

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

КОБАЦЬКА ХРИСТИНА ІГОРІВНА

УДК 340.5 : 354.51(477)

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦЕНТРАЛЬНИХ
ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ:
ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Науковий керівник

Гусарєв Станіслав Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНІ, ІСТОРИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ	14
1.1 Історіографія досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.....	14
1.2 Генеза вітчизняних центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.....	46
1.3 Методологія досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.....	63
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	81
2.1 Правова регламентація центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції відповідно до вітчизняної та європейської правової традиції	81
2.2 Функціональна характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.....	103
2.3. Організаційна основа центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.....	127
Висновки до розділу 2	148

Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	152
3.1. Сучасний стан реформування організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні	152
3.2. Перспективи удосконалення діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні у контексті європейського досвіду	173
Висновки до розділу 3	200
ВИСНОВКИ.....	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ.....	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ВРЮ – Вища рада юстиції

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ- Європейський суд з прав людини

ЗУ – Закон України

Мін'юст – Міністерство юстиції

ОБСЄ - Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ПКМУ – Постанова Кабінету Міністрів України

РЄ – Рада Європи

СІЗО – слідчий ізолятор

КМУ – Кабінет Міністрів України

ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність теми. Актуалізація суспільного значення захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні зумовила формування та розвиток відповідних державних і недержавних інституцій, удосконалення нормативно-правового регулювання, їх організації та діяльності. Сучасні вітчизняні правові реформи мають на меті визнання, дотримання та забезпечення належного рівня захисту прав та свобод людини, що стане запорукою подальшої розбудови суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Структурні та функціональні перетворення центральних органів виконавчої влади, що відбуваються на тлі цих реформ, виводять на новий рівень сприйняття та усвідомлення суспільством ролі органів державної влади, їх значення та можливостей впливу на соціальні процеси, що відбуваються в Україні в умовах її економічного, політичного, правового та інституційного зближення з Європейським Союзом.

За таких обставин актуального наукового і практичного значення набуває загальнотеоретичне осмислення стану й шляхів удосконалення організації та діяльності органів державної влади, головним завданням яких є забезпечення верховенства права, захист прав та свобод людини на основі імплементації міжнародних і європейських стандартів.

Проблема функціонування органів державної влади у сфері юстиції є предметом активного наукового інтересу представників юридичної науки. Значна кількість наукових праць вітчизняних та іноземних дослідників становить вагомий теоретичний базис, який, проте, залишається недостатньо систематизованою і не надає цілісного уявлення щодо теоретико-правових засад діяльності органів юстиції, їх місця в системі державних організацій, а також ролі у формуванні та реалізації державної правової політики. Зазначене актуалізує тему цього дослідження, зумовлює потребу в додатковому порівняльно-правовому аналізі теоретичних засад і практики організації та діяльності центральних органів державної влади України та

європейських країн у сфері юстиції, а також в обґрунтуванні відповідних наукових рекомендацій у контексті вирішення наявних проблем з урахуванням сучасного європейського досвіду.

Теоретичний і методологічний базис дослідження становлять здобутки вітчизняних вчених – представників теоретичного правознавства, які працювали над проблемами методики дослідження функцій держави, структури та принципів діяльності апарату держави. Серед них: Д. О. Вовк, М. І. Козюбра, В. В. Ладиченко, Ю. М. Оборотов, Н. М. Онищенко, Н. М. Пархоменко, О. К. Романов, О. Ф. Скаун, О. В. Тюріна, О. В. Цельєв. Варто назвати й фахівців галузевих наук, праці яких присвячені розгляду окремих аспектів діяльності центральних органів державної влади, їх ролі в здійсненні державно-правової реформи, у реалізації принципів законності, верховенства права, як-от: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, П. В. Кікоть, І. Б. Коліушко, О. В. Кузьменко, Р. О. Куїбіда, І. І. Микульця, А. О. Селіванов, В. П. Тимошук, О. В. Федькович, С. В. Філіпчук, С. О. Халюк, В. В. Цветков. Використано також здобутки зарубіжних науковців з питань правового статусу, генезису порівняльного аналізу діяльності органів юстиції, зокрема С. С. Алексєєва, В. Г. Вишнякова, Ю. В. Галкіна, Г. Гленна, Г. Коклі, М. Г. Коротких, В. С. Нерсисянца, Х. Файолла, С. В. Филипчака, Л. І. Черкесової та ін.

Актуальність теми, що досліджується слід пояснювати також тим, що формування цілісного та систематизованого уявлення про сферу юстиції дозволить не лише сформувати відповідну методологічну та емпіричну базу для наступних досліджень, але й виробити обґрунтовані пропозиції щодо подальшого вдосконалення діяльності органів державної влади у сфері юстиції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до: Концепції Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2012 р. № 411), Концепції оптимізації

системи центральних органів виконавчої влади (постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015), Концепції оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції (постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 9 від 27 квітня 2016 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є визначення спільних та відмінних властивостей організації, функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та країнах Європи, а також формулювання на цій підставі пропозицій щодо подальшого вдосконалення діяльності вітчизняних органів юстиції.

Для досягнення зазначеної мети було вирішено такі задачі:

- проаналізувати й узагальнити результати наукових досліджень у секторі діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, виокремити й систематизувати наявні доктринальні джерела, присвячені вивченню юстиції;

- розробити періодизацію генезису Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції та охарактеризувати провідні тенденції його інституціоналізації, формування правового статусу й трансформації в процесі державно-правового розвитку;

- визначити основні методологічні підходи й методи дослідження організації та діяльності органів державної влади у сфері юстиції;

- узагальнити результати наукових досліджень місця й ролі центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в контексті особливостей правового регулювання їхньої діяльності;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз функцій Міністерства юстиції України та країн Європи, на підставі чого їх класифікувати;
- визначити особливості організаційної будови центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції України та європейських країн;
- охарактеризувати сучасний стан організації та діяльності Міністерства юстиції України, його роль у здійсненні правових реформ, забезпеченні верховенства права;
- узагальнити досвід окремих країн Європи у сфері розвитку юстиції, на підставі чого запропонувати способи вдосконалення відповідної вітчизняної практики.

Об’єкт дослідження – державне управління й правове регулювання сфери юстиції України та європейських країн.

Предмет дослідження – порівняльно-правова характеристика європейської традиції та вітчизняної практики побудови, діяльності й нормативно-правового регулювання центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових і конкретно-наукових методів та прийомів наукового пізнання. Переважно було використано порівняльно-правовий, функціональний та системний підходи.

Порівняльно-правовий підхід обрано провідним, адже саме на ньому побудовано методологічну базу дослідження як підґрунтя гармонійного застосування всього комплексу методів, що дозволило розкрити окремі сутнісні властивості центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. За допомогою *функціонального підходу* було висвітлено визначальні напрями діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, зміст окремих повноважень та функціональних завдань. Результатом застосування

системного підходу став глибинний аналіз внутрішньої структури центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції.

Особливості предмета дослідження зумовили застосування тих методів наукового пізнання, що найбільшою мірою сприяли виконанню конкретних завдань, спрямованих на зіставлення та узагальнення характеристик центральних органів державної влади у сфері юстиції, формуванню їх теоретичної моделі. Зокрема: *історичний метод* був корисним для вивчення особливостей формування та становлення Міністерства юстиції України, трансформації його структури, завдань та функцій, змінення його ролі й призначення в процесі розвитку суспільних відносин (підрозділ 1.2); *статистичний метод* використано в процесі узагальнення окремих фактичних даних Міністерства юстиції України, Національного банку України, національних судових установ та незалежних міжнародних інформаційно-аналітичних організацій, відображених у кількісних показниках, що дало змогу отримати більш повне уявлення про особливості функціонування окремих суб'єктів сфери юстиції (підрозділи 2.1, 3.1); *логіко-семантичний метод* уможливив розроблення відповідного понятійного апарату дослідження, зокрема адаптацію до предмета дисертаційного дослідження таких понять, як «принципи», «функції», «компетенція», «верховенство права» та ін. (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1); *прогностичний метод* сприяв визначенню головних напрямів і перспектив подальшого розвитку центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні (підрозділ 3.2); *герменевтичний метод* дозволив на підставі ознайомлення з текстами нормативних та доктринальних джерел дослідити зміст окремих правових норм і теоретичних положень, що відповідають завданням наукового дослідження (підрозділи 1.1, 1.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній юридичній науці порівняльно-правових досліджень діяльності центральних органів виконавчої влади у

сфері юстиції, зокрема їх ролі в реалізації державно-правової реформи, забезпеченні верховенства права.

У межах означеної роботи обґрунтовано низку нових наукових положень, важливих для осмислення та реформування системи органів державної влади у сфері юстиції України, зокрема:

вперше:

- здійснено узагальнення та систематизацію наукових джерел певної тематики за критеріями предмета правового регулювання й сфери наукового інтересу, на підставі чого визначено наукові праці, у яких окреслено загальнотеоретичні засади осмислення предмета дослідження; висвітлено результати наукових досліджень сфери юстиції у вітчизняних галузевих юридичних науках; розкрито особливості її наукового трактування зарубіжними вченими, а також фахівцями з міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства;

- за критерієм спорідненості напрямів діяльності систематизовано функції центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в державному апараті України та окремих країн Європи, у результаті чого виокремлено три основні групи функцій: організаційно-управлінські, нормотворчі та соціально-правові;

- на підставі зіставлення та узагальнення усталених структур центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції різних країн здійснено типологізацію організаційної будови, зокрема визначено два їх типи: перший має загальноправову спрямованість, другий – судово-правоохоронну;

удосконалено:

- наукове бачення сучасного стану реформування Міністерства юстиції України в сенсі осмислення масштабних трансформацій його організаційної структури, здійснення кадрової політики, фінансового забезпечення; оновлення законодавчої бази з переорієнтацією на домінування верховенства права; активізації функцій надання правової допомоги, гарантування та реалізації захисту прав людини, нормативного проектування, правової

експертизи, сприяння реалізації євроінтеграційної політики України;

– характеристики методологічної бази досліджень сфери юстиції, сформовану завдяки аналізу наукових здобутків сучасних дослідників, якій притаманний плюралізм методологічних підходів та світоглядних позицій (позитивізму, соціологізму, природно-правової концепції), на підставі чого обґрунтовано необхідність і доцільність застосування власного методологічного інструментарію, орієнтованого на пріоритетне використання порівняльно-правового підходу, а також таких допоміжних методів, як історичний, статистичний, структурний;

дістали подальшого розвитку:

– система знань щодо генезису Міністерства юстиції України. Зрештою, виокремлено п'ять історичних періодів організаційно-функціонального розвитку вітчизняної юстиції (VI ст. – XII ст.; XII ст. – XVI ст.; XVI ст. – XIX ст.; XIX ст. – 1996 р.; 1996 р. – донині). Також охарактеризовано тенденції розширення повноважень Міністерства юстиції України, поглиблення його ролі як у формуванні національної правової політики, так і в розвитку вітчизняної системи захисту прав та свобод громадян;

– положення щодо визначальних напрямів розвитку вітчизняної юстиції, що ґрунтуються на європейському досвіді, а саме: підвищення ефективності в наданні адміністративних послуг; спрощення адміністративних процедур; скорочення процесуальних строків та зниження вартості державних послуг; спрямування державної політики на посилення захисту суспільно-правових та демократичних цінностей; підвищення стандартів та вимог до роботи державних службовців апарату центрального органу виконавчої влади й територіальних органів юстиції, зміцнення гарантій їх соціального захисту; переформатування стратегічних завдань на забезпечення суспільно-правових та демократичних цінностей, зокрема у сфері виконання покарань; раціоналізація фінансування;

– положення щодо європейської правової традиції з регламентації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, що ґрунтується на принципах пріоритетності міжнародних стандартів відносно національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод, чіткості формалізації статусу, завдань і функцій міжнародних органів юстиції, а також визнанні провідної ролі наднаціональних правових інституцій.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, були використані або можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого вдосконалення теоретичної розробки організаційної структури та функціонального призначення органів юстиції (Акт впровадження Інституту держави і права ім. В. М. Корецького від 10 серпня 2016 р. № 126/315);

– *юридичній практиці* – для формування правової позиції суддів, керівників юридичних установ, відпрацювання правових рішень з питань забезпечення громадян правовою допомогою, реформування системи юстиції в Україні (Акти впровадження Рівненського районного суду Рівненської області від 23 серпня 2016 р. № 7316/16, Перемишлянського районного суду Львівської області від 10 серпня 2016 р. № 8971/16);

– *навчальному процесі* – для складання навчальних планів і програм, підготовки навчальних посібників, конспектів лекцій з навчальних дисциплін теорії держави та права, конституційного права, галузевих дисциплін, написання магістерських та курсових робіт (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 жовтня 2016 р. № 1274/5).

Апробація результатів дослідження. Ключові положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, круглих столах, науково-теоретичних семінарах, зокрема: «Держава і право сучасної України: досвід комплексного аналізу» (м. Київ, 19 листопада 2013 р.); «Наукові і

методологічні традиції в Національному авіаційному університеті» (м. Київ, 17 грудня 2013 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 6 березня 2014 р.); «Правова доктрина та юридична практика: досвід і перспективи розвитку» (м. Київ, 25 березня 2014 р.); «Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України» (м. Київ, 25 лютого 2015 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 р.); «Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 червня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких чотири статті - у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному періодичному виданні, вісім – у збірниках тез наукових доповідей та повідомлень, оприлюднених на науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЧНІ, ІСТОРИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ

Даний розділ складається з трьох підрозділів та висновків, присвячених історіографічному огляду досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, на які покладено обов'язок формування та реалізації політики держави у сфері юстиції, аналізу генезису Міністерства юстиції України, а також методології дослідження.

1.1. Історіографія досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції

Розвиток суспільно-правових відносин наприкінці ХХ століття обумовив підвищення інтересу до проблем, пов'язаних із захистом прав та свобод людини і громадянина. На фоні активізації науково-теоретичних досліджень поступово відбувалося формування інституцій, розгалуження та спеціалізація права. Одночасно, потребували спеціалізації і органи юстиції, які протягом ХІХ-ХХ століття пройшли ряд структурно-організаційних та функціональних перетворень. Такі зміни актуалізували необхідність активізації ряду досліджень сутності, форм діяльності правових установ, основним завданням яких є вироблення та реалізація правової політики, забезпечення правопорядку у державі. Однією із таких установ, що виконують провідну роль в організації правового порядку, формуванні концептуальних засад правового розвитку української держави є Міністерство юстиції.

Метою державно-правової реформи, що наразі здійснюється в Україні, є визнання, дотримання та забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини, що стане запорукою створення суверенної і

незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, проголошеної Конституцією України. Міністерство юстиції, як центральний орган виконавчої влади, офіційно визнаний головним органом з формування та забезпечення реалізації державної політики, спрямованої на розвиток національної правової системи. Коло повноважень Мінюсту та його регіональних органів є достатньо широким, тому що формувалось протягом довгого часу і стало наслідком ряду політико-правових та соціальних змін, викликаних потребами сучасного суспільства. Одночасно відбувалися відповідні структурні та функціональні перетворення у центральному апараті, які супроводжують проведення державної конституційної реформи. У процесі сучасних державно-правових перетворень виникла потреба у розширенні наукових уявлень щодо діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, осмислення стану й перспектив удосконалення їх організації.

Проблематика функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції довгий час не виходить поза межі наукового інтересу. Проте, наявні наукові праці залишаються недостатньо диференційованими і не дають можливості скласти загальне уявлення щодо правового статусу цієї інституції, її місця та ролі в системі державних органів, реальності впливу на формування та реалізацію державної правової політики. Крім того, відповідні наукові пошуки проводяться представниками різних галузей права, зокрема, адміністративної, конституційної, теорії держави та права тощо.

Зазначене свідчить про необхідність осмислення питання стану дослідженості проблематики організації та функціонування провідного органу державної влади у сфері юстиції, а також здійснення узагальнень відповідних наукових та нормативних джерел.

Сучасний стан вітчизняної правової науки характеризується тим, що переважна більшість фахівців, які здійснюють дослідження юстиції, представляють галузеві правові науки, акцентуючи увагу на тих особливостях, що притаманні окремим галузям права. В результаті маємо ряд

наукових досліджень відповідно до теоретично виокремлених видів юстиції, зокрема, адміністративної, ювенальної, конституційної, кримінальної тощо, через призму яких частково розглядалися і питання функцій та повноважень Мін'юсту тощо.

Таке розмаїття наукових здобутків, що відрізняються за предметом, основними завданнями, методологією пізнання, часом видання та ін., не сприяє подальшому розвитку та удосконаленню відповідної системи наукових знань щодо обраного предмету дослідження, а отже не дозволяє побудувати повноцінну наукову модель центрального органу виконавчої влади в сучасних умовах, зокрема, виробити обґрунтовану стратегію розвитку, визначити шляхи підвищення його ролі у забезпеченні верховенства права, формуванні засад правової політики держави тощо.

У зв'язку із цим, систематизацію джерельної бази з проблем становлення, розвитку та діяльності Мін'юсту пропонується здійснити за критеріями, які б дозволили скласти її найбільш інформативну та структуровану характеристику. Зокрема, в цьому контексті корисним може бути такий критерій як систематизація наукових праць у відповідності до галузей правових наук (галузевий критерій). Він дозволяє розподілити запропоновані наукові дослідження на конституційні, адміністративні, правоохоронні, джерела у галузі державного управління, загально-теоретичні та історичні дослідження, праці, присвячені проблематиці функціонування Міністерства юстиції, перспективам його розвитку, а також відповідні порівняльно-правові дослідження. Розглянемо їх детальніше.

Окремим блоком необхідно розглянути доктринальні джерела, що відносяться до галузі **конституційного** права. З точки зору конституційних засад функціонування Міністерства юстиції слід зазначити, що сучасні дослідники неодноразово наголошують на його ролі у реалізації таких фундаментальних конституційних принципів як законність, справедливість, правопорядок, захист прав і свобод людини. Про це свідчать роботи таких

авторів як Бурак О.В., Третьякова О.С., Халюк С.О., Черкесова Л.І., Чечерський В.І. та ін.

Формування правової держави, демократизація та розвиток суспільно-правових відносин у державі є метою та одночасно наслідком проведення ряду державно-правових перетворень та реформ. У цьому процесі важливим є чітке визначення ролі та основних напрямів діяльності органів державної влади. При цьому, аналізуючи історичний розвиток та розширення компетенції Мінюсту, можна стверджувати про його постійно зростаючий вплив у цій сфері. А отже, очевидним стає той факт, що рівень компетенції цієї інституції має значний вплив на реалізацію та ефективність реформ, що проводяться на сучасному етапі державотворення.

У цьому контексті слід погодитися із думкою Черкесової Л.І., відповідно до якої статус і функції Мін'юсту постійно змінюються разом із державою та правовою системою [1]. Це породжує об'єктивну необхідність формування сучасної демократичної моделі правового положення Мін'юсту та створення такої правової бази його діяльності, яка б відображала зміни владного управлінського впливу і організаційно-структурних форм їх реалізації.

Безперечно, це є актуальним і для сучасного етапу реформування української держави, де відбувається постійна зміна структурної та функціональної будови багатьох державних та недержавних інституцій. Намагаючись відповідати швидкоплинним суспільно-правовим вимогам, трансформується і Міністерство юстиції України, поступово розширюючи свої повноваження та вибудовуючи державно-правову політику у руслі загальнолюдських та соціально-правових цінностей.

Корисним також є отримання загального уявлення щодо правового статусу окремих органів та інституцій, діяльність яких пов'язана з Мін'юстом або впливає на його роботу. Так, наприклад, розкриваючи конституційно-правовий статус Вищої Ради юстиції, Халюк С.О. у своєму дослідженні «Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції» визначив

основні напрями їхньої взаємодії (зокрема, у відношенні кадрових та контрольних функцій Мін'юсту щодо ВРЮ) та підкреслив роль ВРЮ у забезпеченні ефективного функціонування органів правосуддя та незалежності суддів [2], а це, врешті решт, сприяє реалізації положень основних конституційних норм, присвячених загальним засадам діяльності та функціонування судової влади в Україні.

У свою чергу, визначення правового статусу органів прокуратури обумовило необхідність висвітлення проблематики їх взаємодії з Міністерством юстиції, що знайшло своє відображення у роботі Чечерського В.І. «Конституційно-правовий статус органів прокуратури в Словаччині, Польщі, Чехії та Україні (порівняльно-правове дослідження)». Автор не тільки розкрив роль Мін'юсту у процесі формування та реалізації правоохоронної політики держави у порівняльному контексті (на прикладах Польщі, Чехії, Словаччини та України) [3]. Він також обґрунтував, що ефективна взаємодія державних органів та прокуратури можлива лише за умов законодавчого закріплення меж втручання в діяльність прокуратури та взаємовідносини між нею і відповідною гілкою влади, побудови взаємовідносин між прокуратурою і державною владою з врахуванням міжнародних вимог та норм права, а також забезпечення невтручання влади у розслідування конкретних кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення. Зазначені напрацювання також можуть бути у нагоді для проведення наукових пошуків представників сучасного правознавства, враховуючи компаративний характер окремих авторських здобутків та використання елементів системного підходу.

Характеризуючи правові засади діяльності нотаріату, Чижмар К.І. наголосила на деяких проблемних аспектах його взаємодії з Міністерством юстиції. Автор виділила, зокрема, такий недолік як нечітко визначена кількість нотаріусів, що значною мірою впливає на неможливість здійснення Міністерством ефективного контролю за їх діяльністю. Крім того, згідно з положеннями актів Міністерства юстиції України та Головного управління

юстиції України, в регіонах перевіряють лише організацію нотаріальної діяльності та виконання правил діловодства. У той же час, перевірка правомірності нотаріальних дій залишається, нажаль, поза увагою [4, с. 102].

Загалом, слід зазначити, що хоча дослідження подібних аспектів не дає вичерпних відповідей на питання щодо особливостей правового статусу центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, проте допомагає отримати загальне уявлення про специфіку зв'язків як між його окремими структурними елементами, так і з іншими суб'єктами державного та недержавного сектору правових відносин щодо питань реалізації верховенства права, основних принципів конституційно-правового регулювання.

З точки зору всебічності історіографічного аналізу, важливо також взяти до уваги окремі роботи представників інших галузей та сфер наукового знання. Фахівці з теорії права, державного управління, судових та правоохоронних органів, досліджуючи окремі аспекти проблематики юстиції, також обґрунтовують ряд пропозицій щодо удосконалення нормативної бази функціонування органів юстиції, уточнення та закріплення правового статусу, посилення гарантій їх діяльності.

Ознайомлення з цими дослідженнями також дозволяє розширити загальні уявлення щодо сфери компетенції Міністерства юстиції як центрального органу державної влади, порядку та принципів взаємодії з іншими владними інституціями в апараті держави і, таким чином, доповнити змістовну характеристику правового статусу Міністерства юстиції.

Значна кількість досліджень проблематики центрального органу влади у сфері юстиції проводилася в межах *адміністративної* правової науки. Переважна кількість авторів зосереджувала увагу на питаннях визначення місця та ролі Мін'юсту у системі органів виконавчої влади, його взаємодії з іншими органами виконавчої влади.

У цьому контексті важливе значення мають праці таких вчених як Железняк Н.А., Авер'янов В.Б., Селіванов А.О., Кікоть П.В., Кузьменко О.В., Філіпчук С.В., Тарасова Л.А., Микульця І.І. та ін.

Переважає кількість авторів наголошує на особливості функціонування Міністерства юстиції як особливої державної інституції, наділеної широким спектром повноважень, регулятивних, контрольних та управлінських функцій, які разом мають на меті реалізацію одного з основних конституційних принципів – законності [5]. Із цим твердженням неможливо не погодитись, особливо беручи до уваги роль міністерства у сфері судової влади.

Куїбіда Р.О. та Тимошук В.П. поглибили наукові знання у даній сфері, здійснивши загальну характеристику систем адміністративної юстиції у країнах, що належали до колишнього Радянського Союзу, у контексті особливостей правового регулювання, інституційної та процесуальної основи адміністративного судочинства [6]. Окремі положення цього аналізу були використані у якості основи для історичного дослідження вітчизняної системи правосуддя, в межах якого охарактеризовано роль Міністерства юстиції України реалізації реформи судоустрою та судочинства [7].

Окремі питання взаємодії Міністерства юстиції з іншими органами виконавчої влади, а також у контексті проведення адміністративної реформи стали предметом дослідження Авер'янова В.Б., Селіванова А.О. та ін. авторів, які досліджують проблематику розвитку і трансформації системи органів виконавчої влади [8; 9; 10; 11; 12]. Пізніше ця тематика знайшла свій розвиток у роботах Кікотя П.В., який на основі здобутків своїх попередників сформулював висновки та пропозиції щодо місця та ролі органів юстиції в системі органів виконавчої влади в умовах довготривалої правової та адміністративної реформи. Вони лягли в основу дисертаційного дослідження автора під назвою «Міністерства в системі органів виконавчої влади України» [13].

Характеристика адміністративно-правового статусу Мінюсту передбачає, поміж інших питань, й висвітлення його основних завдань. Ця тематика стала ключовою у дослідженні Микульці І.І. «Адміністративно-правовий статус органів юстиції України регіонального рівня»[14]. Науковцю вдалося здійснити класифікацію основних завдань органів юстиції, в результаті чого їх було розподілено на загальнодержавні (реалізація державної політики, державна реєстрація юридичних і фізичних осіб тощо) та регіональні (експертне забезпечення правосуддя, забезпечення роботи нотаріату тощо). Також було запропоновано авторську класифікацію принципів діяльності органів юстиції регіонального рівня шляхом виокремлення загальних (верховенство права, законність та ін.), спеціальних (публічність, оптимізація управління та ін.) та особливих (контрольованість, керованість) принципів. Щодо компетенції органів юстиції, автор запропонував розділити її на 1) функціональну; 2) територіальну; 3) предметну; 4) нормативну (процесуальну). Зазначене дослідження дозволило розширити та деталізувати компетентнісну характеристику статусу центрального органу влади у сфері юстиції, а отже, доповнити систему знань щодо його значущості у сфері виконавчої влади, реалізації державної правової політики на місцевому рівні тощо.

Значення Міністерства юстиції у сфері формування та реалізації державної правової політики розкривається у дослідженнях Станік С.Р. та Железняк Н.А., присвячених питанням ролі та форм діяльності Мінюсту [15]. Так, наприклад, Железняк Н.А., на дисертаційному рівні охарактеризувала систему правових форм діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики. Автор виділила, зокрема, такі форми, як: нормотворча діяльність та здійснення правової експертизи, планування та здійснення законопроектної роботи, державної реєстрації нормативно-правових актів, систематизації законодавства та ін. Крім того, Железняк Н.А. додатково підкреслила роль Мінюсту України як методологічного центру у сфері нормотворчої діяльності, що, по суті, є

новелою для подібного роду досліджень, науковою позицією, яка підштовхує до активізації функціонального напрямку наукових пошуків засобами адміністративно-правової науки [16, с. 197–219].

Загалом, зазначене наукове дослідження можна по праву назвати однією з фундаментальних праць, присвячених Мін'юсту як центральному органу державної влади. Маючи значний практичний досвід роботи в міністерстві, автор не тільки розробила ряд пропозицій щодо удосконалення його діяльності, але й зробила вагомий внесок у формування правової бази діяльності органів юстиції, пропагуючи, разом із цим, проект Закону України «Про органи юстиції». На жаль, даний документ так і залишився на стадії проекту, а визначення статусу цих органів не стало предметом окремих наукових пошуків представників цієї галузі знань.

Окремий інтерес представляє наукове дослідження Педька Ю.С. «Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні». Воно дозволяє розглянути проблематику значення та ролі Мін'юсту у контексті розвитку вітчизняної адміністративної юстиції [17]. Розкриваючи особливості судового захисту прав і свобод громадян від неправомірних дій та бездіяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, автор, зокрема, підкреслює необхідність створення дієвого організаційно-правового механізму недопущення порушення законності органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом прийняття протиправних актів або бездіяльності, а також шляхом корупційних діянь. Цьому процесу, на думку автора, сприятиме систематизація існуючого адміністративного законодавства, приведення його у відповідність до визнаних міжнародних норм, належна підготовка кадрового складу адміністративних судів, підвищення загального рівня правової культури та свідомості як громадян, так і посадових осіб органів юстиції, що входить до компетенції Міністерства юстиції.

Підкреслюючи роль Міністерства юстиції у вирішенні зазначених вище завдань, Ю.С. Педько, таким чином, вказує нам на причинно-

наслідковий зв'язок між якістю роботи органів юстиції та результатом правової реформи, що може бути взято за основу для визначення основних напрямів реформування виконавчої влади, державної служби, удосконалення кадрової політики на рівні центральних органів влади тощо.

Отже, в межах адміністративно-правової науки основна увага авторів була повернута до питань організаційно-функціональної характеристики органів юстиції та основних шляхів їх удосконалення засобами адміністративно-правового регулювання.

Привертають увагу окремі наукові дослідження, які спрямовані на вивчення проблематики функціонування *судових та правоохоронних* органів. Автори виявляють зацікавленість такими питаннями як удосконалення регламентації судово-експертної діяльності, утвердження цілісної системи виконання судових рішень, оновлення повноважень органів юстиції у сфері надання безоплатної правової допомоги, а також допомоги жертвам насильницьких злочинів та запровадження судової медіації. Деякі науковці роблять спробу розкрити роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя, розглядають особливості становлення вітчизняного Мін'юсту та його вплив на формування та функціонування правоохоронної системи. У цьому сенсі заслуговує на увагу дисертаційне дослідження Федькович О.В. «Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні», в якому вона обґрунтувала ряд висновків щодо розширення повноважень Мінюсту у сфері організації виконання судових рішень та системи безоплатної правової допомоги, необхідності запровадження інституту приватних судових виконавців, розвитку відновного правосуддя та ін. Автор також доводить необхідність посилення ролі Міністерства юстиції як представника держави у сфері міжнародного правового співробітництва [18]. Отже, мова йде про розширення кола повноважень Міністерства юстиції, що у свою чергу, передбачає чітке визначення правового статусу із його обов'язковим нормативним закріпленням.

Однак, загроза полягає не в тому, що відбувається розширення кола повноважень, а в тому, що в процесі подібних трансформацій може відбуватися рух у напрямку узурпації влади, відхід від принципу «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Зазначені напрацювання є актуальними й для сучасного етапу державно-правової реформи в Україні, враховуючи офіційне визнання необхідності підвищення ролі права у суспільстві, авторитетності всіх органів та установ, що функціонують у сфері юстиції, їх переорієнтації на права та свободи людини.

Окрему групу джерел складають наукові дослідження, присвячені проблематиці юстиції у сфері *державного управління*. Мова йде про особливості реалізації та удосконалення управлінських функцій Мін'юсту як суб'єкту безпосередньої реалізації державної виконавчої влади.

Зокрема, у якості прикладу можна навести роботи Прийдака М.М.. Здійснюючи наукові пошуки у галузі державного управління, автору вдалося обґрунтувати пропозицію створення самостійного органу правління судової влади, яка б забезпечувала формування та діяльність суддівського корпусу за рахунок певного розмежування існуючих функцій Міністерства юстиції по організаційному забезпеченню діяльності судів, їх виокремлення і створення при поєднанні з кваліфікованою комісією Генеральної Ради судової влади. Крім того, в межах власного дисертаційного дослідження «Удосконалення державного управління в галузі юстиції (організаційно-правові питання)» автор сформулював і конкретні рекомендації щодо підготовки та прийняття відповідних нормативно-правових актів – Законів України «Про Генеральну Раду судової влади» та «Про органи юстиції» [19]. Як вбачається, Прийдак М.М. також небезпідставно наголошує на необхідності удосконалення діяльності та нормативного закріплення правового статусу Міністерства на рівні закону.

Окремо увагу слід приділити групі *загальнотеоретичних* досліджень юстиції. У цьому аспекті зауважимо, що результати всякого дослідження не можна вважати достатньо обґрунтованими та об'єктивними без урахування

ряду наукових джерел, які є другорядними, допоміжними у процесі інформаційного забезпечення пізнання предмету. Ці джерела висвітлюють, зокрема, проблематику здійснення правового регулювання, забезпечення законності, реалізації принципів права, окремих видів прав людини, підвищення ефективності правозастосовної діяльності держави, соціальної ролі окремих органів юстиції, що стали предметом уваги представників юридичної науки.

Так, до питань функціонування органів юстиції мають відношення джерела, спрямовані на дослідження правозастосовної діяльності держави, в тому числі тієї, що реалізується центральним органом влади у сфері юстиції. Одним з основних принципів, що використовуються в процесі правозастосування всіма без виключення державними органами є законність. Характеристика законності як соціально-правового і культурного феномена сучасного суспільства, а також фактори забезпечення прав людини у правозастосовному процесі стали предметом дослідження у дисертаційній роботі Мелех Л.В. «Законність у правозастосовній діяльності», присвяченій проблемам законності у сфері діяльності правоохоронних та судових органів [20].

У свою чергу, Самохвалов В.В. у своїй дисертації «Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії» доводить взаємообумовленість моральності, справедливості та законності у процесі правового впливу на суспільство, а також взаємозалежність законності та справедливості у процесі реалізації права [21], що може бути використано у якості методологічної основи при визначенні основних засад функціонування, при формулюванні стратегічних завдань та проведенні реформування системи юстиції.

З огляду на обраний європейський вектор державного розвитку України, окрему увагу слід приділити питанням впровадження та реалізації ряду відповідних європейських стандартів захисту прав людини. Така проблематика стала предметом дослідження Капустинського В.А. «Вплив

діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини». Автор не тільки дослідив особливості правозахисної діяльності Європейського суду з прав людини та механізми імплементації європейських стандартів захисту прав людини у національну систему права, а й обґрунтував необхідність оптимізації національної системи судового і позасудового захисту прав людини [22].

У свою чергу, Рудневій О.М. на дисертаційному рівні вдалося проаналізувати міжнародні стандарти прав людини, на підставі чого автором виявлено співвідношення між міжнародними і регіональними актами у розкритті змісту міжнародних стандартів прав людини, висвітлено сучасний стан проблеми застосування цих стандартів у національній правозастосовній практиці, а також виокремлено та розкрито визначальну роль для національної правової системи України принципу верховенства права в аспекті забезпечення прав і свобод людини в Україні [23].

Вказані вище джерела мають опосередковане значення для осмислення проблематики юстиції, зокрема, визначення особливостей правового регулювання діяльності Мін'юсту. Проте, вони формують додаткове підґрунтя в аргументації окремих наукових положень та розширенні знань щодо проблематики юстиції. Водночас вони формують додаткове підґрунтя для аргументації окремих наукових положень, розширення знань щодо сфери юстиції.

В результаті систематизації наукових джерел, присвячених проблематиці юстиції, за критерієм особливостей предметної сфери пізнання, уявляється можливим здійснити класифікацію наукових здобутків представників різних гуманітарних наук, розподіливши їх на такі групи: історичні джерела, джерела, що розкривають особливості організації та функціонування Мінюсту та його органів або містять пропозиції щодо їх удосконалення тощо.

Історичне становлення системи юстиції стало предметом наукових пошуків багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Проблематика *історичних* закономірностей становлення органів юстиції, обґрунтування перспектив їх розвитку не втрачає своєї актуальності й до теперішнього часу.

Так, історичні аспекти впливу судових реформ в Росії на формування тогочасних органів юстиції стали предметом сучасних досліджень, що проводилися наприкінці ХХ-початку ХХІ ст., зокрема, Д.А. Шигаля [24], М.Г. Коротких [25] та ін. Серед історичних джерел слід назвати і ті, що присвячені питанням трансформації юстиції, появи нових її видів, форм судочинства, демократичних принципів та інститутів судоустрою та судочинства. Із загального переліку слід виокремити дисертаційні дослідження М.Б. Мотгаєвої, яка вивчала розвиток організаційної основи юстиції [26] та Ю.В.Галкіна, який один з небагатьох приділив увагу питанням структури юстиції ХІХ- початку ХХ ст., в системі органів державної влади, кадровому забезпеченні окремих її органів, а також ролі юстиції у політичних процесах, що відбувалися в Російській Імперії [27].

Привертають увагу й дослідження С. Олефіренка, який, розглядаючи становлення органів юстиції в контексті українського державотворення, дослідив основні етапи формування і розвитку органів юстиції на території України та проаналізував основні нормативно-правові акти, що стосуються функціонування органів юстиції у різні періоди [28]. У своїй роботі «Становлення органів юстиції в контексті українського державотворення»[28, с. 128–134] автор дійшов висновку, що метою поступової трансформації і розширення функцій юстиції в Україні є максимальне сприяння зміцненню інститутів державної влади в Україні, проведення державної правової політики та захист прав людини.

Доповнюють знання у цій сфері роботи Кордун О.О., яка розкрила проблематику становлення відомчості в організації центрального апарату та запропонувала практичні рекомендації щодо шляхів подолання існуючих проблем у реалізації державної влади [29].

Таким чином, означені джерела допомагають отримати уявлення про історичний розвиток органів юстиції, виявити його закономірності, а також запропонувати можливі напрями модернізації системи юстиції з урахуванням історичних наслідків негативних чинників, що спричинили ряд проблем у процесі її формування.

Окремо зупинимось на працях, присвячених безпосередньо питанню правового статусу провідного органу держави у сфері юстиції. Ця група представлена джерелами, які безпосередньо характеризують Мінюст як центральний орган виконавчої влади, розкривають обсяг його завдань та повноважень. Примітно, що більшість авторів торкаються цього питання лише в межах власних досліджень, обумовлених специфікою предмету наукових пошуків.

Так, наприклад, Р.О. Куїбіда у своєму дослідженні «Суди і правосуддя: від радянської моделі до сьогодення» досліджує питання повноважень Мінюсту та Міністра юстиції лише в контексті його ролі у національній судовій реформі [7], а Ігонін Р.В. – з точки зору реалізації функцій державної виконавчої служби як структурного елементу Мінюсту України [30].

Зазначимо, що, загалом, до правового статусу Міністерства юстиції входить широкий спектр повноважень, що характеризують його, зокрема, у таких сферах як формування та забезпечення реалізації політики у сфері архівної справи, діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, у сфері нотаріату, у сфері виконання кримінальних покарань, у сфері захисту персональних даних, у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) тощо, які разом направлені на забезпечення стабільного й ефективного державного розвитку.

Крім того, Мінюст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації політики з питань банкрутства. На нього покладені обов'язки щодо здійснення протидії

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Також слід відмітити діяльність міністерства щодо проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів державних органів та органів місцевого самоврядування.

Разом з цим, особливий інтерес для нашого дослідження представляють окремі аспекти взаємодії органів юстиції з органами правосуддя, місце органів юстиції у правовій системі в питаннях організації та функціонування правосуддя, визначення особливостей реалізації правової політики держави органами юстиції щодо забезпечення правосуддя. Ця проблематика знайшла своє відображення у роботах В.О. Євдокімова [31], С.О.Халюка [2], О.В.Федькович [32] та ін.

У своєму дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові проблеми структури і штату органів радянського державного управління» Вишняков В.Г., акцентував увагу на здійсненні органами юстиції, у тому числі структурними підрозділами Міністерства юстиції, управлінської діяльності та слушно підкреслив їх особливий статус як органів функціональної (спеціальної) компетенції [33]. Ці положення отримали подальший розвиток у дослідженні Железняк Н.А., яка окреслила систему правових форм управлінської діяльності міністерства, серед яких акцентувала увагу на нормотворчій діяльності та здійсненні правової експертизи, державній реєстрації нормативно-правових актів, координації та контролю за здійсненням нормотворчої діяльності ЦОВВ та ін.. Крім того, Железняк Н.А. виділила ряд організаційних форм діяльності Мінюсту, зокрема, організаційне забезпечення судів, організація виконання рішень судів, експертне забезпечення правосуддя, ведення єдиних державних реєстрів та ін. [16, с. 57].

Разом з цим, зазначимо, що проведenu автором характеристику не можна вважати такою, що всебічно розкриває правовий статус Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади, оскільки здійснювалася лише в межах дослідження правової політики.

Окремий науковий інтерес представляє праця Микульці І.І., який на дисертаційному рівні зробив спробу визначити адміністративно-правовий статус органів юстиції України регіонального рівня, торкаючись також проблематики визначення статусу Мінюсту [34, с. 7]. У зв'язку із обраною проблематикою, автор обмежив коло наукових пошуків виключно сферою адміністративно-правових відносин. А це, у свою чергу, значно звужує загальне уявлення про центральний орган влади у сфері юстиції, регіональних органів юстиції, залишаючи поза увагою питання взаємодії та взаємовпливу юстиційних органів з іншими державними та недержавними інституціями, їх вплив на формування та реалізацію державної політики, роль у сучасних процесах конституційного реформування та ін.

Таким чином, можна стверджувати, що наведені наукові дослідження як додаткові джерела заслуговують на увагу, оскільки розширюють загальне уявлення про систему юстиції, висвітлюють окремі аспекти організації та функціонування її органів. Такі роботи складають підґрунтя для структурно-функціональної характеристики Мінюсту, визначення його місця та ролі в системі органів державної влади, впливу на формування й реалізацію державної правової політики, а також виявлення недоліків та формування відповідних пропозицій щодо удосконалення його діяльності.

Виокремлюється група наукових робіт *прогностичного* спрямування, предметом дослідження яких також є безпосередньо Міністерство юстиції або сфера юстиції загалом. Серед розмаїття наукових доробків, присвячених проблематиці юстиції, вони займають особливе місце та дозволяють удосконалити існуючі уявлення щодо подальшого розвитку системи юстиції, підвищення рівня якості її функціонування.

У цьому контексті заслуговують на увагу роботи Прийдака М.М., Гусаревої О.С., Микульці І.І., Железняк Н.А., Лавриновича О., Фурси Є.І., Ясінської Л.Е., Решоти В.В. та інших. На підставі дослідження досвіду функціонування системи юстиції, а також беручи до уваги відповідний міжнародний досвід, автори обґрунтовують ряд наукових пропозицій щодо

основних напрямів розвитку та перспектив удосконалення її окремих структурних елементів, або практичної діяльності органів юстиції.

Так, наприклад, у роботі Гусаревої О.С. висвітлені основні напрями удосконалення діяльності, що є загальними та необхідними для всіх складових вітчизняної системи юстиції. Ця проблематика залишається актуальною й сьогодні. Зокрема, автор акцентувала увагу на таких перспективах удосконалення як узагальнення існуючої практики та створення єдиних інформаційних ресурсів в системі юстиції, удосконалення системи освітньо-кваліфікаційної підготовки фахівців, забезпечення відкритості та прозорості у діяльності всіх без виключення органів юстиції, їх взаємодії із засобами масової інформації, протидія корупції, підвищення авторитету та довіри до органів юстиції з боку населення [35, с. 175–181].

З точки зору удосконалення діяльності регіональних органів, що входять до складу Мін'юсту, представляють інтерес пропозиції Микульці І.І. Автор підкреслив важливість повноцінного забезпечення органів та установ юстиції нормативно-правовою базою, у тому числі електронними правовими базами, підвищення ефективності діяльності органів Міністерства юстиції України щодо реалізації державної правової політики, захисту прав і свобод громадян, забезпечення законності в процесі провадження підзаконної нормотворчої діяльності, а також оптимізації організаційної побудови цих органів [34, с. 165–172].

Безперечно, одним з фундаментальних питань, у світлі сучасних державно-правових перетворень залишається проблематика визначення та закріплення статусу органів юстиції на законодавчому рівні. Ця тема багаторазово підіймалася у роботах Железняк Н.А. й досі не втратила своєї актуальності [16].

Щодо способів реформування та оптимізації діяльності окремих органів, діяльність яких безпосередньо має відношення до Мін'юсту, слід звернути увагу на пропозиції Халюка С.О., який наголосив, перш за все, на необхідності внесення змін до національного законодавства та приведення

його до вимог Європейського Співтовариства [2, с. 167–182]. Роботи таких авторів як Фурса Є.І (Концепція реформування нотаріату) [36] та Ясінська Л.Е. (Європейська правова традиція та розвиток інституту нотаріату в Україні) [37] є корисними для вивчення перспектив реформування нотаріату, як складового елементу в структурі Міністерства юстиції.

Теоретичною основою для формулювання окремих висновків щодо удосконалення системи юстиції з точки зору необхідності проведення конституційної реформи можуть слугувати роботи Кордун О., яка внесла ряд відповідних пропозицій з урахуванням положень політичної реформи України [38].

Розглядаючи питання сучасного стану та проблем розвитку Міністерства юстиції, необхідно виходити із такого положення, що йому притаманні ті проблеми, які постають й перед іншими органами юстиції. З цієї точки зору, дана проблематика також повинна розглядатися в контексті реформування вітчизняної системи юстиції загалом. Разом із цим, розвиток Міністерства юстиції як центрального виконавчого органу у даній сфері має відбуватися з урахуванням тих змін, які відбуваються в його структурних підрозділах, зокрема, державній виконавчій службі, нотаріаті, а також тих перетворень, які відбуваються у процесі взаємодії всіх складових системи юстиції.

Наукова цінність зазначеної групи джерел полягає в тому, що вони містять водночас як аналіз соціально-правової обстановки, характеристику проблемних питань функціональної системи органів юстиції, так і відповідну модель (концепцію) удосконалення їх діяльності, що може бути використано для узагальнень сучасного етапу та вироблення аналогічних рекомендацій.

У процесі систематизації наукових робіт, присвячених темі юстиції, окремо слід зупинитися на тих, що висвітлюють дану проблематику у порівняльно-правовому аспекті. Подібні дослідження не тільки розкривають особливості юстиції в різних країнах, але й, проводять відповідні порівняння з вітчизняною системою юстиції, що дає змогу виявити спільне і тотожне у їх

розвитку та функціонуванні, зосередити увагу на недоліках та, на підставі запозичення позитивного досвіду, внести пропозиції щодо підвищення рівня української юстиції.

Так, наприклад, Куїбіда Р.О. та Тимошук В.П. у своїй праці «Розвиток адміністративної юстиції в країнах колишнього Радянського Союзу» здійснили перший порівняльно-правовий огляд систем адміністративної юстиції в усіх 15 державах – республіках колишнього СРСР. Інформацію подано за країнами в розрізі питань: правове регулювання (законодавчі акти); інституційна основа (суди, їхня компетенція та підсудність); процесуальна основа (особливості судочинства в адміністративних справах). Враховуючи прямий вплив на адміністративне судочинство, значну увагу в дослідженні приділено також питанням загальної адміністративної процедури [6].

У свою чергу, О.В. Бурак, дослідила особливості зарубіжної юстиції в контексті організації судової влади [39]. Цінною в плані проведення порівняльного дослідження виявляється також робота Чечерського В.І., в якій ґрунтовно охарактеризовано особливості організації та діяльності органів прокуратури різних країн [3].

Крім того, пізнавальними у цьому руслі представляються роботи, присвячені вивченню юстиції США, Англії, країн Західної Європи, зокрема, Франції та Німеччини та ін. Вони дають можливість отримати загальне уявлення про особливості організації та функціонування органів юстиції цих країн, на підставі чого можна зробити висновок про те, який саме зміст вкладається у це поняття і яку роль відіграє юстиція у суспільних відносинах різних країн, що належать до різних типів правових систем. Зокрема, Є.В.Черняк у своєму дослідженні конституційної юстиції Сполучених Штатів Америки дійшов висновку, що у спеціалізованій юридичній літературі поняття «конституційна юстиція» використовується як синонім до «конституційного правосуддя» [40].

Частково висвітлюється специфіка Міністерства юстиції як центрального органу влади у порівняльному аналізі різних галузей юстиції: вони зосереджуються на аналізі юстиції в контексті зарубіжної практики її організації та розвитку, на підставі чого автори вносять ряд пропозицій щодо удосконалення та розвитку вітчизняних органів юстиції [41; 40; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 50].

Так, наприклад, Євдокимов В.О., розкриваючи проблематику функціонування Вищої ради юстиції в системі правосуддя України, акцентував увагу на відповідному зарубіжному досвіді. Автор на підставі аналізу основних положень конституцій різних країн висвітлив роль Міністерства юстиції у здійсненні контролю за діяльністю суддів та у сфері регулювання всієї гілки судової влади на прикладах Німеччини, Франції та Іспанії [31].

Окремий інтерес представляє дослідження Гусаревої О.С., якій на дисертаційному рівні вдалося скласти функціональну характеристику міністерств юстиції як центральних органів державної влади у багатьох сучасних країнах світу. Автор обґрунтувала висновок, що у різних країнах міністерства юстиції наділені різноманітними функціями та мають значні відмінності у повноваженнях. У свою чергу, повноваження міністерств залежать від їх статусу та ролі в системі державних органів, що, у свою чергу, обумовлюється особливостями правової системи, до якої належить та чи інша країна. Разом із цим, діяльність практично всіх міністерств спрямовується на забезпечення єдиної мети - втілення справедливості та здійснення правосуддя у державі [35].

Отже, можна констатувати, що сучасні науковці не обходять увагою проблематику порівняльно-правових досліджень галузі юстиції. Разом із тим, залишаються очевидними і ряд прогалин у даній науковій сфері. Так, наприклад, в окремих роботах хоча й можна зустріти порівняльно-правові дослідження структури чи окремих функцій міністерств юстиції різних країн світу. Проте, вони не є комплексними, вичерпними, такими, що дозволяють

отримати загальне уявлення про міністерство юстиції як специфічну державну інституцію із широкими повноваженнями та відповідними сферами впливу, що, знову таки, пояснюється особливостями предмету наукових пошуків авторів.

Пізнавальна цінність *нормативно-правових актів* – це формалізований вираз прав, обов’язків, гарантій, що наповнюють змістом структуру правового статусу міністерства юстиції.

Досліджуючи проблематику функціонування Міністерства юстиції як однієї з найважливіших державних інституцій, стає очевидним, що осмислення лише наукових розробок не сприяє формуванню відповідного повноцінного уявлення. Так, на нашу думку, не можна залишити поза увагою цілий ряд правових документів національного та міжнародного рівня, які закріплюють основні норми щодо організації та функціонування юстиції, визначають основні стандарти захисту прав та свобод людини.

Протягом існування незалежності нашої держави, в Україні сформувалася значна правова база, яка стала основою організації діяльності органів юстиції загалом та Міністерства юстиції України зокрема. Так, нормативно визначеними є такі питання як мета діяльності та повноваження органів юстиції, принципи їх організації та ін. Поряд із цим, слід підкреслити той факт, що реалізація визначених положень виявилася не достатньо ефективною, залишаючи ряд проблем у питаннях взаємодії окремих органів юстиції та їх посадових осіб, а також висвітлюючи прогалини або протиріччя в нормах окремих законодавчих актів, декларативний характер та невідповідність останніх сучасним правовим реаліям. Підтвердженням цього може слугувати факт постійних змін одного з найважливіших нормативних актів – Положення про Міністерство юстиції, текст якого затверджується кожні декілька років. Все це дає підстави стверджувати про необхідність додаткових досліджень проблематики у сфері юстиції.

Приєднання України до системи європейських стандартів та цінностей ставить перед нашою державою високі вимоги щодо реалізації та

захисту основних прав та свобод людини. Мова йде, не про шаблонне поповнення бази національного законодавства, а про ефективну реалізацію відповідних норм та стандартів. У зв'язку із цим, додаткової уваги потребує питання вивчення та систематизації існуючої джерельної бази правових актів, що допоможе узагальнити та розширити отримані знання про центральний орган державної влади у сфері юстиції, його місце та роль в національній правовій системі, виявити можливі прогалини у врегулюванні окремих процесуальних питань, а також отримати загальне уявлення про його вплив на сферу суспільно-правових відносин.

Загалом, характеристика Міністерства юстиції як однієї з найважливіших, поліфункціональних державних інституцій є складним завданням та потребує аналізу значної кількості різнопланових за предметним спрямуванням джерел, зокрема, нормативного походження.

Виходячи з того, що діяльність Мінюсту базується на нормах правових актів, які чітко визначають його обов'язки, права та сфери впливу з метою формування більш повного уявлення щодо Міністерства юстиції, доцільним, на нашу думку, розподілити зазначені акти за критерієм предмету регулювання та характером спрямованості регулятивної дії.

В результаті аналізу правових актів за **предметним** критерієм уявляється можливим умовно розділити їх на два види: комплексні акти, дія яких спрямовується на врегулювання широкого спектру питань у сфері юстиції, та цільові, завданням яких є врегулювання конкретно визначеного напрямку юстиційних відносин.

Так, наприклад, яскравим прикладом одного з основних комплексних актів можна вважати Угоду про асоціацію України з ЄС [51]. Частина цього документу присвячена безпосередньо юстиції і визначає основоположні засади загальнодержавних реформ у цій сфері. Такі напрями розвитку як утвердження верховенства права та зміцнення відповідних інституцій, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, насамперед зміцнення судової системи, покращення її ефективності,

гарантування її незалежності та неупередженості, все це становить правове підґрунтя для реалізації відповідних реформ у кожній галузі юстиції.

Деталізуючими до цієї Угоди є норми Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», який охоплює комплекс питань щодо п'яти ключових сфер, а саме : доступ до правосуддя, реалізація права на захист, реформа міліції та прокуратури, зміцнення незалежності судової системи та боротьба з корупцією [52]. Відповідно до цього Проекту, безпосередньо на Міністерство юстиції покладено такі завдання, як розвиток системи надання безкоштовної правової допомоги українським громадянам, реформування системи відбування покарань та удосконалення антикорупційного законодавства, забезпечення негайного виконання рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в Україні, а також зменшення кількості звернень до суду з боку українських громадян.

Враховуючи такий широкий спектр правових відносин, які охоплюються нормами представлених документів, останні можна вважати комплексними, тобто такими, дія яких спрямовується на врегулювання сукупності різних видів правових відносин, які, одночасно, є складовими одного цілого – сфери юстиції.

Щодо цільових актів, то їх норми можна вважати уточнюючими, такими, що витікають з положень комплексних. Наприклад, Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні націлена на побудову повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою [53]. Тобто, сфера дії даного акту чітко обмежена і спрямована на спеціальний об'єкт правовідносин – неповнолітніх.

Прикладом цільового акту є також Меморандум про співпрацю, у зв'язку з потребою підвищення фахового рівня нотаріусів, де також визначено конкретне коло суб'єктів – нотаріуси [54].

Регулювання такої складової юстиції як сфера судочинства здійснюється окремим правовим актом – Законом України «Про відновлення довіри до судової системи України» [55]. Це документ про правові та організаційні засади проведення атестації та люстраційної перевірки суддів судів загальної юрисдикції.

Загалом, такі акти пов'язані один з одним, тому що комплексні є загальними актами – правовстановлюючими, регулюючими, а цільові – допоміжними, конкретизуючими, такими, що встановлюють механізм реалізації норм.

Окремий інтерес представляє собою критерій спрямованості регулятивної дії нормативно-правових актів, завдяки якому стає можливим охарактеризувати сферу повноважень Міністерства юстиції, суб'єктів підпорядкування, межі впливу, порядок взаємодії з іншими суб'єктами. В результаті згрупування правових актів *за характером регулятивної дії*, уявляється можливим розділити їх на акти зовнішньої дії та внутрішньої.

Акти зовнішньої дії. Під такими актами слід розуміти правові документи, що видаються суб'єктами міжнародно-правового регулювання стосовно організаційно-правових, функціональних засад, принципів діяльності органів та установ, що охоплюються поняттям сфери юстиції.

З точки зору визначення основних напрямів реформування вітчизняної юстиції, особливе значення має вивчення саме таких актів, оскільки вони містять загальні завдання, функції та стандарти, визнані світовою спільнотою. Такі положення є визначальними та мають враховуватися у якості основних для формування практики Мінюсту України, вироблення концептуальних засад його діяльності.

У світлі інтенсифікації міжнародно-правових відносин, актуалізуються питання забезпечення основних прав і свобод людини. Постійно зростає роль механізму міжнародно-правового регулювання, функціонування якого має безпосередній вплив на формування і розвиток національних правових систем, у тому числі, й на внутрішньодержавні

системи юстиції. У свою чергу, для функціонування національних органів та установ юстиції зразковими є норми, визначені такими інституціями як міжнародні суди та міжнародні союзи та асоціації юристів, адвокатів, суддів, прокурорів та нотаріусів, Інтерпол, Європол, Євроюст та ін. Окремо слід виділити положення щодо міжнародних стандартів професійної юридичної діяльності втілені у низці міжнародних документів, підготовлених міжнародною асоціацією юристів, зокрема: Стандарти незалежної юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1990р.), Деонтологічний кодекс / Кодекс здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського Співтовариства (1988р.), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979р.) та ін. Норми, що містяться у цих документах є визначальними для формування належного професійного рівня працівників національних органів юстиції, а отже, мають безпосередній вплив на якість та ефективність їх функціонування.

Також існує ряд документів, які визначають окремі напрями розвитку співпраці України з іншими країнами світу у сфері юстиції. Норми цих документів є уточнюючими по відношенню до вищезазначених міжнародних стандартів та спрямовані на реалізацію останніх у процесі функціонування Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади. Зокрема, слід назвати угоди та програми співробітництва у сфері юстиції між Міністерством юстиції України і таких країн, як Греція, Білорусь, Молдова, Китай, Македонія, Польща, Франція, Румунія, Росія, Грузія, Лівія, Корея та багато інших [56]. Поряд із цим, окремо слід виділити Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною [57]. Цей документ став основоположним у визначенні вектору міжнародного співробітництва та заклав підвалини для подальшого формування та зміцнення євроінтеграційних відносин, що знайшло своє відображення в нормах відповідних міждержавних договорів.

У цих договірних документах як джерелах міжнародних прав встановлюються конкретні умови співробітництва та взаємодопомоги у таких

питаннях як обмін досвідом щодо удосконалення законодавства у різних сферах, взаємна підтримка навчальних візитів, стажувань, семінарів, зустрічей спеціалістів, допомога щодо взаємного визнання і виконання рішень у цивільних та кримінальних справах, а також міжнародних договорів, консультації спеціалістів з метою забезпечення ефективного функціонування судової системи та ін.

Також слід виокремити акти внутрішньої дії, які також спрямовані на регулювання правовідносин у сфері юстиції і які видаються суб'єктами внутрішньо-державних відносин. Такі акти доцільно диференціювати за критеріями юридичної сили та суб'єктами видання.

Серед актів внутрішньої дії особливе місце займає Конституція - найвищий за юридичною силою нормативний акт визначає та закріплює загальні засади формування правового порядку у державі, вироблення державної політики, функціонування механізму захисту основних прав і свобод людини. Вона є першоосновою для побудови всієї системи законодавства, особливим джерелом права. Аналогічну роль відіграє Конституція й в інших країнах Європи, де Основний Закон визначає загальні засади побудови та функціонування системи юстиції.

Закони України містять більш конкретизовані норми щодо регулювання певної сфери суспільних відносин та визначення відповідної організаційної структури органів публічної влади, зокрема, й у сфері юстиції.

Так, наприклад, на рівні законів визначаються особливості функціонування Мінюсту у сфері надання безоплатної правової допомоги, реалізації загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, а також щодо відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, ведення архівної справи, захисту персональних даних, функціонування державної виконавчої служби, системи нотаріату та ін.

Підзаконні акти приймаються уповноваженими нормотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів та носять вторинний, більш детальний і конкретизуючий характер нормативного регулювання з метою вирішення питань, пов'язаних з функціонуванням органів юстиції. До них слід віднести, в першу чергу, акти Кабінету Міністрів та Президента України, які затверджують відповідні положення про Міністерство юстиції як центральний орган виконавчої влади, або як центральний засвідчувальний орган [58], а також органи та установи, які координуються через Міністра юстиції (Державна архівна служба, Державна виконавча служба, Державна пенітенціарна служба та ін.). Крім того, на рівні підзаконних актів визначаються концептуальні засади розвитку окремих напрямів юстиції, зокрема, кримінальної [53], удосконалення системи судочинства [59], розвиток системи надання безоплатної правової допомоги [60] та правової освіти населення [61], визначення загального курсу інтеграційного розвитку [62] тощо.

Окремо слід виділити акти Міністерства юстиції, які регламентують питання внутрішньовідомчого та міжвідомчого характеру. Прикладами таких актів можуть слугувати прийняті накази про затвердження положень про територіальні органи Міністерства юстиції України [63], територіальні управління юстиції [64], порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [65], затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи [66], форми звітності [67], встановлення чисельної кількості працівників [68] та ін.

Отже, як вбачається, закони та підзаконні акти, що здійснюють регулювання юстиційних відносин, відмінні як за сферами правових питань, так і за рівнем правового регулювання. Зокрема, законні нормативні акти визначають загальні засади правового статусу Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади. Підзаконні – встановлюють механізми, процедури вчинення окремих процесуальних дій у процесі реалізації Мін'юстом своїх функцій.

Аналізуючи повноваження суб'єктів нормотворчої діяльності в контексті формування правової бази діяльності органів юстиції, слід зазначити наступне.

Верховною Радою України було прийнято ряд основоположних актів, зокрема, про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі, про Концепцію національної інформаційної політики, та декілька законів, що становлять відповідну правову основу євроінтеграційних процесів: про захист персональних даних, про відновлення платоспроможності боржника, про нотаріат, про державну виконавчу службу та ін., які становлять нормативну основу для прийняття підзаконних актів, які у свою чергу містять уточнюючі, конкретизуючі норми.

У свою чергу, Кабінет Міністрів України затвердив такі важливі акти як Положення про Державну виконавчу службу, Положення про Державну реєстраційну службу України», Державний комітет архівів, Центральний засвідчувальний орган, а також ряд документів з регулювання питань оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та ін.

Указами Президента України було затверджено Положення про Державну пенітенціарну службу України, Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, Про Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних, Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, Про Національну програму правової освіти населення тощо.

Відомчі акти, зокрема, накази Міністерства юстиції, складають основну частину документів і визначають конкретний порядок організації та функціонування всіх органів та установ, що входять до складу Мінюсту України, зокрема державних нотаріальних контор, органів реєстрації актів

цивільного стану, управлінь та відділів Державної виконавчої служби, науково-дослідних установ судових експертиз тощо.

Таким чином, зазначене свідчить на користь пізнавальної ролі нормативно-правових актів для дослідження особливостей організаційно-функціональної будови юстиції, оскільки змістовно доповнює наукові уявлення про сферу юстиції, розширює систему знань щодо повноважень, структури та особливостей взаємодії органів юстиції.

На підставі проведених узагальнень уявляється можливим зробити наступні висновки.

В результаті систематизації джерел, що містять основні положення щодо регулювання сфери юстиції, уявляється можливим охарактеризувати загальний стан розроблення проблематики юстиції, зокрема, й щодо функціонування головного державного органу у цій сфері – Міністерства юстиції.

Сучасні тенденції державно-правового розвитку, загострення соціально-політичного конфлікту в державі, актуалізували необхідність звернення уваги вітчизняних науковців на сферу юстиції, завданням яких є забезпечення та захист прав людини. Ефективність реалізації національної політики у сфері юстиції має безпосередній вплив на всі інші види державної політики та є одним з визначальних аспектів загальнодержавного розвитку.

Проблематика юстиції, зокрема, особливості історичного розвитку, організації та функціонування органів юстиції та особливості взаємодії з іншими державними органами стали предметом дослідження представників різних галузей правових знань, про що свідчить наявна кількість відповідних наукових праць. Разом із цим, слід зазначити, що наукові пошуки із зазначених питань здійснюються в межах окремих галузей науково-правових знань, зокрема, фахівцями у галузі загальної теорії держави та права, конституційного, адміністративного права, державного управління та ін., що сприяє формуванню загальної системи наукових правових знань, але не дозволяє сформувати цілісний образ сфери юстиції з використанням

міжпредметних зв'язків, виокремити функціональну роль Міністерства юстиції в умовах реформування державно-правового механізму.

Все разом актуалізує необхідність здійснення додаткового осмислення проблематики організації та функціонування Мін'юсту з метою розширення знань про існуючу джерельну базу, про умови його становлення, етапи розвитку, а також про роль і завдання органів юстиції у державно-правовому регулюванні.

У зв'язку із цим, а також на підставі проведеного аналізу доктринальних та нормативних джерел, присвячених проблематиці юстиції, вдалося здійснити їх систематизацію за критеріями предмета правового регулювання та сфери наукового інтересу (Додаток Б). Отримані результати уможливили виокремлення наукових праць, у яких визначено загальнотеоретичні засади осмислення предмета дослідження; висвітлення результатів наукових досліджень сфери юстиції у вітчизняних галузевих юридичних науках; розкриття особливостей її наукового трактування зарубіжними науковцями, а також фахівцями з міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства.

Так, наприклад, галузеві правові дослідження характеризують роль та значення органів юстиції для різних сфер державно-правової діяльності, зокрема, державного управління, судочинства, нормотворчої діяльності, формування та реалізації правової політики тощо. Такі роботи висвітлюють особливості функціонування органів юстиції через призму галузевого правового регулювання.

Група джерел, що характеризують предметність даних наукових досліджень, допомагає висвітлити окремі аспекти історичного формування, ролі та місця Міністерства юстиції в системі державних органів, його вплив на формування та реалізацію державної правової політики, а також перспектив удосконалення його діяльності в аспекті сучасного конституційного розвитку.

Разом із цим, слід констатувати недостатню увагу з боку науковців порівняльно-правовим дослідженням юстиційної діяльності. Фактично відсутні дослідження, присвячені проблематиці організації та діяльності головного державного органу у даній сфері, його трансформації, генези, визначення ролі та призначення у суспільстві та державі в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних тенденцій розвитку, відповідності визнаним міжнародним стандартам та ін. Зазначене обумовлює необхідність подальших наукових розробок проблематики юстиції, та підкреслює їх значення у світлі сучасних державно-правових перетворень та реалізації стратегії євроінтеграційного розвитку України.

Щодо нормативно-правових джерел, то вони дають можливість сформулювати уявлення про правову основу організації та функціонування органів та установ юстиції. Визначення таких актів за ієрархією в системі законодавства уможливорює виявлення зв'язків між рівнем організаційно-правових питань та рівнем правового регулювання. Тобто, загальні засади функціонування системи юстиції визначаються на рівні законів, визначення концептуальних засад реформування та розвитку різних галузей юстиції, створення окремих органів юстиції та затвердження положень про регулювання їх діяльності здійснюється на рівні підзаконних актів, зокрема, актів Кабінету Міністрів та Президента України, а відомчі правові акти містять спеціальні, деталізуючі норми та встановлюють конкретний порядок організації та функціонування всіх органів та установ Міністерства юстиції.

У свою чергу, характеристика міжнародно-правових актів, що діють у сфері юстиції, розширює загальне уявлення про міжнародну діяльність Мін'юсту, особливості його взаємодії з відповідними органами юстиції інших держав, а також дозволяє дослідити та використати їх позитивний досвід у процесі реформування вітчизняної системи юстиції, розширити наукові уявлення про обсяг його функцій, повноважень, а отже й доповнити його загально-правову характеристику у якості центрального органу у сфері юстиції.

Одночасно, аналіз нормативних джерел дозволив констатувати неврегульованість окремих питань, зокрема, щодо визначеності повноважень посадових осіб, чіткості прописаних процесуальних дій, відповідності окремих правових норм нормам європейського законодавства.

1.2. Генеза вітчизняних центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції

Вітчизняна система юстиції має довгий та складний шлях становлення, специфіка якого обумовлена особливостями історичного розвитку національної правової системи. Міністерство юстиції як інституційне уособлення державної влади у сфері юстиції почало формуватися за часів Російської імперії. Значний вклад в його формування внесли, зокрема, М. Грушевський, В. Винниченко, С. Єфремов та інші відомі українські діячі, які стояли біля витоків української державності. На сучасному етапі становлення Української держави Мінюст отримав одну з провідних ролей у процесі забезпечення та реалізації загальних принципів розвитку суспільства. Забезпечення верховенства права, законності, справедливості, гуманізму, захист прав і свобод людини - все це становить головну мету його функціонування і, одночасно, є основними засадами діяльності.

Дослідження передумов формування сучасних органів юстиції має важливе значення для розуміння ролі та завдань, що покладалися на центральний орган влади у сфері юстиції з боку тогочасного суспільства. Дана проблематика стала предметом наукових пошуків таких фахівців як, наприклад, О. Гончаренко, О.Гусарєва, Б. Гук, О. Бандурко, А. Гель, Н. Железняк, О. Кордун, М. Мельнік, І. Микульця, С.Педько, І. Ємільянова, А. Заєць, Л. Скомороха та ін. Разом із цим, слід констатувати наявність

прогалин у науковому знанні, зокрема, щодо історичної періодизації становлення національної юстиції, взаємозв'язку ступеня розвитку суспільних відносин та системи повноважень Мініюсту, виявлення основних історичних тенденцій їх розвитку. Наявні недоліки обумовлюють необхідність приділення додаткової уваги до проблематики історичного становлення органів юстиції, дослідження формування Мініюсту як центрального органу виконавчої влади у цій сфері. Виявлені тенденції, закономірності та історичний досвід стануть належним підґрунтям у процесі створення та реалізації концепції розвитку юстиції сучасного суспільства.

Витоки формування сучасних органів української юстиції можна знайти в історії становлення судової системи Київської Русі, формування якої відбулося у VI ст. н.е. У той період спеціальних судових органів не існувало, судочинство здійснювалося представниками місцевої знаті (князями) та церквою (митрополитами, єпископами, ігуменами). Цей історичний період став первинним етапом формування юстиційного законодавства та початкової юридичної практики. Слід зазначити, що особливого значення набувало судочинство як одна із функцій державної влади. На початку державотворення князь особисто виконував судові функції, пізніше, з XI століття, загальні судові повноваження покладалися на окремих слуг, а князь судив лише населення головного міста й управителів удільних земель. Підтвердження поєднання судових та управлінських функцій тогочасною знаттю можна знайти, як у дослідженнях науковців XIX ст. [69], так і в сучасній літературі [70, с. 17–21].

Крім того, що у період існування Київської держави спостерігалось поєднання судових та адміністративних функцій у представників вищої державної влади, характерною рисою цього періоду стала також диференціація судочинства, що виявилось у виокремленні світської та церковної гілок судочинства.

З часом, відсутність зведених збірників законодавства, превалювання древніх правових звичаїв, використання візантійського Номоканона та

застарілих церковних уставів обумовили створення Руської Правди – зведеного акту, на підставі якого судочинство здійснювалося протягом наступних декількох століть. Офіційного закріплення набуває обвинувачувально-змагальний судовий процес, формуються особливі державні посади, завданням яких було виконання судових рішень і які стали прототипом сучасної державної виконавчої служби [70, с. 46].

Наступний період розвитку юстиції припадає на часи існування Галицько-Волинського князівства (XII-XIV ст.), коли формується нова, більш розвинена система управління – двірцево-вотчинна. У цей час удосконалюється державна виконавча служба, продовжується поєднання судових та адміністративних повноважень представниками вищої знаті.

Литовсько-Польська доба української державності та, відповідно, формування системи юстиції створює передумови для розширення та ускладнення національної судової системи. Відбувається формування та удосконалення системи апеляційних судів. Зокрема, після реформи апеляційного судочинства Казимира Великого 1356 р. було створено Вищий суд німецького права у Кракові. Апеляційним судом другої інстанції, за рішенням короля Владислава Ягайла, з 1444 р. для українських міст і містечок стала Львівська міська рада [70, с. 137]. Для приватних сіл апеляційною інстанцією міг бути і власник села. Здебільшого апеляція надходила до ленських судів [71, с. 123]. Примітно, що до повноважень війтів і солтисів входили адміністративні та поліцейські функції. Функції виконання судових рішень забезпечувалися як самими судовими чиновниками, так і поліцейськими, які у той період, а також в період Гетьманщини виконували роль судових виконавців. Загалом, набуває подальшого розвитку система судових та правоохоронних органів.

Подальше становлення вітчизняної юстиції відбулося у період існування Запорозької Січі і стало важливою історичною віхою у її розвитку, отримавши декілька характерних рис. Наприклад, судові установи в країні отримують певну ієрархічну систему, а судові процедури отримали такі

демократичні принципи як публічність, безпосередність, усність та замагальність. Судова реформа К.Розумовського поновила в Україні станову систему та відокремила судову владу від адміністративної. Особливої ролі набувають норми звичаєвого права.

У середині XVIII ст. виникає прототип сучасного інституту адвокатури: «плєніпотенти» та «прокуратори», які «в чужій справі за дорученням і замість зацікавленого на суді відстоювали, відповідали і розправлялися» і давали присягу «вести справу сумлінно» [72]. Зазначимо, що судочинство Запорозької Січі, ввібравши в себе класичне римське право і трансформувавши окремі елементи права Великого князівства Литовського і Росії, по суті залишалось індивідуальним і самобутнім. Його базис - українське звичаєве право, побудоване на традиціях, звичаях Київської Русі, відображало національний інтерес запорізького козацтва.

Початок наступного періоду розвитку юстиції можна датувати XIX століттям, упродовж якого відбувається ускладнення системи юстиції юстиції, пов'язане з появою інституту прокуратури у відповідності з Указом Петра I „Про посаду Генерал-прокурора». Примітно, що якщо до судової реформи прокурор повинен був виступати в суді «як стягувач покарання і в той же час захисник невинності», то тепер головним його завданням став нагляд за дізнанням і слідством і підтримка державного звинувачення в суді. Нова прокуратура створювалася при судах [73]. Щодо примусового виконання судових рішень, то після проведення судової реформи 1864 р. набув розвитку інститут судових приставів, які були посадовцями при окружних судах та судових палатах. Таким чином, судова реформа створила не лише новий суд, але і нову систему правоохоронних органів, більш того, нове розуміння і уявлення про законність і правосуддя.

З першої половини XIX століття українські землі опинилися під владою Російської та Австро-Угорської імперій. Зважаючи на певні трансформації державного управління, пов'язані з особливостями історичного, економічного та політичного розвитку правових систем,

структура юстиції поступово ускладнювалась. Інститут юстиції, не маючи широких повноважень та розгалуженої організаційної основи, з часом перетворювався на систему органів державної влади з відповідним кадровим забезпеченням.

Процес диференціації тогочасної системи юстиції продовжує формування військової та адміністративної юстиції, удосконалюється тогочасна адвокатура та прокуратура, доповнюється раніше кодифіковане цивільне та кримінальне законодавство, що стало правовою основою їх діяльності.

В умовах переходу до капіталістичного ладу виникла нагальна потреба в реформації державного механізму, у зв'язку з чим було проведено ряд реформ, головною серед яких стала реформа міністерств. Останні формувалися за галузевою ознакою та на принципах єдиноначальства, персональної відповідальності міністра перед імператором. Це стало причиною створення у 1802 році Міністерства юстиції під керівництвом міністра, який одночасно виконував функції генерал-прокурора діючого Сенату. Міністерство також очолювало всю судову систему Російської Імперії. Крім того, у 1803 році до складу Мін'юсту було введено кодифікаційну колегію, що була створена у 1801 році і завданням якої було проведення систематизації російського законодавства. Пізніше було створено департамент юстиції, у підпорядкування якому була віддана комісія із створення законів і доручено спостереження за законністю усіх судових справ в Імперії, за винятком духовних, військових та морських. З 1864 року, після проведення судової реформи, у підготовці та проведенні якої Мін'юст брав безпосередню участь, із введенням судових статутів, на Міністра юстиції були покладені зобов'язання головного начальника прокуратури, а повноваження самого міністерства були розширені [74].

З 1895 року, головне тюремне управління було виокремлено та переведено із складу Міністерства внутрішніх справ до Міністерства юстиції. У той же період в структурі Міністерства юстиції створюються Консультація

при міністрі юстиції та два департаменти, з яких один зосереджує у своїй компетенції справи законодавчого характеру, статистичну діяльність та надання відомостей і довідок про судимість, складання звітів, судочинство та звернення засуджених, справи про передачу нерухомого майна у спадщину, листування щодо співпраці російських судових установ з іноземними. До відома другого департаменту було віднесено справи стосовно кадрів сенату та судових установ, провадження за результатами судових та інших ревізій, ведення господарської, бухгалтерської, контрольної, та ін. діяльності, провадження у справах, що надходили з департаментів сенату. Крім того, до системи органів юстиції були включені Межова частина, Московський архів Міністерства юстиції, а також до його відома було віднесено училище з правознавства.

Як вбачається з наведеного, юстиція не тільки стала більш впорядкованою та структурно ускладненою, але й розширилася сфера її діяльності взагалі: її вплив поширився на діяльність тюремних установ, ведення справ по передачі нерухомого майна, співпрацю з іноземними судовими установами, що стало значним досягненням у сфері здійснення правової політики держави. До структури юстиції були включені такі органи як нотаріат, прокуратура, адвокатура, а також інші органи, завданням яких стало забезпечення судового процесу. Міністерство юстиції стало центральним державним органом, інституційним уособленням сфери юстиції із широкими повноваженнями. Крім того, з 1894 року було відновлено видання щомісячного „Журналу Міністерства юстиції» (1859-68), на який було покладено функції друкованого органу комісії по здійсненню законотворчих функцій у сфері судочинства [74].

У XX столітті юстиція також претерпіла ряд змін. А саме. Зважаючи на особливості суспільно-політичного устрою в період 1917-1921рр., система юстиції також була реформована. На території України здійснювалося виняткове судочинство, особливе місце в якому належало військовим судовим інституціям. Наприкінці червня 1917 року у першому

національному уряді – Генеральному Секретаріаті – було створено Генеральне секретарство судових справ (юстиції), яке пізніше перейменували на Міністерство судових справ, а потім – у Міністерство юстиції. За гетьмана П. Скоропадського Міністерством судових справ здійснювалася практично вся правова політика. Під його керівництвом діяли 3 судові палати, 19 окружних судів і 112 міських та повітових з'їздів мирових суддів. Поступово до компетенції Мін'юсту були включені такі завдання як здійснення управління судовими органами та пенітенціарною системою, вдосконалення судочинства в умовах перехідного етапу української державності, кодифікація законодавства, підготовка проектів кримінальних, кримінально-процесуальних та інших нормативних актів. Зазначимо, що судова система Гетьманщини являла собою розгалужену систему, де верховним судовим органом залишався Державний Сенат. Вищим судовим органом був Генеральний суд, а нижчими інстанціями були окружні, мирові суди та з'їзди мирових суддів.

Деякі науковці вважають, що радянський період української юстиції розпочався у 1918 р. з утворенням при Тимчасовому Робітничо-Селянському Уряді України Відділу юстиції. У 1919 р. цей відділ було перетворено на Народний комісаріат юстиції на чолі з кваліфікованим юристом О. Хмельницьким. Того ж року в Харкові створено Комітет юстиції при Всеукраїнському революційному комітеті, а через рік його було реорганізовано в Народний комісаріат юстиції України.

Слід відмітити, що з встановленням на території України радянської влади змінився суспільно-політичний устрій держави, що, в свою чергу, викликало наступні перетворення в системі органів юстиції. На початку ХХ століття, в умовах воєнного стану відбувалися постійні кадрові зміни серед керівників у сфері юстиції, повноваження яких також змінювалися.

Народний комісаріат юстиції, отримавши широкі повноваження, забезпечив створення нової судової системи та її кадрове поповнення. Він також здійснював нагляд за виконанням законів та керував розслідуванням

справ, у разі необхідності вимагав перегляду рішень судів, здійснював нагляд за законністю і правильністю утримування ув'язнених, через тюремний відділ здійснював управління в'язницями. Слід згадати, що однією із важливих функцій Наркомюсту було створення великого масиву нового законодавства. На нього також були покладені функції, які, зазвичай, виконують суди, прокуратура та органи внутрішніх справ. З 1929 року до складу апарату Наркомюсту входив також і Верховний суд республіки.

В Українській РСР у 1936 році органи юстиції та прокуратури були відокремлені. В цей період народні суди й колегії захисників, нотаріат та інші допоміжні судові органи підпорядковувались безпосередньо обласним судам. Участь у засіданні пленуму обласного прокурора або його заступника стала обов'язковою. Все управління по лінії прокуратури та суду повністю зосереджувалася в руках відповідних керівників – обласного прокурора і голови суду. Така ситуація свідчила про те, що найважливіші сфери державного управління опинилися під керівництвом партійно-бюрократичної системи.

Щодо Міністерства юстиції СРСР, то до 50-х років XX століття на нього покладалось керівництво діяльністю управлінь юстиції при обласних Радах депутатів, організація діяльності судів, керівництво діяльністю нотаріальних органів, організація та керівництво діяльністю адвокатури, підготовка та перепідготовка кадрів органів юстиції, суду, прокуратури, нотаріату, адвокатури та арбітражу, систематизація та підготовка матеріалів з кодифікації законодавства СРСР. У 1953 році була затверджена нова структура та штати Міністерства юстиції. До його складу додатково увійшли Управління виправно-трудових таборів та колоній і Держарбітраж, а також до його відома були віднесені дванадцять управлінь Міністерства юстиції республік при обласних Радах депутатів, така ж кількість обласних судів та Президіумів колегій адвокатів, постійно діючі 3-місячні курси з перепідготовки судових виконавців та секретарів народних судів і Науково-дослідна криміналістична лабораторія.

Відповідно до Указу Президіума Верховної Ради СРСР від 4 серпня 1956 року «О расширении прав краевых, областных судов и упразднении управлений министерств союзных республик при краевых, областных Советах депутатов трудящихся» всі управління Міністерства юстиції республік при обласних Радах депутатів були ліквідовані [75].

Протягом 70 – 80-х років XX століття до повноважень Міністерства юстиції СРСР входило забезпечення організаційного керівництва судами, систематизація та підготовка пропозицій стосовно здійснення кодифікації законодавства, удосконалення діяльності нотаріату та правової роботи у сфері народного господарства, організація правової освіти населення, забезпечення установ та організацій міністерства та судів кваліфікованими кадрами. До структури Мін'юсту входили управління загальних судів, управління систематизації законодавства, управління правової роботи, відділ адвокатури, нотаріату, РАЦСи, управління військових трибуналів, науково-дослідні інститути, періодичне видання журнал „Человек и закон» тощо.

Можна стверджувати, що радянський період становлення правової системи обумовив необхідність трансформації тогочасної юстиції, її адаптації до нової суспільно-політичної моделі, що супроводжувалося виокремленням нових видів юстиції, форм і принципів судочинства.

Останнім (сучасним) етапом у процесі формування вітчизняної системи захисту прав і свобод людини стало формування нової, удосконаленої моделі юстиції, яка обумовлювалася вимогами новоствореної незалежної демократичної держави – України. Спеціалізація і розширення судової системи, зміцнення органів нотаріату, підвищення ролі інституту адвокатури та прокуратури, а також необхідність формування та реалізації державної правової політики у цих напрямках обумовило формування відповідної державної інституції, яка б виступала гарантом реалізації прав та свобод людини. Такою інституцією стало Міністерство юстиції України. Тенденції розширення повноважень Мінюсту, поступове зростання його статусу та ролі в системі державних органів можна спостерігати, аналізуючи

основні норми положень про Міністерство, які були прийняті за період незалежності.

Так, відповідно до Постанови КМУ від 28 грудня 1991 р. N 386 Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України, Мінюст на законодавчому рівні було визнано центральним органом державного управління України, а серед основних обов'язків визначено, зокрема, розробка проектів законодавчих актів, систематизація законодавства, організаційне забезпечення правосуддя, керівництво нотаріатом, судово-експертними установами, органами РАЦС і адвокатури, надання юридичної допомоги населенню, визначення основних напрямів правової роботи у народному господарстві та здійснення міжнародних зв'язків з правових питань [76].

Розпорядженням Президента України від 03.10.1992 № 154/92-рп було затверджено нове Положення, відповідно до якого Мінюст визнавався центральним органом державної виконавчої влади, який, окрім раніше визначених завдань, додатково наділявся необхідністю участі у реалізації державної політики у сфері захисту прав і законних інтересів громадян [77]. Усі покладені на Міністерство завдання сформульовані у відповідних 22 пунктах тексту Положення.

Наступний документ, що свідчить про подальший розвиток Мін'юсту, був затверджений Указом Президента України від 18.09.1996 № 840/96 і був дійсний лише один рік. В ньому визначалося виключне повноваження Президента щодо утворення Мін'юсту. Саме Міністерство було визнано центральним органом виконавчої влади, що створювалося з метою організації здійснення державної правової політики, за стан та розвиток якої несе відповідальність. Серед основних завдань Мінюсту було визначено тільки п'ять, а саме: надання правничих послуг; організація та забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції; забезпечення функціонування та розвитку системи правничих послуг; ведення відповідних державних реєстрів; здійснення міжнародно-правової співпраці [78].

Тогочасні суспільно-правові зміни, що супроводжували процес державного реформування, обумовили необхідність відповідних змін у структурі центральних органів виконавчої влади, зокрема, й Міністерства юстиції. Указом Президента від 30.12.1997 № 1396/97 затверджується нове Положення про Мін'юст. З цього часу його діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, підтверджується його статус у якості головного органу у системі центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації державної правової політики. Серед основних завдань, офіційне закріплення отримують, зокрема, підготовка пропозицій щодо проведення в Україні правової реформи, сприяння розвитку правової науки; розвиток правової інформатизації, формування у громадян правового світогляду; координація роботи з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [79]. Усі вони деталізовані у 50 пунктах четвертої частини Положення. Отже, увага Міністерства була додатково спрямована на розвиток сфери нематеріальних цінностей - правової освіти та правосвідомості громадян. Загалом, окреслився європейський вектор розвитку національного законодавства.

Цей період у становленні української державності характеризувався загостренням існуючих соціальних конфліктів. Зміна політичних сил у державі, пошуки додаткових механізмів врегулювання суспільних відносин - все це підняло проблематику конституційної реформи на новий щабель. Очевидно, що Конституція, як основоположний правовий акт, на якому ґрунтується національна правова система, повинна відбивати зміни, що відбуваються у суспільстві на певному етапі розвитку. Наслідком таких перетворень стало внесення в Конституцію України змін, які були покликані забезпечити стабільність конституційного ладу та, загалом, демократичного устрою держави. Модифікація політичної системи обумовила відповідні перетворення як у системі прийняття державно-владних рішень, розподілі контрольних повноважень у системі державної влади, так і у процесі

формування окремих інститутів державної влади. Зокрема, з цього часу повноваження щодо утворення, реорганізації та ліквідації міністерств було покладено на Кабінет Міністрів України. З цієї причини, наступне Положення про Мін'юст було затверджено Постановою КМУ від 14.11.2006 № 1577. Воно залишалося чинним протягом п'яти років. Особливих змін у статусі міністерства не відбулося, проте у відповідних 51 пункті тексту Положення були уточнені та деталізовані вже існуючі [80].

Рішенням Конституційного Суду України від 30.09.2010 року конституційні зміни були скасовані та поновлено дію Конституції в редакції від 28.08.1996 року, що, відповідно, вплинуло й на повноваження основних державно-владних суб'єктів у сфері формування центральних виконавчих органів [81]. Ось чому у 2011 році нова редакція Положення про Міністерство юстиції затверджується Указом Президента України. Відтепер до сфери відання Міністерства додатково віднесено такі питання, як формування та забезпечення реалізації державної політики з питань банкрутства та використання електронного цифрового підпису, у сфері захисту персональних даних, з питань державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, з питань реєстрації (легалізації) об'єднань громадян та ін., що конкретизовано у 85 пунктах тексту Положення. Крім того, Мінюст розширив свій статус, отримавши додаткові повноваження у сфері банкрутства [82]. Таким чином, поступово сформувалася сфера впливу Міністерства на формування та реалізацію державної економічної політики.

Такі зміни стали наслідком реформування вищих органів державної влади відповідно до засад функціонування держави з парламентсько-президентською формою правління, а також реформування органів місцевого самоврядування, визначених Законом України «Про внесення змін до Конституції України» [83].

З урахуванням відновлення дії окремих положень Конституції

України від 2004 року, визначених Законом України від 21.02.2014 року, функції формування, реорганізації та ліквідації центральних виконавчих органів були повернені до повноважень кабінету Міністрів [84]. Це пояснює той факт, що остання редакція Положення про Мінюст була затверджена актом центрального органу виконавчої влади в Україні - Постановою КМУ 02.07.2014 № 228. В черговий раз розширюється та уточнюється статус центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції. Мінюст отримує контрольно-наглядові повноваження не тільки у сфері банкрутства, відносинах легалізації доходів та фінансового моніторингу, але й у питаннях боротьби із корупцією. На нього також покладено і виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронного цифрового підпису. Додатково уточнюються та розширюються й раніше визначені повноваження Мінюсту, які закріплюються у 96 відповідних пунктах тексту Положення [85].

Отже, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати про стійку тенденцію розширення повноважень та сфер впливу головного державного органу у сфері юстиції. Це пояснюється тривалою нестабільністю політично-правової ситуації в державі, наслідком якої стала необхідність удосконалення системи захисту прав і свобод людини. З іншого боку можна констатувати й поступове посилення ролі Мінюсту як в системі центральних органів влади, так і в суспільно-правовому житті населення. У свою чергу, конституційно-правова реформа обумовила й відповідні зміни у державному ладі країни.

Беручи до уваги особливості історичного розвитку національної системи юстиції, слід зазначити наступне. З моменту розпаду Радянського Союзу та формування незалежної української державності, перед органами юстиції постали нові задачі, зокрема, у сфері забезпечення правової політики держави та законопроектної діяльності. Міністерство юстиції отримало статус центрального органу державного управління у сфері юстиції, від якого вимагалось побудувати систему загальних принципів її функціонування з

урахуванням існуючого досвіду практичної юридичної діяльності. Вирішення нових завдань, врегулювання різних видів правовідносин в державі обумовило поступове розширення повноважень Мінюсту, якість та ефективність виконання яких має безпосередній вплив на рівень формування правової держави.

Акцентуючи увагу на тенденції розширення повноважень Міністерства юстиції, зростання кількості його функцій, слід підкреслити, що все більшого значення набувають питання їх реалізації та контролю за їх виконанням. У цьому аспекті, актуалізується необхідність забезпечення Міністерством контролю за діяльністю територіальних органів, високого рівня якості обробки інформації та постійного підтримання зв'язку як між регіонами, так і з центральним апаратом Міністерства. Більш детально ця проблематика буде розглянута у наступному підрозділі, присвяченому перспективам реформування вітчизняної юстиції.

З точки зору існуючих політико-правових та загострення соціальних конфліктів, особливого значення набувають питання забезпечення та реалізації основних прав та свобод. У цих процесах Мінюст, як інституційне уособлення державної влади, виконує організаційно-правові завдання, що розкривається у забезпеченні, зокрема, виконавчих, наглядових і судових органів, діяльність яких направлена на реалізацію права. А отже, сучасне Міністерство юстиції поступово отримало провідну роль у формуванні правової політики як особливого інструменту у сферах правотворення, правореалізації і, загалом, у забезпеченні правового порядку в державі.

Зазначимо, що у правову систему країни активно впроваджуються міжнародні, включаючи європейські, принципи і стандарти, які беззаперечно довели свою ефективність і цінність. Однак міжнародні стандарти набувають свого юридичного значення та реальної здатності бути регулятором конкретних правових відносин лише за умови наявності ефективних механізмів їх забезпечення та захисту.

Такі механізми включають, з одного боку, систему юридичних норм, а

з другого – систему організаційних інструментів і процедур, що діють задля виявлення (моніторингу), вивчення та запобігання порушенням міжнародних стандартів прав людини.

Нажаль, стан правового розвитку України, та правової політики зокрема, не відповідає на сьогодні завданням модернізації суспільства і держави в сучасних умовах. В Україні на практиці існують проблеми у сфері належного дотримання прав людини, порушуються такі основні права особи, як право на життя, здоров'я, безпеку, оплату праці, соціальний захист тощо [86, с. 3–4]. А отже, можна констатувати, що завдання Мінюсту у цій сфері значно ускладнюється. У свою чергу, посилюється необхідність налагодження взаємодії Мінюсту з іншими органами державної влади, вироблення та реалізація єдиної стратегії розвитку державної правової політики, направленої на забезпечення та захист основних прав людини.

Загалом, коло повноважень органів юстиції надзвичайно широке, їхня діяльність має багатогранний характер. У сфері правового життя суспільства Міністерство юстиції послідовно і виважено продовжує здійснення реформування своєї галузі з метою утвердження демократичних засад розвитку суспільства, верховенства права, принципів справедливості та гуманізму, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, становлення повноцінного громадянського суспільства. Як слушно зауважила з цього приводу Гусарева О.С., у сучасному світі зміст поняття «юстиція» докорінно змінився. Пройшовши довгий шлях перетворень, юстиція від її вузького розуміння у якості судових установ та судочинства перетворилася на таке комплексне утворення, системне явище, функціонування якого направлене на встановлення правосуддя, законності та справедливості у державі, забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [35]. У свою чергу, Міністерство юстиції отримало ключову роль у цих процесах.

Підсумовуючи викладене, уявляється можливим зробити наступні висновки. Історичний огляд становлення вітчизняної юстиції дає можливість

висвітлити основні історичні етапи організаційно-функціонального розвитку органів юстиції, які діяли на території сучасної України.

На первинному етапі (з VI по XII ст н.е.) спостерігається поступове формування юстиційного законодавства та первісної юридичної практики, що обумовлено особливостями тогочасного державного ладу та роллю церкви у вирішенні соціальних конфліктів. У той час вищі державні посадовці поєднували у своїй діяльності судові та управлінські функції.

Наступний період, який умовно можна датувати з XII по XVI ст. н.е. характеризується розвитком системи управління правоохоронною сферою, розгалуженням судової системи та її ієрархізацією у зв'язку із формуванням інституту апеляції. Продовжується поєднання посадовими особами судових та адміністративних повноважень.

Подальше становлення національної юстиції пов'язано із розвитком української державності у Запорізькій Січі, за часів якої відбувається відокремлення судових та правоохоронних повноважень, формування правозахисного органу – прототипу адвокатури – та органів прокуратури, зароджуються основні демократичні принципи правосуддя.(XVI – XIX ст).

З XIX століття можна спостерігати тенденцію диференціації юстиції. Визначною віхою у процесі становлення юстиції стає створення її інституційної основи – Міністерства юстиції як центрального органу державної влади у цій сфері. Також формується ґрунтовна нормативна база його функціонування, розширюється система законодавства загалом. З часом (XXст.) Мінюст зосереджує у сфері свого відання судові, правоохоронні та управлінські функції, а за часів СРСР відбувається його політизація – дана інституція стає виразником, провідником партійної волі, де державні інтереси значно превалюють над загальнолюдськими цінностями. Це, в цілому, надає дещо негативного забарвлення у загальній характеристиці його діяльності.

Останній (сучасний) етап формування органів юстиції ототожнюється з періодом створення незалежної української держави. У цей час

відбувається формування нової, демократичної системи юстиції, діяльність якої спрямовується у новий вектор державно-правового розвитку, основною метою якого стає захист основних прав і свобод людини. Відбувається переорієнтація основної мети діяльності Мін'юсту, яка спрямовується на захист основних прав та свобод людини, а власне міністерство отримує статус провідного органу у реалізації правової політики держави. Також відбувається ускладнення організаційної структури юстиції, системи її підпорядкування центральному органу – Міністерству юстиції, створюється нова нормативна основа її діяльності, яка ґрунтується на загальновизнаних міжнародних стандартах. Повноваження даного державного органу розширюються, включаючи різні сфери правового, соціального та економічного життя громадян, а саме Міністерство набуває офіційного визнання у якості центрального органу виконавчої влади із відповідним законодавчим закріпленням. Визначається його роль у процесах євроінтеграції як провідника державної правової політики у сфері юстиції.

Зміна основ державного устрою, почергове превалювання державних чи соціальних інтересів у процесі становлення правової системи, все це обумовлює зміни у функціонуванні органів юстиції, надає поштовх для відповідних перетворень, змінює вектор їх діяльності.

За період незалежності України, такими поштовхами стали, зокрема, конституційні зміни, що відбулися внаслідок загострення соціального конфлікту та обумовили ряд змін як у сфері повноважень Мін'юсту, так і у процедурі формування та регулювання його діяльності, а також ратифікація відповідних міжнародних актів, що визначають євроінтеграційний розвиток України.

Також у сучасний період можна констатувати наявність неухильних тенденцій розширення повноважень центрального органу влади у сфері юстиції, зростання його значення та ролі як у формуванні національної правової політики, так і у розвитку вітчизняної системи захисту прав і свобод громадян. Все це обумовлює підвищення наукового інтересу до

проблематики юстиції з метою виявлення можливих недоліків у сфері її функціонування та внесення додаткових пропозицій щодо її подальшого розвитку.

Отже, на підставі проведеного аналізу вдалося розширити систему наукових знань щодо генези Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади у даній сфері, на підставі чого стало можливим не тільки виокремити п'ять історичних періодів організаційно-функціонального розвитку вітчизняної юстиції, але й виявити тенденції розширення його повноважень, зміну вектору державно-правового розвитку в напрямку до сучасних європейських та міжнародних вимог і стандартів захисту прав людини, зміцнення його ролі як у державно-правових процесах, формуванні правової політики держави, так і у розвитку вітчизняної системи захисту прав і свобод громадян.

1.3. Методологія досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції

Дослідження будь-яких державно-правових явищ ґрунтується на конкретних методологічних засадах, що дозволяє отримати уявлення щодо їх змісту, особливостей становлення, форм та ін. У сучасній юридичній науці можна констатувати наявність розбіжностей у поглядах дослідників щодо обрання та використання основних підходів у вивченні ними явищ правової дійсності. Це можна пояснити особливостями інтерпретації та відмінностями у їх наукових поглядах і сферах здійснення практичної діяльності, стрімкими змінами у суспільно-політичному житті країни тощо.

Специфіка розвитку вітчизняної науки передбачає необхідність удосконалення основних методологічних підходів у вивченні державно-правових явищ та формування більш якісної теоретико-методологічної бази,

яка б відповідала новітнім викликам та потребам українського суспільства, визнання існування та взаємодію різних типів праворозуміння. Доречно навести позицію В. І. Леушина і В. Д. Перевалова, відповідно до якої «праворозуміння – це наукова категорія, яка відображає процес і результат цілеспрямованої діяльності людини, який включає в себе пізнання права, його прийняття (оцінку) і ставлення до нього як до цілісного соціального явища» [87, с. 207]. При цьому, як вважає П.А. Оль, тип праворозуміння – це узагальнена ідеологізована модель правового феномену, що відображає спільні істотні ознаки певної множини конкретних правових уявлень і понять, які в свою чергу відповідають такої ідеологізованої моделі як зразку [88, с. 51].

Дослідження сучасного етапу державного становлення України, зокрема у сфері юстиції, дозволяє констатувати процес переорієнтації її функціонування, відходження від ідей статизму, легізму, тоталітаризму (див. наприклад, дослідження Куйбіди Р.О. та Тимощука В.П., присвячені розвитку адміністративної юстиції в країнах колишнього Радянського Союзу [7]) та акцентуацію на таких визнаних суспільно-правових цінностях як демократизм, верховенство права, справедливість, гуманізм та ін. За таких обставин, постає необхідність переосмислення відповідної методологічної бази досліджень функціонування центрального органу державної влади у сфері юстиції.

Різноманітні аспекти проблематики генези, функціонування та організації Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади у даній сфері знайшли своє відображення у працях представників різних галузей правових наук. Зокрема, мова йде про таких авторів як Бурак О.В., Гусарева О.С., Євдокімов В.О., Железняк Н.А., Капустинський В.А., Кордун О.О., Куйбіда Р.О., Лавринович О.М., Мелех Л.В., Микульця І.І., Прийдак М.М., Решота В.В., Руднева О.М., Самохвалов В.В., Тимошук В.П., Третьякова О.С., Халюк С.О., Федькович О.В., Фурса Є.І., Черкесова Л.І., Чечерський В.І., Шигаль Д.А., Ясінська Л.Е. та ін. У своїх дослідженнях

автори торкаються різноманітних проблем, пов'язаних із діяльністю, організацією, становленням Міністерства юстиції (у тому числі у порівняльно-правовому аспекті), а також проблем нормативно-правового забезпечення його функціонування. Тому, вбачається за доцільне використати роботи зазначених вище авторів у якості основи для проведення теоретико-правових узагальнень у процесі висвітлення предмету даного наукового дослідження.

Окрім іншого, для успішного вирішення пізнавальних завдань необхідно також звернутися до структурних елементів методології з метою обрання тих засобів, чий інструментальні можливості є найбільш адекватними відповідно до обраного предмету.

Як відомо, структура методології юридичної науки має складну будову, яка охоплює низку певних складових. Поширеною є наукова точка зору, відповідно до якої структура методології наукових досліджень у сфері юриспруденції включає такі складові: 1) загальний (або філософський) підхід; 2) загально-наукові методи; 3) спеціальні методи та власне правові методи [89].

Також існують й інші погляди щодо особливостей структури методології наукових пошуків, проте їх аналіз виходить за межі нашого наукового дослідження.

Слід погодитись із думкою Ганьби О.Б., який доречно пов'язує складнощі сучасних наукових досліджень та становлення їх новітньої методологічної основи з урахуванням світових здобутків із перехідним періодом розбудови української державності, який характеризується певною нестабільністю, суперечностями, здійсненням одночасно багатьох реформ, докорінною зміною (не завжди вдалою і прогресивною) основ державно-правового життя, що негативно впливає на еволюцію методології наукового пізнання [90, с. 44]. У зв'язку із цим, особливо важливим вбачається урахування як особливостей та вимог до сучасних методологічних підходів, так і специфіки державно-правових процесів, що мають місце в Україні.

Предмет дослідження дозволяє сформулювати відповідь на питання, що підлягають висвітленню в процесі осмислення. У свою чергу, метод пізнання допомагає відповісти на питання - як, яким чином, за допомогою чого досліджується обрана проблематика. В контексті вище визначених пізнавальних завдань в дисертації розглядається таке явище як центральний орган виконавчої влади у сфері юстиції, а саме: його структура, особливості діяльності, повноваження, генеза, сучасний стан та перспективи розвитку тощо.

З цього приводу доцільним буде навести думку Сирих В.М. Автор зазначає, що метод (як основний структурний елемент методології) має відображати особливості та специфіку пізнавального процесу в тій чи іншій сфері наукових досліджень, орієнтувати науковця на ефективні шляхи дослідницької діяльності: як його потрібно здійснювати, як і в якій послідовності потрібно реалізувати наукові процедури, які сторони досліджуваного предмету потрібно вивчати, а від яких можна абстрагуватися, як найефективніше застосувати понятійний апарат, визначаючи тим самим найдоцільніші шляхи досягнення об'єктивної істини [91, с. 374–375].

На підставі цього, можна дійти висновку, що особливості предмета та об'єкта дослідження обумовлюють обрання того чи іншого методологічного інструментарію, оскільки саме предмет дослідження, на думку науковців, «веде» за собою й дослідницький метод, визначає межі його застосовуваності і прийнятності [92, с. 619].

Комплексність та всебічність характеристики будь-якого явища правової дійсності забезпечується шляхом поєднання кількох наукових методів. Саме комплексний підхід дозволяє поєднати два основні наукові методи (зокрема, структурний та функціональний) або використовувати три і більше методів для досягнення поставленої наукової мети.

Так, наприклад, Куїбіда Р.О. та Тимошук В.П., досліджуючи розвиток адміністративної юстиції в країнах колишнього Радянського Союзу,

запропонували розглянути наукову проблему з точки зору побудови інституційної, функціональної та процесуальної основи [6]. Поєднання структурного та функціонального методу спостерігається і в багатьох інших роботах, присвячених аналізу юстиції, практики її організації та розвитку, зокрема, у працях Євдокімова В.О., Кузьменко О.В., Черняка Є.В., та ін.

У свою чергу, слід позитивно оцінити гармонійне поєднання структурно-функціонального та порівняльно правового методів, які у сукупності дозволяють дослідити особливості зарубіжної практики побудови та функціонування центральних органів юстиції в різних країнах, провести відповідні порівняння з системою юстиції України, виявити спільне та відмінне у їх розвитку та функціонуванні, запозичити та інтерпретувати міжнародний позитивний досвід. На підставі цього, деяким авторам (Бурак О.В., Гусарева О.С., Халюк С.О., Ясінська Л.Е., та ін.) вдалося сформулювати ряд відповідних пропозицій щодо удосконалення та розвитку вітчизняних органів юстиції.

Для даного наукового дослідження використання порівняльно-правового методу наукового дослідження важко переоцінити, особливо, зважаючи на наявність ряду прогалин у науковій сфері, присвяченій проблематиці юстиції. Примітно, що не зважаючи на існування значної кількості наукових праць порівняльно-правового спрямування, майже всі вони торкаються лише окремих аспектів структури або функцій міністерств юстиції різних країн. А отже, не дозволяють сформувати комплексну та вичерпну систему знань щодо центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, зокрема, його повноважень та сфер впливу.

Порівняльно-правовий метод також відіграє важливу роль у процесі аналізу визначеного об'єкту дослідження. Як слушно зауважив І. Емінеску, під час дослідження питання щодо порівняння різних правових систем, однією із особливостей порівняльного методу є його спрямованість на встановлення не тільки загального, але й різного та протилежного, зокрема у випадках: співставлення – загального та відмінного в об'єктах, які мають

якусь спільну для них якість; протиставлення - протилежного між ними; паралельного зіставлення - загального між генетично не пов'язаними об'єктами [93]. У нашому випадку, саме цей метод дозволяє виявити загальні та особливі риси в організаційній будові центральних державних органів в сфері юстиції в різних країнах Європи, а також провести відповідні співставлення по відношенню до Мініюсту України.

Акцентуючи увагу на необхідності використання даного наукового методу дослідження, варто підтримати позицію Тація В.Я., який наголосив, що порівняльне правознавство все більше стає дієвим інструментом всебічного дослідження проблематики будь-якої галузевої, в тому числі і спеціальної юридичної науки. Виступає обов'язковим критерієм обґрунтованості і належної якості результатів їх наукових розробок [94, с. 11].

За таких обставин, логічним видається використання порівняльно-правового підходу у якості провідного, як підґрунтя для гармонійного застосування всього комплексу методів дозволить розкрити сутнісні властивості предмету пізнання, а отже, сприятиме досягненню основної мети даного наукового дослідження.

Особливості предмета і мети дисертації обумовлюють використання й інших методів наукового пізнання, що сприятиме реалізації більш конкретних завдань. Так, наприклад, історичний або хронологічний метод пізнання доцільно використовувати при характеристиці історіографії з питань функціонування або розвитку юстиції, зокрема, в контексті функціонування центрального органу виконавчої влади у цій сфері. Це дозволяє дослідити генезу Міністерства юстиції, трансформацію його структури, завдань та функцій, зміну його ролі і призначення у процесі розвитку суспільних відносин тощо, на підставі чого виявити основні історичні закономірності та здійснити відповідну періодизацію його розвитку. Цей метод було використано такими науковцями як Вовк Д.О., Ігонін Р.В., Кордун О.О., Куйбіда Р.О., Лобода Ю.П., Оборотов Ю.М.,

Романов А.К., Сулимський С.В. та інших, які присвятили свою роботу історичним закономірностям становлення органів юстиції, їх трансформації, а також появи нових видів юстиції та її форм. Результати наукових пошуків цих авторів стали підґрунтям для формулювання окремих висновків та пропозицій для даного дисертаційного дослідження.

Системний підхід відіграє важливу роль у дослідженні багатьох державно-правових явищ і ґрунтується на системній будові державно-правових явищ, їх взаємозв'язках та взаємозалежностях [95, с. 6].

Загалом, використання цього наукового підходу передбачає розгляд явищ правової дійсності у якості сукупностей окремих елементів, які взаємодіють між собою та навколишнім середовищем. Деякі автори до основних положень цього підходу відносять, зокрема, те, що елементи будь-якого державного-правового явища, що є системою, взаємопов'язані між собою так само, як і кожне явище з множиною інших систем, а також те, що будь-яке державно-правове явище має динамічну природу, тобто йому властиві процеси виникнення, становлення, розвитку, зміни та припинення існування. Крім того, вважається, що функціонування та розвиток цих явищ здійснюється в результаті взаємодії з зовнішнім середовищем при приматі (домінуванні) внутрішніх закономірностей (його саморозвитку) над зовнішніми чинниками та закономірностями.

На підставі цього, логічним є висновок, що при використанні методології системного підходу досліджуються статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви, генетичні та функціональні зв'язки, взаємодії з середовищем за допомогою методів аналізу, синтезу, функціонального, структурного та інших [96, с. 45].

Використання системного методу обумовлено характеристиками Міністерства юстиції як складного, системного явища з власною внутрішньою будовою та, одночасно, як елемента системи державних органів, що знаходяться у постійній взаємодії. Такий підхід свідчить на користь цілісності об'єкта, визнання нерозривного зв'язку і взаємодії

механізмів, що забезпечують його функціонування у системі вищого рівня – у суспільстві. Так, наприклад, окремі питання взаємодії Міністерства юстиції з іншими органами виконавчої влади, а також у контексті проведення державно-правової реформи стали предметом дослідження Авер'янова В.Б., Кікота П.В., Микульці І.І., Селіванова А.О. та ін. авторів.

Обґрунтованим для пізнання явища юстиції видається і залучення спеціального наукового методу пізнання – статистичного, використання якого передбачає обробку та аналіз цифрової інформації, статистичної звітності, теоретичного узагальнення отриманих результатів. На підставі цих результатів стає можливим сформулювати ряд наукових висновків та пропозицій, спрямованих на удосконалення структури та функціонування Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади у даній сфері в умовах сучасних державно-правових перетворень. Зазначений метод виявив себе як ефективний засіб пізнання юстиції у роботах таких авторів як Жаліло Я.А., Железняк Н.А., Тюріна О.В. та ін. У свою чергу, використання статистичного методу у даному дисертаційному дослідженні уможливило обробку необхідної інформації про діяльність органів юстиції, що відображено у кількісних показниках, які дали змогу отримати більш повне уявлення про особливості функціонування окремих суб'єктів юстиції. Враховуючи багатоплановість визначених у дисертаційному дослідженні завдань, а також намагання примножити існуючі у правничій літературі знання щодо методів пізнання юстиції, до пізнавального інструментарію було залучено ряд додаткових методів, без застосування яких досягнення мети дослідження було неможливим.

Логіко-семантичний метод сприяв узагальненню, систематизації та поглибленню понятійного апарату, зокрема уможливив дослідження таких понять як «юстиція», «система юстиції», «органи юстиції», «Міністерство юстиції», «центральный орган виконавчої влади у сфері юстиції», «справедливість», «верховенство права», «принципи», «функції», «компетенція», «конституційно-правова реформа» та ін.

У свою чергу, використання формально-юридичного методу пояснюється необхідністю висвітлення характеристик окремих явищ у контексті специфіки функціонування органів юстиції. Його використання сприяло також висвітленню змісту норм значної кількості правових актів, що мають безпосереднє відношення до діяльності вітчизняних та зарубіжних органів юстиції.

Прогностичність наукових юридичних досліджень, як їх особлива ознака, дозволяє не тільки пояснити і описати сформований порядок речей, а й виявити імовірні варіанти подальшого розвитку подій, здійснити їх, оцінку, сформулювати оптимальні управлінські рішення, у зв'язку із чим прогнозування є обов'язковою складовою у переліку пізнавальних завдань досліджень дисертаційного рівня. Причому такий прогноз не повинен мати тільки короткочасний, «тактичний» характер, а бути розрахованим на довгострокову перспективу, відбивати «стратегію» і альтернативність правового розвитку [96, с. 358].

Результати використання прогностичного методу можна знайти у роботах тих науковців, праці яких присвячені перспективам розвитку юстиційних органів, формуванню концепцій їх удосконалення тощо. Зокрема, мова йде про таких авторів як Железняк Н.А., Іваненко О.В., Микульця І.І., Прийдак М.М., Тацій Л.В., Федькович О.В., Фурса Є.І., та ін., які обґрунтували ряд наукових пропозицій щодо основних напрямів розвитку та перспектив удосконалення окремих структурних елементів системи юстиції, або практичної діяльності її окремих суб'єктів.

Їх наукові здобутки були використані і у нашому науковому дослідженні, результатом якого стало визначення основних шляхів та перспектив подальшого розвитку юстиції в Україні, зокрема, в контексті розвитку центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції.

Герменевтичний підхід у правовій сфері ґрунтується на сукупності принципів і методів тлумачення й інтерпретації юридичних текстів, а останні можуть мати форму як нормативно-правових, так інших правових

документів, а також наукових монографій, інших письмових праць вчених. Цей підхід ефективно використовується представниками аналітичної юриспруденції. Тлумачення права виступає як один з видів пізнання - складний процес розумової діяльності, в результаті якої відбувається перехід від незнання до знання, відтворюється дійсна, істинна картина об'єктивного світу. Загалом, до проблематики юридичної техніки тлумачення норм права зверталися такі зарубіжні та українські дослідники, як Гадамер Х., Кашаніна Т.В., Мережко А.А., Обухов В., Онищук І.О., Шутак І.Д. та ін.

Більшість вчених також визначають тлумачення права як необхідний елемент правореалізаційного процесу, складну і багатогранну діяльність різних суб'єктів, направлену, на пізнання і роз'яснення правових норм, правозастосовних актів, договорів [97, с. 5]. У свою чергу, використання даного методу удисертаційному дослідженні з проблем юстиції обумовлено необхідністю ознайомлення з текстами нормативно-правових актів та доктринальних джерел з метою пізнання істинного змісту окремих правових норм та відповідних наукових положень. Усі вони у сукупності наповнюють змістом структуру та обсяг поняття центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції. Зокрема, мова йде про значну кількість правових документів національного та міжнародного рівня, які містять основні вимоги до організації та функціонування юстиції, визначають стандарти захисту прав та свобод людини.

Привертає увагу і такий специфічний метод наукового пізнання як синергетичний. Один із початківців синергетики, Герман Хакен, пропонує розглядати її як науку, яка займається вивченням систем, що складаються з великої кількості частин, компонентів, або підсистем, які взаємодіють між собою [98, с. 55]. Саме за допомогою синергетичного методу державно-правові явища вивчаються як системи, що самоорганізуються, виникнення і зміна яких ґрунтується на випадкових процесах, особливо в їх нестабільних, кризових станах. Використання цього методу можна відмітити у роботах багатьох сучасних науковців. Зокрема, синергетичний підхід сприяв

дослідженню проблематики інтеграційних та глобалізаційних тенденцій у сфері юстиції, результати вивчення якої лягли в основу наукових пошуків таких яворів як Войтович Р.В., Капустинський В.А., Князева В.М., Руднева О.М., та ін.

Використання синергетичного підходу у даному науковому дослідженні особливо актуалізується з точки зору європеїзації основного вектору державно-правового розвитку України, що обумовлює необхідність впровадження та реалізації ряду відповідних європейських стандартів захисту прав людини. Крім того, даний метод було використано з метою визначення особливостей розвитку юстиції в контексті функціонування міждержавних об'єднань та організацій, що уможливило виявлення процесів взаємовпливу наднаціональної та національних систем юстиції.

Примітно, що сучасна вітчизняна юриспруденція та філософія містять різні підходи науковців стосовно визнання та можливості використання синергетики як методу наукового пізнання. Так, наприклад, представник філософського наукового напрямку Шинкарук В.І. акцентує увагу на тому, що «тепер намітилась протилежна крайність – тенденція повного відкидання і шельмування як матеріалізму, так і його діалектики». Автор також закликає дослідників бути розважливими й не піддаватися спокусі «тотального заперечення» діалектики взагалі та її класичних версій. Особливо це стосується спроб витіснити діалектику синергетикою, котрій інколи намагаються надати статус «всезагального методу пізнання» [99, с. 44].

Його думку підтримують і деякі вітчизняні правознавці, відстоюючи позицію, що діалектика, її закони, категорії і принципи залишаються універсальним в наш час методом пізнання процесів і явищ об'єктивної дійсності, незалежно від політичних симпатій до Гегеля і Маркса [100, с. 9].

Обґрунтовуючи методологічну основу даного наукового дослідження, слід брати до уваги, що Міністерство юстиції є юридичною особою публічного права, призначеною для реалізації відповідних державних функцій, виконання особливо значимих для суспільства завдань. Іншими

словами, спектр його функцій обумовлюється потребами та запитами суспільства. З іншого боку, рівень потреб визначає роль тієї чи іншої інституції в механізмі держави. Аналіз сучасного законодавства та практики його реалізації дозволяє обґрунтувати тезу, що в різних країнах світу здійснюється акцент на різні групи прав людини, що обумовлюється станом та особливостями розвитку їхніх правових систем.

У зв'язку із цим, проведенню даного дослідження сприятиме поєднання кількох методів наукового пізнання, зокрема, таких як функціональний, метод класифікації, а також порівняльний метод. При цьому, функціональний метод слід визначити як основний. Його використання дозволить не тільки отримати уявлення про основні напрями впливу Мін'юсту, але й окреслити основні проблеми, на яких сконцентовано увагу одного з провідних державних органів як провідника правової політики.

Функціональний аналіз, який здійснюється у даному дослідженні, ґрунтується повною мірою на методі класифікації, завдяки якому уявляється можливим здійснити розподіл функцій на групи та провести їх певні узагальнення. Це, у свою чергу, уможливорює розподілити досліджувані функції на три основні групи за типологічними критеріями (критеріями спорідненості функцій), про що йдеться предметно у відповідних підрозділах.

Крім того, функціональна характеристика доповнена більш змістовними положеннями та аргументами за рахунок використання методу порівняльного аналізу, який дозволив звернутися до практики функціонування міністерств юстиції іноземних країн, які за правовим устроєм близькі до України.

Послідовне поєднання зазначених вище методів (функціонального та порівняльного) дозволило виокремити групу організаційно-управлінських функцій з урахуванням того, що Мін'юст є одним з провідних суб'єктів в системі центральних органів виконавчої влади, для яких притаманним є

безпосереднє здійснення публічного адміністрування. Тому, поряд з іншими органами влади, він також виконує цілий ряд організаційно-управлінських функцій. Це проявляється в таких напрямках діяльності як організація роботи нотаріату, державної виконавчої служби, громадських приймалень, утворення центрів з надання правової допомоги, формування та забезпечення ведення державних реєстрів, координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, здійснення над ними методичного керівництва щодо проведення правової роботи, правової освіти, надання безоплатної правової допомоги, контроль за діяльністю арбітражних керуючих тощо.

Отже, основними методами для здійснення зазначеного вище аналізу доцільно обрати такі методи наукового пізнання як системний та порівняльно-правовий. У поєднанні вони дозволять охарактеризувати предмет нашого дослідження та обґрунтувати ряд відповідних наукових висновків, на підставі яких буде можливим визначити основні напрями подальших наукових пошуків, що знайдуть своє відображення у майбутніх роботах представників правової науки.

Використання зазначених у даному підрозділі методів наукового пізнання не заперечує можливість використання інших наукових методів та підходів, які не розглядалися нами детально. Їх використання обумовлюється, перш за все, потребами дослідження окремих елементів предмету даної дисертації або суміжних з ними правових явищ. Зазвичай, застосування різноманітних методів має комплексний характер, що пояснюється перебуванням їх у постійному органічному зв'язку і функціонуванням як складових елементів єдиного пізнавального процесу [101, с. 45].

Крім того, слід брати до уваги, що система наукових методів пізнання постійно розвивається, розширюється, удосконалюється, що обумовлюється пошуком сучасних методик, пов'язаних із використанням комп'ютерних технологій та програмуванням основних державно-правових

процесів. Завдяки інтернету поглиблюються зв'язки національного науково-методичного потенціалу із таким же потенціалом зарубіжних країн [102, с. 40].

Таким чином, в результаті проведеного вище аналізу методологічних підходів дослідження проблем діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, уявляється можливим констатувати відсутність розвинутої та узгодженої методологічної основи досліджень означеної проблематики, що породжує значні розбіжності та прогалини у наукових знаннях як щодо функціонування Міністерства юстиції, так і стосовно сфери юстиції загалом.

У сучасній науковій літературі, а також серед представників практичної юридичної діяльності відсутня єдність у поглядах щодо визначення та застосування категоріального апарату в межах даної тематики. Це можна пояснити пріоритетністю використання основних позитивістських методик, методологічним плюралізмом, низьким рівнем науково-пізнавальної зацікавленості. Також уявляється можливим констатувати взаємозв'язок особливостей методологічного інструментарію конкретного правового дослідження з домінуючим у сфері дослідницької діяльності типом правового мислення, що розуміють як категорію, котра відображає процес і результат цілеспрямованої діяльності людини, яка містить у собі пізнання права, його сприйняття (оцінку) і ставлення до нього як до цілісного соціального явища.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про різноплановість авторських пропозицій щодо висвітлення типологічних проблем сфери юстиції, зокрема, проблем діяльності центрального органу виконавчої влади. Це пояснюється як тенденціями поширення методології правового плюралізму, так і різноплановістю наукових інтересів представників сучасного правознавства, їх належністю до тієї чи іншої сфери (галузі) наукового знання. В основу методики сучасних досліджень за правило

покладено методи системного аналізу, функціональний, прогностичний та інші, які відбивають особливості явища та мету пізнання.

Враховуючи властивості такого явища як центральні органи виконавчої влади у сфері юстиції, необхідність формування його розгорнутої характеристики та доповнення існуючої системи знань про нього, уявляється необхідним та доцільним застосувати в процесі дослідження такі методи як формально-юридичний, герменевтичний, прогностичний, функціональний, порівняння та системний, серед яких останні мають виконувати провідну роль, а отже бути методологічними підходами, реалізація яких забезпечується цілеспрямованим та плановим застосуванням інших методів, що, відповідно, дозволяє досягнути цілісності методологічної основи дослідження, обґрунтованості та прогнозованості отриманих результатів.

Висновки до розділу 1

Результати проведеного аналізу та узагальнень джерельної бази досліджень юстиції дають підстави стверджувати про необхідність їх систематизації з метою формування загального уявлення щодо всієї сукупності наукових знань про становлення, розвиток, етапи формування системи органів юстиції, про їхню роль, завдання та функції у сфері державно-правового регулювання, а отже і про відповідний стан розробленості проблематики юстиції. Це, у свою чергу, окреслить реальний стан розробленості проблематики юстиції, що має бути відображено у різних за походженням та значущістю наукових і нормативних джерелах.

Виділення окремих груп джерел дозволяє охарактеризувати дану проблематику як за критеріями предмета правового регулювання, так і за сферою наукового інтересу. Наприклад, галузеві правові дослідження характеризують роль та значення органів юстиції для різних сфер державно-

правової діяльності, зокрема, державного управління, судочинства, нормотворчої діяльності, формування та реалізації правової політики тощо. Такі роботи висвітлюють особливості функціонування органів юстиції через призму галузевого правового регулювання.

Джерела, що характеризують предметність даних наукових досліджень, висвітлюють окремі аспекти історичного формування, ролі та місця центрального органу влади у сфері юстиції в системі державних органів, його вплив на формування та реалізацію державної правової політики, а також перспектив удосконалення його діяльності в аспекті сучасного конституційного розвитку.

Група нормативно-правових джерел дозволяє отримати уявлення про правову основу організації й функціонування органів та установ юстиції. Визначення таких актів за ієрархією в системі законодавства уможливорює виявлення зв'язків між рівнем правових питань та рівнем правового регулювання. Тобто, загальні засади функціонування системи юстиції визначаються на рівні законів, визначення концептуальних засад реформування та розвитку різних галузей юстиції, створення окремих органів юстиції та затвердження положень про регулювання їх діяльності здійснюється на рівні підзаконних актів, зокрема, актів Кабінету Міністрів та Президента України, а відомчі правові акти містять спеціальні, деталізуючі норми та встановлюють конкретний порядок організації та функціонування всіх органів та установ Міністерства юстиції.

Щодо міжнародно-правових актів, які регулюють сферу юстиції, слід підкреслити їх значення для розвитку уявлення про міжнародну діяльність Мінюсту, особливості його взаємодії з відповідними органами юстиції інших держав, а також дозволяє дослідити та використати їх позитивний досвід у процесі реформування вітчизняної системи юстиції, розширити наукові уявлення про обсяг його функцій, повноважень, а отже й доповнити його загально-правову характеристику як центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції.

Поряд із систематизацією джерельної бази, окремий науковий інтерес становить висвітлення генези центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції та наукове обґрунтування її періодизації. За результатами систематизації запропоновано виокремлення п'яти історичних періодів організаційно-функціонального розвитку вітчизняної юстиції, протягом яких вона поступово перетворювалася з каральної та судової установи на сучасну демократичну правову інституцію, функціонування якої направлене на захист і забезпечення прав та свобод людини, підтримку правосуддя та справедливості у державі. Так, наприклад, на первинному етапі (з VI по XII ст н.е.) відбувалося поступове формування юстиційного законодавства та первісної юридичної практики. Наступний період (з XII по XVI ст н.е.) характеризується розвитком системи управління правоохоронною сферою, розгалуженням судової системи та її ієрархізацією. Відокремлення судових та правоохоронних повноважень, формування правозахисних та обвинувальних органів, зародження основних демократичних принципів правосуддя відбулося у період XVI – XIX ст. З XIX століття можна спостерігати тенденцію диференціації юстиції. На сучасному етапі (період незалежності України) відбувається ускладнення організаційно-функціональної структури юстиції, розширення повноважень Міністерства юстиції, його значення та ролі в державно-правових процесах.

На підставі зазначеного аналізу уявляється можливим констатувати наявність неухильних тенденцій розширення повноважень даного органу влади, зростання його статусу та ролі як у формуванні національної правової політики, так і у розвитку вітчизняної системи захисту прав і свобод громадян.

Що стосується обґрунтування методології дослідження центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, то у цьому аспекті автор дійшов наступного висновку. Аналіз існуючих наукових джерел, присвячених різноплановим питанням діяльності таких органів дозволяє констатувати, що основним методологічним базисом сучасних наукових досліджень, як

правило, виступають методи системного аналізу, а також функціональний, прогностичний та інші, спрямовані на пізнання особливих властивостей явища та досягнення відповідної мети пізнання. Однак, беручи до уваги основні властивості центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, а також необхідність розширення його загальної характеристики і доповнення системи наукових знань про нього, вважається за доцільне застосувати методологічний інструментарій, орієнтований на пріоритетність порівняльно-правового методу, а також таких методів, як історичний, герменевтичний, статистичний, структурний.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Даний розділ складається з трьох підрозділів та присвячений дослідженню теоретико-правових засад визначення ролі центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції та порівняльно-правовий аналіз їх організаційної будови, функціональної спрямованості, правової бази в контексті європейської правової традиції.

2.1. Правова регламентація центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції відповідно до вітчизняної та європейської правової традиції

Події 2013-2014 років остаточно утвердили пріоритетність євроінтеграційного розвитку України, наслідком чого стало підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [148]. Основним підґрунтям для цього стали як геополітичні, економічні, так і, безумовно, політичні чинники. Необхідність обрання європейського вектору розвитку висвітлена у контексті основних стратегій та програм національного розвитку на найближчі роки, зокрема, у Національній стратегії у сфері прав людини [149], Державній стратегії регіонального розвитку [150].

Багато хто з представників політичних та наукових кіл дотримуються думки, що розгортання соціально-економічних перетворень в Україні, стрімке зростання відкритості її економіки та посилення конкурентної боротьби на національному та міжнародних ринках створили умови, за яких формування в Україні як однієї з найбільших держав Європи сучасного

громадянського суспільства та конкурентоспроможної динамічної економіки європейського зразка – практично єдиний шлях збереження національної політичної й суспільної ідентичності та єдності [151].

Така ситуація обумовлює підвищення наукового інтересу до проблематики міждержавних і міжрегіональних відносин європейських країн у сфері юстиції, активізації досліджень ключових проблем міжрегіонального, транскордонного співробітництва в якісно нових умовах поглиблення європейських інтеграційних процесів, а отже й визначення ролі юстиції у суспільному житті сучасної Європи.

Зміни, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя протягом останніх десятиліть, сприяли не тільки активізації державно-правового розвитку окремих країн, але й інтенсифікації міжнародних відносин на рівні континентів. Зближення та інтеграція різних типів правових систем, уніфікація законодавства різних рівнів, формування єдиних принципів і стандартів правової політики та ін., все це, загалом, спрямовано на забезпечення та захист прав людини, що особливо актуально в умовах поглиблення транснаціональної злочинності.

Зважаючи на такі обставини, вкрай важливим видається вивчення досвіду формування та функціонування європейської системи юстиції. Це дозволить сформулювати загальне уявлення не тільки про окремі юстиційні інституції ЄС, але й щодо особливостей розуміння цього правового явища у контексті розвитку європейської правової традиції.

З'ясовуючи сутність поняття правової традиції, слід звернутися до думки тих науковців, дослідження яких були присвячені цій проблематиці. Так, наприклад, Ю. Оборотов вважає, що правова традиція становить зв'язок часів, соціальне (правове) спадкування [152, с. 61]. Ю. Лобода розуміє правову традицію як закономірності розвитку сфери правового буття суспільства і одночасно принцип, ідею і тенденцію розвитку правової складової соціальної організації [153, с. 87]. Г. Гленн ототожнює правову традицію з правовою системою, розглянутою в історичному розвитку [154, с.

873]. У той же час, на думку Д.О. Вовка, немає сумнів, що правова традиція посідає центральне місце у характеристиці права як цивілізаційного явища і складової культури певного соціуму [155, с. 3].

У свою чергу, вивчення позитивного досвіду формування, правового регулювання та функціонування юстиції як окремих країн Європи, так і на рівні Європейського Союзу стає нагальним питанням для вітчизняної правової науки. Результати такого дослідження стануть корисними не тільки для подальшого реформування вітчизняної юстиції та її адаптації до визнаних міжнародних стандартів, але й для визначення та пошуків шляхів збереження її національної своєрідності.

Враховуючи той факт, що Україна обрала європейський вектор розвитку та проводить виражену інтеграційну політику, стає учасником багатьох європейських інституцій і, загалом, тяжіє до континентального права, корисним для даного наукового дослідження є здійснення загальної характеристики юстиції в контексті функціонування романо-германської та англо-американської правових сімей, представлених європейськими країнами.

Ведучи мову про роль органів юстиції у країнах Європи, зауважимо, що у Німеччині, Італії, Іспанії, Франції та ін., велике значення у національних системах юстиції, поряд із центральними органами виконавчої влади у сфері юстиції, відіграють судові установи. І хоча вони мають свої особливості в порядку організації та функціонування, що обумовлюється особливостями природи правової системи та типом державного устрою країн, проте об'єднані спільною метою - захист прав і свобод людини - та мають суттєвий вплив на інших суб'єктів юстиційної діяльності. В деяких країнах верховні суди, окрім організаційних та контрольних повноважень, наділені правом конституційного контролю (наприклад, у країнах Північної Європи), що підкреслює їх значення та роль у функціонуванні національної системи юстиції. Що ж до самого Міністерства юстиції як головної державної інституції у даній сфері, то в країнах романо-германського права

воно виступає у якості спеціалізованої державної структури та здійснює державно-владний вплив на діяльність національних органів та інституцій у сфері юстиції.

У свою чергу, своєрідність правової системи країн англо-американського типу обумовлює специфіку національних систем юстиції. Перш за все, домінантним у сприйнятті самого явища юстиції в цих країнах є справедливість як філософсько-правова категорія. Така ситуація обумовлюється особливостями формування та історичного розвитку права справедливості, що виникло в Англії в XI столітті, а пізніше поширилося на інші країни, що розвивалися під впливом англійського права. У сучасних умовах сьогодні право справедливості являє собою лише окрему галузь сучасного англійського права і регулює такі інститути як інститут довірчої власності, відшкодування збитку, заподіяного порушенням зобов'язань та деякі інші інститути цивільного права [156, с. 99, 104]. Більш детальний аналіз органів юстиції в європейських країнах, що належать до англо-американського типу правових систем, буде здійснено у наступних підрозділах.

Проте, зазначимо, що особливості розвитку цієї правової системи обумовили відповідну специфіку національних систем юстиції, для яких спільними вважаються такі риси як: наявність непрофесійного судочинства та спеціалізованих судів без виділення їх в окремі судові системи; підпорядкованість міністерству юстиції прокуратури, функціональне призначення якої полягає в здійсненні кримінального переслідування; децентралізація управління в системі міністерства внутрішніх справ (поліції) тощо [157, с. 56]. Що ж до центральних органів влади у сфері юстиції у цих країнах, то вони наділені широкими повноваженнями в різних сферах суспільного життя та мають вагомий вплив на формування та розвиток національного законодавства та проведення урядової політики.

У свою чергу, існуючі відмінності між зазначеними типами юстиції пояснюються історичною приналежністю до різних правових систем, що

знаходить свій вираз у визначенні ролі права, в ідеях праворозуміння, а також особливостях організації та функціонування органів юстиції.

З цієї точки зору, особливий інтерес представляє аналіз відповідних положень конституцій країн Європи на предмет закріплення правового статусу центральних органів влади у сфері юстиції на найвищому рівні. Це, у свою чергу, сприятиме отриманню уявлення про правове положення зазначених правових інституцій, їх роль та місце у правових системах сучасних європейських країн.

Примітним є той факт, що у більшості країн Європи відсутнє визначення правового статусу Міністерства юстиції на конституційному рівні (див. Додаток 2). Для порівняння, така ж ситуація спостерігається і в країнах СНД та Прибалтики, конституції яких в поодиноких випадках закріплюють лише посаду міністра (Казахстан, Молдова, Україна) або канцлера юстиції (Естонія) (див. Додаток 3).

Разом із цим, сучасні глобалізаційні та інтеграційні тенденції відчутно впливають на розвиток європейських країн, обумовлюючи відповідне зближення та інтеграцію різних правових систем. Наслідки цих процесів є очевидними як для національних органів юстиції, так і для системи юстиції в масштабах Європейського континенту. Поступова інституціоналізація юстиції, уніфікація правової практики та інтеграція законодавства сприяли виробленню та застосуванню європейськими країнами єдиним принципів та стандартів забезпечення та захисту прав людини.

Так, після багатовікової історії розвитку, європейська правова традиція отримала певну форму. Було створено Європейський Союз - економічний та політичний союз із найвищим рівнем інтеграції економік держав (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу і праці, а також спільна валюта) і політичного (спільна зовнішня політика) союзу із впровадженням спільного громадянства.

Метою Союзу стало сприяння миру, своїм цінностям і добробуту своїх народів, також економічному, соціальному і територіальному згуртуванню та солідарності держав-членів. Разом із цим, ЄС визнає і поважає багатство свого культурного та мовного розмаїття і піклується про збереження і розвиток європейської культурної спадщини [158].

Як слушно зауважив Сулимський С.В., західноєвропейська інтеграція, яка налічує понад півстоліття своєї історії - це складне соціально-економічне та політично-правове явище, засноване на об'єктивному процесі інтернаціоналізації господарського життя, що перейшло після другої світової війни на якісно новий етап, і зажадало відповідного юридико-інституційного оформлення [159].

Іншими словами, підписання Договору про Європейський Союз було обумовлено низкою потреб європейської спільноти, серед яких основними стали такі як підвищення ефективності функціонування та демократичності основних правових інститутів, зміцнення та зближення національних економічних систем, формування єдиного внутрішнього ринку та єдиної валюти, забезпечення належного рівня безпеки громадян із одночасним наданням їм можливості вільного пересування, формування єдиної оборонної політики та створення єдиного простору свободи, безпеки та правосуддя. Одночасно з утвердженням ЄС були закладені й підвалини формування європейської системи юстиції в масштабах континенту.

Трансформація юстиції Європейського Союзу відбувалася під впливом змін національних правових систем, обумовлених вимогами, що поставали перед європейським суспільством. На початку свого існування, ЄС використовував договірну форму міжнародно-правового співробітництва у сфері юстиції. Це були договори, оформлені та визнані державами в межах Ради Європи, а саме: Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959) [160], Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957 р) [161], Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків (1971) [162], Європейська конвенція про

передачу провадження у кримінальних справах (1972) [163] та деякі інші. Нормами зазначених договорів регулювалися, зокрема, питання взаємного визнання та виконання вироків та рішень іноземних судів, що було значною віхою у розвитку міжнародного судового співробітництва.

Разом із цим, розвиток міжнародних взаємин, створення транснаціональних корпорацій невідворотно викликали за собою зростання рівня міжнародної злочинності. За таких обставин, виникла необхідність формування окремих інститутів визнання та виконання судових вироків. Іншими словами, постала потреба у формуванні інституційної основи юстиційної діяльності, яка фактично здійснювалася в масштабах європейського континенту. Визначним кроком на цьому шляху стало підписання Договору про Європейський Союз (Маастрихський договір, 1992р.), у тексті якого були закріплені основні положення щодо співробітництва з кримінальних справ, а також вироблення та реалізації зовнішньої та безпекової політики і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [158]. Пізніше, у 1997 році, Амстердамський договір про зміни Договору про Європейський союз, договорів, що затверджували європейські співтовариства та пов'язаних з ним актів конкретизував основні положення щодо підвищення впливу та ролі ЄС в таких напрямках як захист спільних цінностей, фундаментальних інтересів європейських народів, посилення безпеки Союзу в усіх аспектах, розвиток та консолідація демократії, повага прав людини та фундаментальних свобод, підтримка міжнародного співробітництва, а також збереження миру та посилення міжнародної безпеки. Значних змін зазнала і організаційно-управлінська структура спільної зовнішньої політики та політики безпеки. НАТО продовжує розглядатися державами-членами ЄС як основа військової системи Європи [164].

Ліссабонський договір (2007), у свою чергу, додатково закріпив взаємне визнання вироків та судових рішень у якості основного принципу, на підставі якого здійснюється судове співробітництво з кримінальних справ на

території держав-членів ЄС. Реалізація цього принципу була можлива за умови створення відповідних механізмів. Прообразом подібного механізму слугувала система обміну магістратами по зв'язку, на підставі функціонування якої було підписано декілька міжнародних договорів з метою обміну посадовими особами, що давало можливість удосконалити співробітництво шляхом встановлення прямих зв'язків між компетентними міністерствами та судовими органами (1996р). Це, у свою чергу, забезпечувало спрощення порядку обміну оперативною інформацією та інформацією щодо відповідних правових систем держав-учасниць ЄС без додаткового внесення змін у національне законодавство [165, с. 1–2].

Через два роки започаткування Європейської судової мережі уможливило об'єднання зазначених «національних контактів» в єдину систему, яка б забезпечувала двостороннє судове співробітництво та уніфікувала порядок збирання та обміну інформаційними даними. Ця система дозволила оптимізувати процес надання зацікавленим судовим та правоохоронним органам реальної та оновленої правової інформації щодо законодавства держав-учасниць [166].

Проте, лише інформаційного забезпечення для ефективної міжнародної діяльності у сфері судочинства було не достатньо. Тому, у 1999 році було прийнято Рішення ЄС щодо створення особливої організації з метою посилення боротьби проти тяжких форм організованої злочинності – Євроюсту. Фактично, Євроюст став наднаціональним органом, який об'єднав професійних суддів, прокурорів – представників кожної держави – члена ЄС. Такий крок дозволив підняти рівень юстиційної діяльності та захисту прав людини в цілому на якісно вищий рівень. Євроюст, створений за рішенням Європейської Ради, став спеціальною організацією з питань боротьби проти тяжких форм організованої злочинності на європейському просторі. До його складу увійшли національні прокурори, магістрати або поліцейські офіцери аналогічної компетенції. Зокрема, пункт 46 рішення ЄС в Тампере від 15-16.10.1999 р. закріпив, що «Євроюст має своїм завданням забезпечувати

належну координацію національних органів переслідування і підтримувати кримінальні розслідування з тяжких злочинів, особливо ґрунтуючись на аналізі Європолу, а також тісно співпрацювати з Європейською судовою мережею, зокрема, для того, щоб спростити виконання судових доручень. Європейська рада просить Раду прийняти відповідний правовий акт до кінця 2001 р.» [167].

На даний час Євроюст надає допомогу національним органам у справах, пов'язаних, зокрема, з обігом наркотиків, відмивання грошей, тероризмом, торгівлею людьми та ін. Безперечно, можна констатувати, що Євроюст успішно реалізовує свій потенціал як міжнародна правозастосовча інституція, яка, окрім практичної юстиційної діяльності, фактично виробляє міжнародну політику у цій сфері, впливаючи та обумовлюючи напрями розвитку національних органів юстиції. Враховуючи той факт, що в межах ЄС функціонує більше 25 національних правових систем, на Євроюст покладається важлива роль координації роботи правоохоронних органів з метою підвищення ефективності їх діяльності у боротьбі із транснаціональною злочинністю, забезпеченні належного рівня захисту прав громадян. Примітно, що Євроюст несе відповідальність за будь-який збиток, заподіяний приватним особам його діями щодо несанкціонованої або неправильної обробки даних. Скарги про притягнення Євроюсту до відповідальності подаються до суду держави-члена за місцем його знаходження.

Правові основи співробітництва з інститутами, організаціями та органами ЄС містяться у ст. 26 Рішення про Євроюст, якою передбачено, що основними його партнерами є: Європейська поліцейська організація - Європол (Europol), Європейське бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF), Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів Євросоюзу (FRONTEX), Рада Європейського союзу, Європейська судова мережа. Він також може укладати угоди про співробітництво з неурядовими організаціями, державами і

міжнародними організаціями або органами щодо обміну інформацією та персональними даними [168, с. 1]. Таким чином, на підставі відповідних міжнародних угод, Євроюст сьогодні співпрацює з 24 країнами, серед яких і Україна.

Особливе місце в правозахисній організації ЄС займає Європол, який бере участь у стратегічних і координаційних нарадах Євроюсту. Вони зобов'язані інформувати один одного про участь у спільних слідчих групах. У структурі Європолу функціонують унікальні за своєю суттю оперативні служби за такими напрямками, як: підтримка операцій правоохоронних органів, створення єдиної інформаційної мережі, аналіз правозастосовчої практики.

Також слід відзначити і співробітництво Євроюсту з третіми країнами, зокрема, такими як Швейцарія, Норвегія, Ісландія, США та ін. Їх відносини будуються на принципі взаємності, відповідно до якого обмін інформацією не повинен носити виключно односторонній характер.

Загалом, норми рішень про Євроюст, практика його співробітництва з третіми країнами представляють для України серйозний науковий та практичний інтерес, що обумовлюється значним рівнем транснаціональної злочинності, наслідки якої становлять серйозну загрозу для соціально-економічного розвитку країни. А тому, на наш погляд, одним з важливих кроків у напрямку європейського розвитку України стало підписання у червні 2016 року угоди про співробітництво між нашою державою та Євроюстом. Відповідно до основних положень зазначеного документа, співробітництво здійснюватиметься шляхом створення спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій з протидії транскордонній злочинності, сприяння збору доказів, проведення інших процесуальних дій та надання правової допомоги, розв'язання конфлікту юрисдикції [169].

Характеризуючи європейську систему юстицію, не можна залишити поза увагою організацію, яка є однією з ключових інституцій і здійснює

значний вплив на розвиток і функціонування багатьох юстиційних інституцій – ІНТЕРПОЛ. Ця організація була створена на початку ХХ століття з метою сприяння боротьбі з кримінальною злочинністю шляхом координації взаємодії правоохоронних органів держав щодо ведення боротьби із злочинністю, яка має транснаціональний характер. Крім того, Інтерпол сприяє державам-членам цієї організації у пошуках та арешті осіб, які розшукуються [170]. Роль ІНТЕРПОЛУ у забезпеченні світового правопорядку посилюється і з точки зору масштабів його діяльності, до якої залучені 190 країн-членів. Дана правова інституція має вагомий вплив на формування і реалізацію єдиної політики у сфері боротьби з кримінальною злочинністю у всьому світі. Зокрема, торгівля людьми, організована злочинність, контрабанда наркотиків, злочини у сфері економіки та високих технологій, підробка цінних паперів, тероризм та ін., становлять основний об'єкт уваги ІНТЕРПОЛУ.

Ефективне функціонування системи юстиції на будь-якому рівні неможливе без належного правового забезпечення. У цьому контексті слід акцентувати увагу на проблематиці формування загальноєвропейського законодавства та здійсненні правової діяльності Ради Європи. Дані питання знаходяться у віданні особливої європейської інституції – Комітету Ради Європи з правового співробітництва (European Committee on legal cooperation). Досягненням Комітету є велика кількість угод та рекомендацій, підготовлених для Кабінету Міністрів Ради Європи. В рамках імплементації програм, направлених на підтримку функціонування органів юстиції, сфери публічного та приватного права, а також захисту дітей, завданнями CDCJ є: визначення політики правового міждержавного співробітництва та окремих пріоритетних напрямків у галузях публічного та приватного права; запровадження правової реформи та співробітництва з питань адміністративного права, захисту персональних даних, сімейного права, інформаційних технологій та права, юстиції, громадянства, біженців та питань, пов'язаних з наданням притулку шукачам притулку [171].

Особливо важливим напрямом діяльності Комітету є його взаємодія з національними міністерствами юстиції країн Європи, підготовка спільних конференцій на актуальну тематику та його участь у реалізації основних положень та домовленостей, напрацьованих під час проведення таких заходів. Представники вітчизняної юстиції також беруть участь у засіданнях робочих органів РЄ, у тому числі й даного Комітету, що сприяє розробці та впровадженню нових програм співробітництва та, відповідно, забезпеченню інтересів України у Раді Європи на експертному рівні.

На нашу думку, в історичному контексті доцільно розглянути ще один позитивний досвід міжнародної юстиційної інституції, діяльність якої визначила основні напрями розвитку юстиції п'яти держав. Мова йде про Раду міністрів юстиції – учасників Співдружності Незалежних Держав, створену Рішенням Ради СНД у 2005 році. До відома Ради міністрів юстиції входять, зокрема, такі питання як формування та реалізація єдиної політики у сфері юстиції, сприяння гармонізації національних законодавств країн-учасників, розвиток дружніх відносин між міністерствами юстиції та обміну правовою інформацією, участь у формуванні інформаційно-правової бази держав – учасниць СНД тощо [172].

Аналіз досвіду діяльності цієї інституції надасть можливість застосувати елементи правового досвіду у процесі адаптації вітчизняної юстиції до відповідних міжнародних стандартів, допоможе напрацювати та запровадити належні механізми взаємодії з відповідними юстиційними інституціями тощо. Зокрема, привертає увагу досвід юстиційної діяльності СНД у таких питаннях як захист інтересів громадян при здійсненні окремих цивільних правочинів, впровадження та розвиток систем електронного урядування і захист персональних даних тощо. Позитивним також стане й вивчення досвіду Ради міністрів у сфері планування роботи міністерств юстиції, визначення значимих, першочергових цілей та їх реалізація, а також забезпечення відповідальності зазначених органів як на національному рівні, так і перед міжнародною спільнотою.

Отже, можемо зазначити, що міжнародна система юстиції передбачає налагодження тісного співробітництва, довіри та взаємодії її органів на всіх рівнях. Створення єдиного інформаційного простору, належний рівень правового забезпечення, чітке і неухильне дотримання визнаних принципів, правил, стандартів та процедур, проведення єдиної юстиційної політики, все це, загалом, сприяє підтримці правопорядку, захисту основних прав та свобод людини, а отже й підвищенню рівня розвитку соціальної сфери та добробуту громадян в національних державах.

У свою чергу, слід відзначити важливість ефективного співробітництва зазначених міжнародних інституцій з національними органами юстиції країн Європи. Мається на увазі, що однієї лише розробки та прийняття міжнародних правових норм недостатньо для того, щоб якісно вплинути на рівень захисту прав та свобод людини і на загальний рівень розвитку соціальної сфери європейських держав. Необхідне безпосереднє втілення цих норм в національні законодавства, реалізація та постійний нагляд за рівнем їх дотримання. І значна роль у цьому процесі відведена саме міністерствам юстиції як центральним органам державної влади.

Так, наприклад, в багатьох країнах на ці органи покладено функцію забезпечення інтеграції національних законодавств до міжнародного, а також здійснення кодифікації та систематизації внутрішніх законодавств. З метою інформаційного, науково-експертного, аналітичного та методологічного супроводу адаптації національного законодавства до міжнародного, у структурі міністерств створюються спеціальні підрозділи на кшталт Державного департаменту з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України [173].

Поряд із цим, окремої уваги заслуговує питання взаємовпливу наднаціональної та національних систем юстиції у процесі європейської інтеграції. Проблематика співвідношення наднаціонального та суверенітетного є однією з ключових питань у праві Європейського Союзу, оскільки тільки у випадку досягнення необхідного балансу можливе

забезпечення основних завдань та цілей європейського суспільства у процесі інтеграції. Загалом, сучасне бачення ролі юстиції в окремих європейських державах безпосередньо пов'язане з тими традиціями, які склалися в Європі саме на наднаціональному рівні. Мова йде про такі його прояви як правова інтеграція, створення наднаціональних інституцій, об'єднання на договірній основі у питаннях права, правового регулювання та ін. У цьому контексті Європол та Євроюст стали уособленням інтеграційного підходу до поєднання загальноєвропейського та національного розвитку юстиції, що дає можливість стверджувати про їх визначну роль у формуванні основних напрямів впливу, а отже й подальшого розвитку національних систем юстиції.

Щодо принципу наднаціональності Кулеба Д.І., висвітлюючи дане питання, наводить таку думку судді Міжнародного Суду ООН Х. де Арельзи, який зазначив наступне: «Розуміння сувереном наднаціональності в ЄС дуже часто відлунювало класичним поняттям суверенітету, як політичної та неподільної національної реальності за спиною об'єднаних та незалежних акторів» [174].

Таке твердження підкріплюється існуючими розбіжностями у наукових поглядах сучасних вчених щодо можливих наслідків змін юридичної природи інтеграційного співтовариства, що поступово виникають у процесі збільшення обсягу повноважень його окремих інститутів. Обсяг переданих повноважень від держав-членів і виражає собою ступінь наднаціональності у діяльності європейських організацій. Мещерякова О.М., у свою чергу, пропонує розглядати наднаціональність в діяльності інтеграційного співтовариства як визначений в установчих договорах обсяг повноважень інститутів інтеграційного співтовариства приймати рішення, що мають обов'язковий характер для держав-членів, згідно з процедурою, встановленою в установчих договорах.

Автор також підкреслює, що наднаціональність не може розглядатися як певна незалежна від держав влада, оскільки вона завжди слугує інтересам

держав, які безпосередньо визначають мету і завдання інтеграції, тобто саме суверенітет створює наднаціональність. А ступінь наднаціональності в будь-якому інтеграційному співтоваристві завжди буде знаходитися під контролем держав-членів [175, с. 10].

З цієї точки зору доцільно зазначити, що основна мета органів юстиції на всіх рівнях – охорона і захист прав людини – стала пріоритетною у діяльності Євросоюзу як наднаціонального правового феномену. При цьому, як вважає Яковюк І.В., сьогодні право ЄС повною мірою забезпечує захист прав людини як на рівні положень установчих договорів, так і через його неписане право, що базується на принципах права держав-членів. Запровадження союзного громадянства і власного каталогу прав людини, який побудований відповідно до системи цінностей Союзу, сприяло розширенню традиційного переліку прав і свобод, якими можуть користуватися громадяни держав-членів, а також обумовило запровадження додаткових механізмів їх охорони і захисту, які не підміняють, а доповнюють аналогічні національні механізми [176]. При цьому, баланс їх повноважень обумовлюється завданнями конкретного етапу інтеграції, а наднаціональний і національний рівні влади повинні діяти узгоджено заради досягнення спільної мети. Прикладом формалізації подібного механізму може слугувати створення Євроюсту – міжнародної організації, створеною у наслідок зростання рівня та якості міжнародної злочинності з метою задоволення основних національних прагнень у забезпеченні та захисті прав людини.

Розглядаючи наднаціональність як якість політичної системи, очевидним стає той факт, що сама по собі участь (членство) держави у міжнародній асоціації на кшталт ЄС передбачає часткову втрату суверенітету, оскільки прийняття наднаціональних рішень ґрунтується на колективній згоді країн-учасниць. До того ж, реалізація та дотримання встановлених норм та правил контролюється, а у разі їх невиконання до країни, що порушує такі норми застосовуються санкції. У багатьох випадках такі обмеження закріплюються на конституційному рівні. Хоббі Ю.С.

відзначив, що такі прояви обмежень знайшли своє відображення в багатьох європейських країнах, зокрема, у передачі суверенних повноважень (Німеччина), передачі повноважень, що ґрунтуються на конституції (Іспанія), передачі прав парламенту щодо ухвалення рішень (Швеція), делегуванні повноважень, передбачених конституцією щодо законодавчої, виконавчої та судової влади (Люксембург), наданні визначеного повноваження (Бельгія), наданні законодавчих, виконавчих та судових повноважень (Нідерланди), обмеженні суверенітету (Італія). У випадку Греції, її Основний закон визначає умови надання повноважень міжнародним організаціям, передбачених нею, та обмеження національного суверенітету [177, с. 559].

Особливо яскравим видається приклад Ірландії, інтеграція якої має виражену «про-європейську» спрямованість. Як визначають ірландські вчені, право ЄС являє собою «зовнішню конституцію» для національної правової системи [178, с. 439]. Членство цієї держави в ЄС обумовило необхідність створення особливих механізмів імплементації європейського права, які не мають аналогів серед інших держав. Крім того, зі вступом Ірландії до ЄС ще у 1972 році Конституція була доповнена спеціальною нормою, яка передбачає верховенство і пряму дію права ЄС на території країни. Примітно, що реалізація в Ірландії норм вторинного європейського права (в тому числі внесення змін до законів Ірландської Республіки) здійснювалося головним чином постановами міністрів. Фактично на всіх рівнях державної влади було створено спеціалізовані органи із забезпечення реалізації європрава, з урахуванням вимог якого також було перебудовано і систему юстиції. Зокрема, Верховний суд Ірландії отримав провідну роль у забезпеченні участі країни в євроінтеграційних процесах, визначивши необхідність внесення поправок у Конституцію та проведення референдумів у випадку змін установчих договорів ЄС, а також підтвердивши конституційність механізму імплементації європейського права шляхом видання постанов міністрами та правомірності змін такими нормативними актами законів Парламента [179].

Така ситуація обумовила появу кодифікації національного права, витіснення судових прецедентів у якості джерел права та ін. Поступово правова система Ірландії трансформувалася під впливом європейської правової традиції, асимілюючи велику кількість принципів та норм континентального права та модернізуючи всі галузі та інститути права Ірландії, зокрема й ті, що входять до сфери юстиції.

Не можна також оминати увагою проблемні питання, пов'язані із одностороннім поширенням управління з боку ЄС на країни – кандидати на членство в ЄС, а також країни – сусіди. Йдеться про те, що ці країни фактично долучаються до європейських політико-правових та економічних процесів, одночасно не маючи власних механізмів впливу на вироблення чи прийняття рішень на рівні ЄС. Подібна ситуація дозволяє констатувати наявність так званого опосередкованого впливу ЄС як на внутрішньодержавні процеси, так і на суверенітет країн-кандидатів та держав-сусідів.

Так, наприклад, Україна, вибудовуючи власні інтеграційні перспективи, не має механізмів впливу на європейські політико-правові процеси, однак запроваджує та реалізовує основні європейські стандарти та принципи у процесі розвитку власної національної правової системи. Зокрема, у сфері юстиції такими стандартами слід вважати визнані принципи, правила організації та функціонування органів та посадових осіб, які забезпечують функціонування даної сфери і містяться у відповідних міжнародно-правових документах. При цьому, як зазначає Гусарева О.С., такі стандарти як законність, доступність, незалежність застосовуються як у діяльності судових інституцій, так і органів прокуратури, нотаріату, поліції тощо і не мають особливої специфіки поширення. Разом із тим, міжнародні стандарти юстиції, на відміну від загальноправових міжнародних стандартів, у переважній більшості є такими, що спрямовані на конкретних суб'єктів – суддів, адвокатів, прокурорів, органи кримінально-виконавчої системи тощо [180, с. 14–15] (наприклад, Мінімальні стандарти незалежності суддів [181],

Загальний кодекс правил для адвокатів держав Європейської співдружності [182], Мінімальні стандарти відносно безпеки та захисту прокурорів та їх сімей [183] та ін).

Проведення внутрішньодержавних реформ, адаптація національного законодавства до вимог міжнародно-правових актів, затвердження і приєднання України до відповідних міжнародно-правових документів, а також активна співпраця та входження до міжнародних організацій, які входять до міжнародної системи юстиції, все це у сукупності має забезпечити Україні визнання та повагу з боку європейської спільноти, а також можливість рівноправної участі у відповідних інтеграційних процесах.

Так, у процесі розвитку національної системи юстиції поштовхом «ззовні» стали рекомендації та рішення визнаних міжнародних інституцій із захисту прав людини, зокрема, ООН, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, інших міжнародних організацій, а також рішень Європейського суду з прав людини, та у контексті імплементації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Зазначені документи обумовили підготовку та прийняття Національної стратегії у сфері прав людини під керівництвом Міністерства юстиції України та за підтримки проекту ПРООН «Демократизація, права людини і розвиток громадянського суспільства в Україні». Фінансова підтримка проекту здійснюється Міністерством закордонних справ Данії і впроваджується протягом 2014-2016рр.[184]. У свою чергу, створення Консультативної місії ЄС з цивільних аспектів реформування сектору безпеки (EUAM Ukraine) покликано сприяти українській стороні у реформуванні правоохоронних органів і системи кримінальної юстиції, у процесі якого європейські експерти координуватимуть роботу найманих працівників із числа українських громадян [185].

Все це підтверджує наявність зацікавленості міжнародної спільноти у врегулюванні проблем щодо забезпечення верховенства права, прозорості, боротьби з корупцією в Україні.

Наведені приклади окреслюють окремі напрями впливу міжнародної спільноти на розвиток національної правової системи, зокрема, й на сферу юстиції, який виражається не тільки у наданні інформаційної та правової допомоги, але й передбачає ряд організаційно-технічних заходів, включаючи фінансову та кадрову допомогу.

У свою чергу, слід відзначити, що ряд політичних та військових подій, що відбуваються нині в Україні також обумовив певні зрушення у сфері міжнародної системи захисту прав. Так, наприклад, зазначені події стали приводом для відповідної реакції європейської спільноти у напрямку зміни політики безпеки та оборони. Можна спостерігати і посилення координації НАТО з Євросоюзом на різних рівнях діяльності, визнання зростаючої ролі доктрини ядерного стримування, розбудову Спільної політики безпеки та оборони (СПБО) ЄС та ін. [185] Всі ці заходи, загалом, направлені на посилення захисту прав і свобод людини, та, одночасно, складають основну мету юстиційної діяльності як на національному, так і на міжнародному рівні.

Отже, очевидним є той факт, що розвиток міжнародних відносин обумовлюється не тільки інтересами європейської спільноти вцілому, але й необхідністю врахування окремих вимог національних держав, забезпечення яких здатне впливати на загальний рівень захисту прав людини.

Більш потужний вплив на розвиток міжнародно-правових відносин на території Європи здійснюється з боку груп країн, а не окремих держав. Наприклад, таку групу становлять країни, що входять до Вишеградського союзу (тобто Польща, Чеська Республіка, Словаччина та Угорщина) [186]. Умови загальноєвропейської кризи спонукали країни Вишеградської групи до формування солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики, зокрема у таких напрямках як налагодження співробітництва у сфері оборони та безпеки, надання більшої ваги політиці вирівнювання всередині ЄС та збереження пропорцій фінансування, розвиток різних видів інфраструктури на території ЄС, залучення організацій

громадянського суспільства, зокрема відповідного Форуму Східного партнерства, до формування та реалізації європейської політики тощо. Дотримання принципів поваги до прав людини, верховенства права взагалі, інших демократичних стандартів, недопущення вибіркового правосуддя та налагодження співробітництва з громадянським суспільством стали пріоритетними напрямками розвитку даного Союзу [187].

Досвід вишеградських країн щодо подолання основних перешкод у процесі формування Союзу, налагодження співробітництва у цій сфері, представляє значну цінність для нашої держави, що має широкі євроінтеграційні перспективи.

Доцільно також навести загальні риси наднаціональності ЄС, запропоновані у дисертаційному дослідженні Яковюка І.В. [176]. Розробляючи концепцію європейської інтеграції та визначаючи її правові основи та загальні напрями впливу на державно-правовий розвиток європейських держав, автор дійшов висновку, що Європейському Союзу притаманні наступні риси наднаціональності: 1) держави- члени наділяють інститути ЄС компетенцією щодо реалізації широкого кола повноважень; 2) інтереси Союзу не завжди збігаються з інтересами держав-членів, а тому він виходить з власних пріоритетів, в яких відображені завдання Союзу; 3) рішення в ЄС можуть прийматися кваліфікованою більшістю голосів всупереч позиції окремих держав- членів, якщо це передбачено установчими договорами; 4) інститути і органи ЄС формуються з міжнародних чиновників, які не пов'язані позицією уряду держави, яка висунула їх кандидатуру; 5) право Союзу має верховенство над національним правом, діє на всій території ЄС і є юридично обов'язковим для всіх суб'єктів національного права; 6) окремі сфери правового регулювання повністю або частково виключені з відання національних урядів; 7) ЄС здатний втручатися в реалізацію питань, що становлять внутрішню компетенцію держави.

Узагальнюючи наведене, уявляється можливим дійти наступних висновків.

Сучасні євроінтеграційні процеси обумовили актуалізацію наукового інтересу до проблематики розвитку сфери юстиції як окремих європейських країн, так і в масштабах континенту. Такий інтерес є обґрунтованим і з точки зору інтеграційних перспектив України, визначених у всіх державно-правових концепціях та програмах вітчизняного розвитку.

Особливості історичного розвитку країн романо-германського та англо-американського типу правових сімей обумовили відповідну специфіку й у формуванні національних систем юстиції відповідного типу, що знайшло свій вираз, зокрема, у визначенні ролі права, в ідеях праворозуміння, а також особливостях організації та функціонування органів юстиції.

Разом із тим, глибокі інтеграційні процеси, що охопили більшість країн Європи сприяли не тільки зближенню національних правових систем та уніфікації законодавства, але й удосконаленню юстиційної практики, виробленню нових правил та стандартів у цій сфері, а також розширенню загальноприйнятих уявлень щодо значення юстиції, її місця та ролі у суспільному житті.

Аналіз текстів конституцій сучасних європейських країн дозволив зробити висновок про спільне та відмінне у закріпленні правового положення центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. Визначено, що пріоритет надається підзаконному рівню правового регулювання, на якому конкретизуються їх права, обов'язки, структурна організація, основні завдання та функції.

У правовому регулюванні організації та діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції європейська правова традиція конкретизується у: наданні пріоритету інтеграційній політиці; забезпеченні діяльності міждержавних правових інституцій; єдності розуміння системи правових цінностей та механізмів їх захисту; визнанні таких базових орієнтирів соціального розвитку як верховенство права, захист прав та фундаментальних свобод людини, демократія, міжнародне співробітництво, мир та міжнародна безпека.

У сфері правового регулювання діяльності органів юстиції країн Європи виявляється тенденція взаємовпливу наднаціональної та національних правових систем, яка є однією із ключових проблем права Європейського Союзу. Це пояснюється тим, що сучасне бачення ролі юстиції в окремих європейських державах безпосередньо пов'язане з традиціями, які склалися в Європі саме на наднаціональному рівні, а також з визнанням європейською спільнотою важливості міжнародних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод людини, пріоритетності міжнародних стандартів для національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод.

Інституційну основу юстиційної діяльності на континентальному рівні було закладено створенням Європейського Союзу, в структурі якого було передбачено ряд установ із відповідною компетенцією. Останнім щабелем у цьому напрямку стало започаткування європейського агенства, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС – Євроюсту. Дана інституція займає одне з провідних місць у правозахисній організації ЄС та має безпосередній вплив на процес вироблення міжнародної політики у сфері юстиції, одночасно обумовлюючи основні напрями розвитку національних органів юстиції. Такий стан речей пояснюється особливостями правової традиції, яка сформувалася на наднаціональному рівні, а також у зв'язку із визнанням європейською спільнотою важливості міжнародних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод людини, пріоритетності міжнародних стандартів для національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод.

Щодо особливостей взаємовпливу наднаціональної та національних систем юстиції у процесі європейської інтеграції, слід констатувати, з одного боку, його позитивні якості, зокрема, в аспекті передачі державами-членами Союзу своїх повноважень наднаціональним інституціям, що підвищує рівень забезпечення загальних інтересів європейської спільноти. З іншого, окреслюються й негативні наслідки одностороннього впливу ЄС на розвиток

країн-кандидатів та держав-сусідів, обумовлені відсутністю у зазначених країн механізмів впливу на вироблення та реалізацію рішень на рівні континенту.

Підкреслено, що одним з важливих кроків у напрямку європейського розвитку України стало підписання у червні 2016 року угоди про співробітництво між нашою державою та Євроюстом. Відповідно до основних положень зазначеного документа, співробітництво здійснюватиметься шляхом створення спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій з протидії транскордонній злочинності, сприяння збору доказів, проведення інших процесуальних дій та надання правової допомоги, розв'язання конфлікту юрисдикції.

2.2. Функціональна характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції

Останнє десятиліття Україна перебуває у процесі постійних політичних, правових, соціальних трансформацій, які, нажаль, мають системні недоліки, суперечливі цілі та, в цілому, не досягають визначеної державою мети – забезпечення сталого національного розвитку та належного рівня захисту прав та законних інтересів громадян. Недовіра населення до існуючої влади, посилення протестних настроїв, породжені високим рівнем корупції, неефективністю та бюрократичністю діяльності державних органів влади та неможливістю влади сформулювати й реалізувати ефективну державну політику, зумовлюють необхідність переосмислення основних цінностей та ідеалів державного управління, реструктуризацію та оптимізацію функціонування провідних державних інституцій з метою формування нової моделі державної влади в Україні.

Успішне проведення державно-правової реформи, що триває нині в Україні, вимагає консолідації зусиль представників усіх галузей вітчизняної науки та практики. Боротьба із корупцією, зміцнення засад парламентаризму, закріплення статусу Уряду, приведення вітчизняної прокуратури у відповідність до європейських стандартів, забезпечення конституційних гарантій незалежності та професійності суддів тощо, всі ці процеси знаходяться під постійним контролем з боку Венеціанської Комісії. Очевидно, що для реалізації поставлених завдань недостатньо лише нормативного та фінансового забезпечення. Необхідно сформувати виражену та централізовану державну політику, яка б будувалася на єдиних, визнаних у суспільстві цінностях, принципах, процедурах та правилах, дотримання якої стане обов'язковим для кожного громадянина та, особливо, посадової особи.

У цьому аспекті актуальності набуває проблематика формування та забезпечення єдності державної політики. Функціонально вироблення та реалізація державної правової політики покладені на центральний державний орган у сфері юстиції - Міністерство юстиції, за яким закріплюється положення головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, яке забезпечує формування та реалізацію державної правової політики. А отже, можна стверджувати про особливу роль цієї державної інституції як у процесі функціонування державного апарату, так і у процесі державно-правових реформ.

З цієї точки зору, значний науковий інтерес представляє проблематика функціональних досліджень діяльності Міністерства юстиції України як одного з провідних органів виконавчої влади. Крім того, аналогічний досвід європейських країн, на нашу думку, також уявляється корисним для подальшої розробки та впровадження єдиної державної програми підвищення ефективності виконавчої влади в Україні.

Сучасна правова наука містить значну кількість наукових розробок з даної проблематики. Зокрема, питання природи державної влади,

особливостей її реалізації тощо, розглядалися у працях Авер'янова В., Бакуменка В., Гладун З., Железняк Н., Западинчука О., Кордун А., Кравченко С., Малиновського В., Михальченка М., Михеєнко Р., Павленка Р., Половцева О., Приходченко Л., Солових В., Фісуна О., Хачатуряна Х., Шаповала В., Шемшученка Ю., Цветкова В. та багатьох інших.

Проте, нажаль, майже відсутні погляди науковців на проблему функціонування Міністерства юстиції, визначення його місця та ролі в системі органів державної влади, особливості взаємодії з іншими національними та міжнародними інституціями, основні напрями та межі впливу на суспільно-правове життя. За таких умов, одним із основних завдань даного наукового дослідження є більш повне осмислення стану та особливостей функціонування центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, вивчення відповідного досвіду провідних європейських країн з метою запозичення та використання їх позитивного досвіду в умовах правових трансформацій та інтеграції України у європейський правовий простір.

Міністерство юстиції є юридичною особою публічного права, яка призначена реалізувати відповідні державні функції, виконувати особливо значимі для суспільства завдання. Іншими словами, спектр його функцій обумовлюється потребами та завданнями суспільства. З іншої сторони, рівень потреб визначає роль тієї чи іншої інституції в механізмі держави. Аналіз сучасного законодавства дозволяє обґрунтувати тезу, що в різних країнах світу здійснюється акцент на різні групи прав людини, що обумовлюється станом та особливостями розвитку їхніх правових систем.

У зв'язку із цим, проведенню даного дослідження сприятиме поєднання кількох методів наукового пізнання, зокрема, таких як функціональний, метод класифікації, а також порівняльний метод. При цьому, функціональний метод слід визначити як основний. Його використання дозволить, з однієї сторони, отримати уявлення про основні напрями впливу Мін'юсту, а з іншого – окреслити основні проблеми, на яких

сконцентровано увагу одного з провідних державних органів як провідника правової політики.

Функціональний аналіз, який здійснюється у даному підрозділі, ґрунтується також на методі класифікації, завдяки якому уявляється можливим здійснити розподіл функцій на групи і провести певні узагальнення. Це, у свою чергу, уможлиблює розподілити досліджувані функції на три основні групи за типологічними критеріями (критеріями спорідненості функцій).

Крім того, функціональна характеристика доповнена більш змістовними положеннями та аргументами за рахунок використання методу порівняльного аналізу, який дозволяє звернутися до практики функціонування міністерств юстиції іноземних країн, які за правовим устроєм близькі до України. Зазначений метод використовується як «наскрізний» протягом усього підрозділу для проведення співставлення окремих функціональних характеристик діяльності Міністерства юстиції України.

За результатами проведеної систематизації актуалізується метод порівняння, використання якого дозволяє що дозволяє виявити загальне та особливе, тотожне та відмінне у функціональній структурі міністерств юстиції різних країн. У свою чергу, наявність або превалювання тих чи інших функцій, може свідчити про акцентуацію державної політики на певних сферах суспільного життя, що, одночасно, уможлиблює формування ряду висновків стосовно стану розвитку національних правових систем.

Крім того, по-перше, поєднання зазначених вище методів дозволяє виокремити групу організаційно-управлінських функцій, враховуючи що Мін'юст є одним з провідних суб'єктів в системі центральних органів виконавчої влади, яких притаманним є безпосереднє здійснення публічного адміністрування. Тому, поряд з іншими органами влади, він також виконує цілий ряд організаційно-управлінських функцій. Це проявляється в таких напрямках діяльності як організація роботи нотаріату, державної виконавчої

служби, громадських приймалень, утворення центрів з надання правової допомоги, формування та забезпечення ведення державних реєстрів, координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, здійснення над ними методичного керівництва щодо проведення правової роботи, правової освіти, надання безоплатної правової допомоги, контроль за діяльністю арбітражних керуючих тощо.

По-друге, вбачається за необхідне виокремити групу функцій, пов'язаних із участю центрального державного органу у сфері юстиції у правотворчих процесах. Нормотворча діяльність є основною формою реалізації владних повноважень, а отже всі напрями нормотворчої діяльності також слід об'єднати в один блок, до якого відноситься, зокрема, розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів, затвердження нормативно-правових актів з питань, що відносяться до його відома, правова експертиза актів законодавства, їх державна реєстрація, систематизація та опублікування.

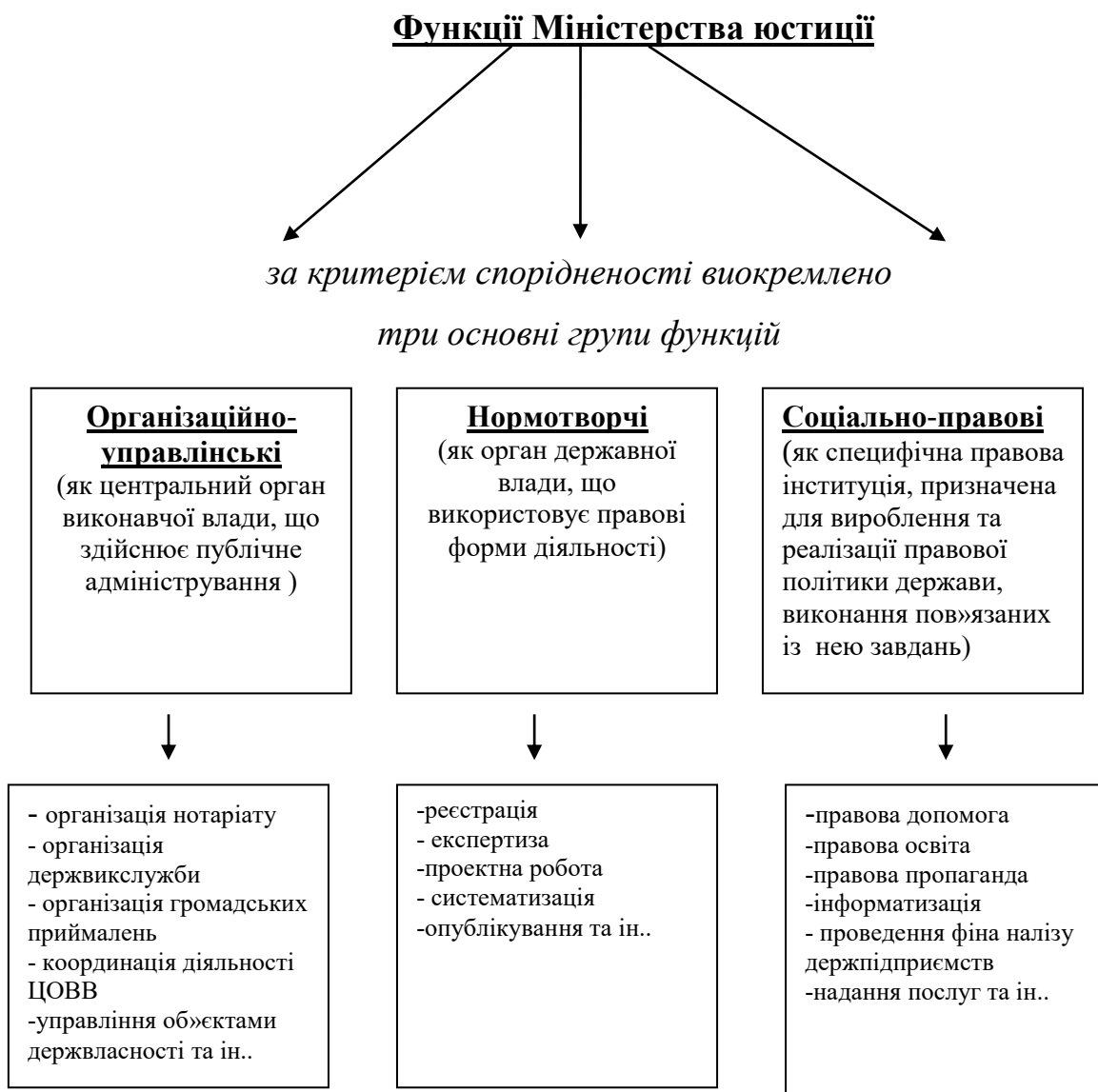
Привертає увагу така особливість нормотворчих функцій, що Міністерство юстиції в особі Міністра приймає нормативно-правові акти як суб'єкт правотворчості та водночас виступає розробником проектів нормативних актів для інших суб'єктів правотворчої діяльності, виступає експертом, виконує реєстраційну діяльність та ін.

По-третє, враховуючи спеціальне призначення Мін'юсту в системі органів влади, покладенням на нього ряду специфічних завдань щодо забезпечення верховенства права, справедливості в суспільстві, уявляється можливим виокремити ще одну групу споріднених функцій, пов'язаних з можливостями загальноправового впливу Міністерства на порядок організації та регулювання суспільного життя в країні в контексті формування та реалізації ідей правової політики держави.

В межах цієї групи реалізується певна сукупність різнопланових завдань, що об'єднуються за критерієм забезпечення загального впливу права, хоча й здійснюються у різних сферах життєдіяльності суспільства

шляхом реалізації правової допомоги, правової ідеології та пропаганди, правової освіти населення, а також інших напрямів діяльності у цивільній, господарській, кримінальній сферах суспільного життя, судовій практиці та процесі виконання судових рішень тощо.

Полегшити проведення такого функціонального аналізу діяльності Міністерства юстиції, на нашу думку, дозволить використання запропонованої нижче схеми:

Загалом, процес пізнання будь-якого предмета передбачає дослідження особливостей його функціонування та визначення структурної характеристики. Враховуючи той факт, що основні напрями діяльності обумовлюють специфіку організації, перш за все, на нашу думку, слід зупинитися на вивченні функцій Мін'юсту.

У правознавстві питання функцій, які є однією з центральних категорій юридичної науки, розглядаються, в основному, через призму аналізу основних напрямів чи видів діяльності, що в цілому відображає наукові уявлення про соціальну роль або призначення того чи іншого явища. Крім того, функціональний метод, поряд із методом системного аналізу, стає все більш затребуваним у дослідженнях окремих явищ правової дійсності. Особливо це характерно для вивчення об'єктів, що мають складну організаційну будову та перебувають у взаємозв'язку з іншими об'єктами. Зокрема, функції держави багато хто з науковців характеризує як основні напрями діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві (Протасов В.М., Лівшиц Р.З., Рабінович П.М., Слюсаренко О.Л., Олійник А.Ю. та ін.) [188, с. 168].

Функції центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції є малодослідженим питанням, що зводиться, як правило, до переліку, систематизації та характеристики лише окремих напрямів його діяльності з посиланнями на Положення про Міністерство. При цьому, майже не береться до уваги історичний аспект, відсутні дослідження генези його функцій з урахуванням історичних особливостей формування державно-правової системи, особливостей та своєрідності національної правової системи. Також майже відсутні дослідження вчених у розрізі функціональної взаємодії Мін'юсту з іншими ЦОВВ.

Дослідження функцій Мін'юсту актуалізується й з тієї точки зору, що аналіз основних напрямів діяльності дозволить отримати уявлення не тільки про його цільове призначення, мету діяльності, а й окреслить загальне «навантаження» цієї галузі, охарактеризує спектр правових методів та засобів, які використовуються для реалізації завдань та функцій центрального органу у сфері юстиції.

У процесі вивчення функцій держави Нерсисянц В.С. дійшов висновку, що окремі функції держави являють собою «відносно самостійні аспекти цілісної та єдиної за своєю суттю функціональної діяльності держави

з творення, підтримки та практичної реалізації державно-правового порядку» [189, с. 257–258]. При цьому, основними функціями держави науковець називає правоустановчу, правореалізаційну, правозахисну та зовнішньодержавну функції.

Загалом, вітчизняна наукова література містить значну кількість підходів до розподілу функцій держави, державного управління, органів влади. Так, наприклад, за змістом та обсягом впливу їх можна розподілити на загальні (притаманні всім рівням державної влади), спеціальні (здійснюються окремими владними суб'єктами в окремих сферах державного управління) та допоміжні (покликані забезпечувати реалізацію загальних та спеціальних функцій, мають «обслуговувальний» характер). За значимістю поставлених цілей виділяють стратегічні (направлені на вирішення стратегічних, довгострокових завдань), операційні (поточні, повсякденні). За сферами впливу можна виокремити функції, що реалізуються в економічній сфері, у соціальній, у сфері права, у сфері оборони тощо.

Розглядаючи різні підходи до класифікації функцій органів державної влади, слід звернути увагу на класифікацію, запропоновану Хвостовим В.М. Автор наголошує, що функції влади можна розділити на три основні групи: законодавчу, судову та управлінську (адміністративну). Так, наприклад, під законодавчими функціями слід розуміти правоустановчу діяльність, тобто формування загальних юридичних норм, які визначають порядок суспільного життя. Судові функції реалізуються шляхом реалізації охорони юридичних норм від правопорушення. Під управлінськими, у свою чергу, слід розуміти функції, направлені на виконання, реалізацію передбачених законом заходів, а також вирішення питань, що чітко не передбачені законом, проте входять до компетенції того чи іншого органу влади [190].

Що ж до фактору важливості, впливовості державно-владних функцій, то застосування такого критерію дозволяє класифікувати їх на дві основні підгрупи: основні та другорядні. Очевидно, що основні функції мають більше значення та вплив на життя суспільства та передбачають такі

напрями державної діяльності як, наприклад, охорона правопорядку на території держави та у міжнародних відносинах, адміністрування, забезпечення належного рівня життя суспільства. Другорядні функції відіграють роль допоміжних, а їх реалізація забезпечує належний рівень виконання основних функцій.

З цього приводу висловлюється Паречина С. До другорядних функцій автор віднесла нормотворення, правозастосування та юрисдикцію, які, на її думку, використовуються як організаційно-технічні засоби реалізації основних функцій. При цьому, нормотворча функція реалізується за допомогою видання органами виконавчої влади нормативних актів управління. Правотворчу діяльність органів виконавчої влади продовжує у межах своєї компетенції діяльність, яку розпочав або ініціював законодавець. Оперативно-виконавча функція передбачає, що органи виконавчої влади забезпечують реалізацію правових норм, що містяться як у законах, так і підзаконних актах, продовжують їх нормативне регулювання у випадках, коли потрібна інструментально-процедурна конкретизація. Юридична функція реалізує діяльність органів у застосуванні адміністративних, дисциплінарних, матеріальних і фінансових санкцій до громадян і робітників апарату державного управління, що скоїли правопорушення. Дана функція забезпечує ефективну охорону суспільного порядку, більш якісну та дисципліновану роботу державного управління, оперативний й надійний захист прав й свобод людини [191].

Продовжуючи дослідження функцій центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, вбачається доречним згадати й про функції державного управління загалом. Багатоаспектність державного управління також передбачає розмаїття наукових поглядів щодо систематизації його функцій. Кравцова Т.М. та Калініченко Г.В. пропонують розглядати функції державного управління як самостійні, однорідні частини процесу державно-управлінської діяльності із цільовою спрямованістю, які реалізуються відповідними органами державної влади в порядку, визначеному

законодавством, з метою виконання функцій держави [192]. Автори підкреслюють, що саме у своєму поєднанні ці функції відбивають сутність державного управління, вони притаманні органам управління на всіх рівнях та носять загальний, всеохоплюючий характер.

Аналіз основних напрямів діяльності Міністерства юстиції дозволяє запропонувати поділ його функцій за критерієм спорідненості та виділити такі групи функцій: адміністративно-управлінські, правотворчі та соціально-правові.

Правотворчість є одним з важливих напрямів діяльності Мін'юсту. Про це може свідчити не тільки значення, але й питома вага правових актів, виданих Міністерством, у національному законодавстві. Так, наприклад, за даними законодавчої бази Верховної Ради України, за роки незалежності було прийнято більше семи з половиною тисяч офіційних документів, які регулюють широкий спектр правовідносин: від архівної справи до міжнародної співпраці [193].

Мін'юст є організаційно-управлінським утворенням, а тому управлінські функції є одним з основних векторів його діяльності. У багатьох країнах світу саме цей орган здійснює регулювання та організацію діяльності таких важливих інституцій як нотаріат, адвокатура, органи опіки та піклування, судові та квазісудові органи, органи прокуратури та ін. (Україна, Англія, Грузія, Німеччина, Франція, Італія, а також Японія, США, Марокко, Індія та ін.) Аналіз політико-адміністративної діяльності Мін'юсту дозволяє охарактеризувати спектр його повноважень як у процесі самоорганізації, так і з точки зору функціонування цього органу в системі державної влади, взаємодії з іншими органами державної влади.

На даному етапі світового розвитку інтеграція є ключовим фактором у міждержавних взаєминах і формує основні напрями розвитку практично всіх міжнародних. Особливо це стосується сфери економіки. Нові умови світового співробітництва вимагають встановлення нових правил, норм та стандартів, за допомогою яких здійснюється регулювання цього процесу.

Сучасний етап розвитку України також характеризується посиленням інтеграційних процесів, що вимагає від держави активізації політико-правового життя та особливої уваги до проблематики реалізації верховенства права.

Міністерство юстиції, як вже було зазначено, є специфічною інституцією, діяльність якої має соціальну спрямованість. Цей специфічний орган державної влади отримує ключову роль у процесі формування суспільно-правових ідеалів та цінностей, підтримання належного рівня реалізації принципу верховенства права. Такий підхід дозволяє окреслити один з основних напрямів діяльності Мін'юсту – соціальний. Гуманітарні та економічні функції, надання послуг тощо, все це передбачає існування налагодженого зв'язку та взаємодії з населенням. У свою чергу, виховання у громадян правового світогляду, організація правової освіти, правова інформатизація, а також вплив на економічну сферу державного управління, все це складає значну частину повноважень Мін'юсту багатьох країн світу.

Найбільш повне уявлення про спектр функцій центральних органів державної влади у сфері юстиції України та європейських країн можна отримати шляхом аналізу змісту Конституцій цих держав та Положень про відповідні міністерства. Конституції в деяких випадках визначають правовий статус Міністерства та закріплюють основні напрями його діяльності (як, наприклад, в Італії). В текстах Положень додатково закріплюється й чіткий перелік завдань, функцій та механізмів їх реалізації. Дослідження основних положень зазначених актів дозволить сформулювати ряд висновків щодо меж впливу Міністерств юстиції, а отже й їх ролі у державно-правовому житті сучасних країн Європи.

Організаційно-управлінські функції.

Діяльність щодо впровадження державної правової політики в різні сфери суспільного життя є однією з основних функцій для центральних органів виконавчої влади, до яких відноситься і Міністерство юстиції. При цьому, особливості реалізації політико-адміністративних та управлінських

функцій залежать від механізмів впливу, які обумовлюються специфікою політичного режиму та кінцевою метою, визначеною для тієї чи іншої державної інституції.

В останні десятиліття для сучасної вітчизняної правової науки характерною є наявність наукових дискусій з приводу поєднання управлінської діяльності та виконавчої влади центральними державними органами. Так, наприклад, одні фахівці вважають, що державне управління являє собою практичну реалізацію виконавчої влади, тобто вид державної діяльності, яку здійснюють органи виконавчої влади [194]. Набула поширення й наукова позиція, відповідно до якої змістовні ознаки державного управління як процесу здійснення виконавчої влади уособлюються в самому характері цієї влади, головне призначення якої полягає у виконанні законів та інших правових актів державних органів [195]. Загалом, характеризуючи державне управління, слід підкреслити, що це діяльність, яка здійснюється державними органами виключно у законодавчих межах й за допомогою спеціальних засобів та способів, особливості яких залежать від специфіки сфери управління.

Примітно, що до сфери управління Міністерства юстиції входять органи, наділені такими повноваженнями, що виходять за межі державної влади. Зокрема, мова йде про приватний нотаріат, приватну виконавчу службу, адвокатуру та непрофесійне судочинство. Такі органи мають багаторічний досвід функціонування в системі Міністерства юстиції Франції, Італії, Німеччини, Іспанії, Великобританії, Швеції, України та багатьох інших країнах Європи та світу.

Водночас слід відзначити і принципи, на яких ґрунтується управлінський процес та які є характерними для всіх напрямів адміністративної діяльності. Так, наприклад, Файоль А. відзначає такі принципи як розподіл праці, дисципліна, єдиноначальство, ієрархія, справедливість, повноваження та відповідальність тощо [196]. Зазначені принципи є ідеологічною основою, підґрунтям для побудови та

функціонування державно-владної інституції. Від рівня реалізації цих принципів залежить якість та ефективність діяльності будь-якого органу держави, а особливо Міністерства юстиції як провідника ідеалу справедливості та правосуддя. А ефективність, у свою чергу, є головним критерієм діяльності всієї системи державної влади.

Організаційно-управлінські функції мають ряд характерних ознак, серед яких доцільно виділити такі, як: створення органів, структурних підрозділів для реалізації функцій державного органу, чітка юридична регламентація, встановлення юридичної відповідальності за невиконання чи порушення функцій та ін. [197].

Прикладом даного виду діяльності Мін'юсту може слугувати організація та забезпечення роботи нотаріату або державної виконавчої служби, які підпорядковуються Міністерству юстиції в багатьох країнах Європи. Загалом, нотаріат в країнах романо-германського права характеризується як нотаріат латинського типу і входить до структури Мінюсту в таких країнах як Німеччина, Франція, Україна, Італія, Іспанія, Мальта та ін.

Управлінська діяльність Мін'юсту у федеративних країнах має свої особливості. Зокрема, для Німеччини характерною є централізація управління органів юстиції у кожній адміністративно-територіальній одиниці шляхом створення відповідних міністерств чи управлінь юстиції. На загальнодержавному рівні керівництво здійснюється Федеральним Міністерством юстиції. До повноважень таких органів відносяться питання кадрового, матеріально-технічного забезпечення судових органів, нагляд за роботою судів, адвокатури, нотаріату та прокуратури. Примітно, що Генеральний прокурор Німеччини також підпорядковується Мінюсту. Спільні історичні та політико-правові особливості розвитку обумовили аналогічні особливості адміністрування юстиції і в Австрії. Для цієї країни також характерним є підпорядкування прокуратури Міністерству юстиції.

Крім того, до його повноважень входить подання кандидатур для призначення на посаду судді.

У Франції центральний державний орган у сфері юстиції, поміж іншого, повністю регулює та забезпечує функціонування установ з відбування кримінальних покарань, включаючи їх кадрове, методичне та матеріально-технічне забезпечення. У свою чергу, Мінюст Фінляндії здійснює управління роботою тюремних установ та Служби допомоги жертвам насильства, а також контроль за діяльністю Фінського союзу адвокатів. А в Швеції та Данії Міністерство юстиції організовує судове переслідування, організацію і контроль та діяльністю тюремних установ, координує та управляє роботою органів по ліквідації громадських заворушень та тероризму тощо. Мінюст Словаччини здійснює державний нагляд за діяльністю Словацької палати виконавців (судові пристави) та Нотаріальної палати, а також управляє системою судів, судовою охороною та тюремними установами.

Примітно, що, на відміну від більшості інших країн Європи, ряд повноважень у сфері адміністрування Мін'юсту Італії визначено на конституційному рівні. Так, Відповідно до статті 110 Конституції Італії, організація та діяльність установ, пов'язаних з відправленням правосуддя, підвідомчі міністру юстиції, з дотриманням компетенції Вищої ради магістратури, яку очолює Президент Республіки. Стаття 107 закріплює за міністром юстиції право порушувати проти суддів (магістратів) дисциплінарне провадження. При цьому остаточне рішення щодо відповідальності судді приймається Вищою радою магістратури [198]. Конституція Румунії, у свою чергу, закріплює на найвищому рівні повноваження центрального органу влади у сфері юстиції щодо керівництва діяльністю прокуратури (ст.129 (1) Конституції Румунії).

Ведучи мову про політико-адміністративні функції, слід відзначити, що вони різняться в залежності від мети і завдань, які ставляться перед центральним органом влади у сфері юстиції кожної конкретної держави.

Функції, які направлені на регулювання та розвиток внутрішньодержавних відносин, зміцнення державного устрою визначаються у якості внутрішньополітичних. Ефективність їх реалізації впливає не тільки на процес взаємодії різних державних інституцій, але й на ефективність функціонування державної влади загалом. У свою чергу, рівень розвитку зовнішніх відносин держави визначається в залежності від рівня реалізації відповідних зовнішньополітичних функцій. У цьому аспекті роль Міністерства юстиції видається ключовою серед всіх центральних органів виконавчої влади, оскільки саме цей орган визнаний в Україні головним у питаннях формування та реалізації державної правової політики.

Зазначимо, що під правовою політикою пропонується розглядати правова політика – систему правових принципів, концепцій, ідей, які покладені в основу правової діяльності держави з метою забезпечення нормального функціонування громадянського суспільства, його політичної системи [199].

Загалом, повноваження щодо політичного впливу та правової співпраці є характерними для міністерств юстиції для всіх країн Європи. Зокрема, безпосередня участь у формуванні та/або вплив на формування державної політики шляхом застосування різноманітних правових засобів: надання консультацій, роз'яснень з правових питань державним органам, участь у проведенні виборів, референдумів, конституційної, судової та інших державно-правових реформ законодавчо закріплена як функція міністерства юстиції у таких країнах як Англія, Швеція, Італія, Іспанія та багато інших.

Що стосується повноважень у сфері міжнародної взаємодії, то Міністерство юстиції України активно реалізує відповідні функції як у напрямку правового двостороннього та багатостороннього міжвідомчого співробітництва (зокрема, шляхом внесення у встановленому порядку пропозицій і ведення та координації переговорів про укладання міжвідомчих міжнародних договорів про співробітництво з відповідними органами іноземних держав), так і у сфері співпраці з міжнародними інституціями. У

якості прикладу тут доречно навести Універсальний періодичний огляд (УПО) з прав людини [200]. Враховуючи соціальну спрямованість функціонування зазначеної інституції, саме дотримання прав людини є одним з ключових предметів міждержавної взаємодії та взаємодопомоги. Підтримка співробітництва у цій галузі, а також обмін прикладами найкращої практики між державами та іншими зацікавленими сторонами, всебічне співробітництво з Радою Європи та Управлінням Верховного комісара з прав людини якнайкраще ілюструють роль Мінюсту у формуванні та забезпеченні державної політики у сфері захисту прав людини.

Мінюст України також проводить послідовну та виважену політику щодо налагодження співробітництва з Мін'юстами європейських країн, про що свідчать відповідні 22 угоди, меморандуми та декларації. Так, наприклад, Україна має майже двадцятирічний досвід співпраці з правових питань із такими державами як Швейцарія, Німеччина, Естонія, Польща, Болгарія, Фінляндія, Румунія та ін. [201]. Подібна практика поширена серед всіх Міністерств юстиції європейських країн, а її розширенню та удосконаленню сприяють спеціально створені структурні підрозділи міністерств. Зокрема, в Іспанії одним із таких підрозділів є Генеральний директорат міжнародного правового співробітництва та зв'язків з релігійними організаціями, а в Мінюсті Австрії створено спеціальне Управління по справам європейського і міжнародного права.

Отже, реалізація зовнішньо-політичних функцій становить значну частину діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції у будь-якій країні. Обсяг цих функцій залежить від декількох факторів, зокрема, від рівня державно-правового розвитку тієї чи іншої країни (від якого залежить рівень розвитку міжнародних взаємин) та мети, яку ставить перед собою держава у процесі налагодження міжнародно-правових зв'язків. Разом із цим, уявляється можливим визначити основні зовнішньо-політичні функції, що є характерними для Міністерств юстиції всіх європейських держав, зокрема: представництво інтересів держави у міжнародних та

європейських організаціях, зокрема, в Європейському суді з прав людини, співпраця з міжнародними інституціями (Рада Європи, ООН, Європол, Євроюст, Міжнародний Союз нотаріату та ін.), співробітництво та обмін досвідом з відповідними органами інших країн (міжвідомче міжнародне співробітництво), участь у формуванні європейської правової політики.

Нормотворчі функції.

Нормотворча функція є головною функцією центрального органу законодавчої влади у будь-якій країні. Таке її розуміння обумовлюється класичним підходом у поділі влад. Проте, проведення структурно-функціонального аналізу центральних органів державної влади, а також дослідження основних аспектів їх взаємодії та взаємовпливу уможливорює отримання більш повного уявлення щодо наявності та особливостей реалізації нормотворчих функцій окремими державними органами. У даному випадку мова йде як про формування правових норм на рівні закону (зокрема, законопроектна робота), так і про видання великої кількості підзаконних (відомчих) актів, направлених на регулювання широкого спектру суспільно-правових відносин. Слід відзначити, що підзаконні акти не тільки є уточнюючими по відношенню до актів парламентського рівня та передбачають конкретні механізми їх реалізації. Їх прийняття обумовлюється також необхідністю організації та здійснення внутрішньої діяльності органу, а також регулювання його взаємодії з іншими державними та недержавними інституціями.

Так, створення правових норм є одним з основних напрямів діяльності такого органу влади, як Міністерство юстиції. Ця діяльність направлена на удосконалення роботи з підготовки проектів актів законодавства, їх наукового обґрунтування, координації діяльності центральних органів виконавчої влади, наукових установ та вищих навчальних закладів у цій сфері, забезпечення проведення конституційно-правових реформ. Від якості та ефективності виконання обов'язків Мінюста у цій сфері залежить не тільки рівень нормопроєктування, але й ефективність функціонування всієї

системи законодавства, включаючи інтеграцію міжнародних правових норм. Характерно, що виконання зазначених функцій входить до діяльності не тільки Мінюсту України, але й міністерств юстиції інших європейських держав.

Наприклад, серед основних завдань центрального державного органу у сфері юстиції України є розробка проектів нормативно-правових актів з питань цивільного, фінансового законодавства та законодавства з питань земельних відносин, проведення правової експертизи щодо відповідності Конституції, законам та іншим нормативно-правовим актам України, міжнародним договорам України, а також законодавству Європейського Союзу, вимогам нормопроєктувальної техніки проектів нормативно-правових актів, що подаються на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України тощо [202], а також здійснення правової експертизи проектів актів законодавства.

Підготовка законопроектів та висновків з питань судоустрою, матеріального та процесуального права є одним з основних напрямів діяльності Міністерства юстиції інших країн, зокрема, Франції. Повноваження із формування найважливіших нормативно-правових актів загальнодержавного рівня покладені також і на Мінюст Фінляндії. У Швеції Міністерство також наділене нормотворчими функціями, зокрема, у сфері формування державного бюджету, захисту інтелектуальної власності та прав споживачів, сімейних правовідносин, діяльності поліцейських органів, судових установ тощо.

У свою чергу, в Австрії, пріоритетними напрямками діяльності Федерального Міністерства юстиції визначено два: адміністративні та законодавчі. У сфері законотворчості Міністерство здійснює, перш за все, підготовку законопроектів у сфері цивільного та кримінального права.

Міністерство юстиції Словаччини також наділене широкими законотворчими повноваженнями, зокрема, щодо підготовки законодавства у сфері конституційного, кримінального, цивільного, господарського,

сімейного права, а також законодавства про банкрутство та норм міжнародного права.

Головний державний орган в системі юстиції Іспанії також здійснює широкий спектр законотворчих робіт, з метою підвищення ефективності яких у його структурі в 1997 році було створено спеціальну Правову комісію. Ця Комісія була визнана найвищим колегіальним органом з підготовки законодавчих робіт. Її діяльність реалізується в багатьох законодавчих ініціативах, зокрема, таких як підготовка нового Торгівельного кодексу або оновлення Цивільного кодексу. За необхідності створюються спеціальні підрозділи та робочі комісії, затвердження складу та графіку роботи яких здійснюється Міністром юстиції. Загалом, Міністерство має ексклюзивні законодавчі повноваження у сфері цивільного, комерційного, кримінального та процесуального права. Примітно, що законодавча техніка в правовій традиції Іспанії є достатньо багатоманітною та такою, що відповідає високим критеріям якості та дисципліни, включаючи такі аспекти як виконавчий процес, стиль та юридична мова, логіка та системність, методи оцінки ефективності та інтеграції в національну правову систему, використання сучасних комп'ютерних технологій тощо [203].

Підтримка належного рівня якості системи законодавства є предметом дослідження багатьох аналогічних органів європейських країн, які функціонують в системі державних органів. Так, наприклад, в Англії такі дослідження здійснюються Королівським інститутом публічної адміністрації, Управлінням парламентського юрисконсульта, Інститутом кримінології при Кембріджському університеті тощо. В Бельгії слід відмітити роботу Університету Сант-Ігнатія в Антверпені та Юридичного факультету Університета Льєж. В Нідерландах в результаті значної кількості недоліків національного законодавства Міністерством юстиції було засновано Комітет з питань розгляду проектів загального законодавства та політики. Дослідження законодавчої техніки у Франції здійснюється у Школі Національної Адміністрації. А в Італії було створено Міжрегіональну

законодавчу обсерваторію, а також школи науки та техніки закону. У свою чергу, в Німеччині слід відзначити важливість досліджень парламентської практики та наукової діяльності.

Соціально-правові функції.

Декларація прав людини закріпила ряд норм, відповідно до яких будь-яка сучасна правова держава зобов'язана гарантувати право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини (Ст.25 Декларації прав людини) [204]. У свою чергу, ст. 46 Конституції України передбачає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [205].

Такі загальноприйняті принципи як благодійність, співчуття, справедливість та ін., все це становить моральні засади суспільства, цінності, до реалізації яких прагне кожна сучасна правова держава. Саме ці ідеали визначаються законодавцем у якості основних при створенні тієї чи іншої норми права. З цього приводу слушно зауважила Гусарева О.С. Досліджуючи проблематику історичного розвитку ідеї справедливості у праві, автор відзначила, що, поруч з іншими ідеалами суспільного життя, такі цінності як рівність, свобода, справедливість, незалежність стають метою та принципами державного управління, наповнюють змістом діяльність правоохоронних органів. Від рівня втілення їх у практику суспільних відносин залежить якість життя людини, реальність досягнення членами громадянського суспільства мети соціального розвитку, життєво важливих потреб та інтересів [206].

Безперечно, моральні цінності різних культур мають певні відмінності щодо їх розуміння та трактування. Проте основні з них, як, наприклад, справедливість, притаманні всім існуючим системам моралі і Міністерство юстиції фактично у всіх сучасних країнах світу є провідником цієї моральної та культурно-правової категорії. Цей орган покликаний визначати основні гуманістичні тенденції у законодавстві, формувати та направляти державно-правову політику та ідеологію у напрямку зміцнення та розвитку суспільних ідеалів справедливості.

З цієї точки зору, особливої уваги потребує проблематика визначення ролі Міністерства юстиції у забезпеченні функціонування сфери соціально-правового життя. Не зважаючи на достатньо високий рівень економічного розвитку, більшості сучасних країн світу та Європи не вдається забезпечити рівний та справедливий розподіл доходів. Тому очевидною є необхідність функціонування системи соціального захисту частини населення, яка знаходиться за межею бідності. Держава має ряд засобів та методів впливу на розвиток цієї системи, зокрема, шляхом реалізації соціального партнерства, впливу на ціноутворення, створення державних програм з вирішення соціальних проблем, правове забезпечення соціального захисту та ін. Всі ці процеси у тій чи іншій мірі відбуваються за участю Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади, а отже, очевидним стає його визначна роль у розвитку соціальної сфери держави, що підкреслюється не тільки владними повноваженнями, але й широким спектром напрямів впливу.

Так, наприклад, здійснення правової експертизи, підготовка висновків, зауважень та пропозицій до основних актів законодавства допомагає здійснити регулювання проблем світогляду і віросповідання, загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі медичного, державного та недержавного пенсійного страхування, соціального захисту особливих категорій населення (ветеранів війни та праці, інвалідів, малозабезпечених сімей тощо), надання субсидій та адресної соціальної допомоги, охорони дитинства, забезпечення організаційно-

правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охорони культурної спадщини, благодійництва та гуманітарної допомоги, визначення державних соціальних стандартів та гарантій та багато іншого.

Окремо слід відзначити і той факт, що Мін'юст є провідним державним органом, який організовує та забезпечує надання безоплатної правової допомоги. Зокрема, Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 роки передбачає здійснення комплексу заходів правового, організаційного та економічного характеру, спрямованих на забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги осіб, які мають на неї конституційне право і потребують такої допомоги [207]. З метою реалізації основних положень цього документа, а також на виконання Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [208], Концепції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні [209], Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [210] на базі Мін'юсту сформовано Координаційний центр з надання правової допомоги. Цей орган забезпечує не тільки організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Міністерства у сфері надання безоплатної правової допомоги, але й проводить аналіз практики відповідного правозастосування, вносить на розгляд Міністра юстиції пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері [211].

В Австрії існує досить розвинута система допомоги психічно хворим людям. З метою захисту прав таких людей та забезпеченню для них рівноцінного доступу до правосуддя, а також на виконання положень Конвенції ООН про права інвалідів, під протекцією Федерального Міністерства юстиції створено чотири спеціальні організації (асоціації). Ці організації здійснюють інформаційно-пропагандистську діяльність, а також професійну правову підтримку пацієнтів щодо забезпечення їм опікунства, реалізації їх особистих прав, зокрема, прав на особисту свободу та

недоторканість [212]. Для основної частини населення створено систему сервісних центрів із надання кваліфікованої правової допомоги як у судових процесах, так і стосовно інших юридичних питань.

Міністерство юстиції Словаччини також забезпечує належний рівень надання правової допомоги населенню. З метою реалізації даної функції на базі Міністерства створено Центр правової допомоги, основним завданням якого є надання правової допомоги та забезпечення доступу до правосуддя малозабезпечених громадян, тобто осіб, які у зв'язку з відсутністю коштів не мають можливості користуватися професійною юридичною допомогою. У кожному конкретному випадку Центр надає громадянам комплексну правову допомогу у вигляді юридичних консультацій, представництва у суді прокурора чи адвоката [213].

Надання правової допомоги Міністерством юстиції Іспанії реалізовується як в державних, так і недержавних організаціях, а за потребою така допомога надається і конституційним органам. Широке повноваження Міністерство має й у питаннях реалізації державної релігійної політики, а також щодо налагодження та підтримання зв'язків із церквою, конфесіями та релігійними громадами національного та міжнародного рівня. У цій сфері Мінюст виконує й функції захисту та реалізації прав громадян на свободу віросповідання [214].

Здійснюючи державну соціальну політику, Міністерство юстиції Іспанії також бере активну участь у реалізації Генерального плану правового співробітництва, який передбачає демократичне управління та забезпечення прав людини з метою досягнення головної мети – зниження рівня бідності. Така діяльність здійснюється Міністерством, ґрунтуючись на визнанні права суспільства визначати власну політичну, соціальну та культурну систему, гарантуванні доступу населення до базових послуг, а також визнанні та захисті прав людини і гендерної рівності [215].

Отже, наявність функцій соціально-правового спрямування є характерним як для центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції

України, так і для відповідних органів інших європейських країн і домінуючою серед них, безперечно, є надання правової допомоги.

Підсумовуючи наведене вище, уявляється можливим дійти висновку, що проблематика функцій центрального органу влади у сфері юстиції є малодослідженим питанням, а існуючі наукові уявлення щодо нього, як правило, зводяться до визначення переліку, систематизації чи аналізу окремих напрямів діяльності, без урахування історичного аспекту управління сферою юстиції, формування національної правової системи, реформування державного апарату. Відсутні ґрунтовні авторські роботи й щодо особливостей взаємодії цієї провідної державної інституції з іншими органами державної влади.

Порівняльно-правовий аналіз функціональних характеристик міністерств юстиції України та інших країн Європи дозволив не тільки розширити існуючі наукові уявлення у цьому секторі, але й здійснити розподіл функцій Міністерства юстиції за критерієм спорідненості напрямів діяльності, на підставі якого виокремити три основних групи: організаційно-управлінські, нормотворчі та соціально-правові.

Мін'юст є одним з центральних органів влади, призначення якого, перш за все, полягає у здійсненні публічного адміністрування, а отже доцільно виокремити й відповідну групу функцій, пов'язаних із виконанням саме цих обов'язків. Зокрема, мова йде про такі напрями діяльності як організація роботи нотаріату, державної виконавчої служби, громадських приймалень, утворення центрів з надання правової допомоги, формування та забезпечення ведення державних реєстрів, координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, здійснення над ними методичного керівництва щодо проведення правової роботи, правової освіти, надання безоплатної правової допомоги, контроль за діяльністю арбітражних керуючих тощо.

Також Міністерство юстиції слід розглядати як орган влади, одним з основних повноважень якого є нормотворчість. При цьому, характерним для

нього є як безпосередня участь у нормотворенні (як суб'єкт нормотворення), так і шляхом створення проектів актів законодавства, проведення їх правової експертизи експертизи тощо.

Щодо третьої групи функцій, то до них доцільно віднести функції соціально-правового змісту, направлених на регулювання широкого кола відносин у зв'язку із забезпеченням справедливості, реалізації ідеалів гуманізму, справедливості, виконанням контрольних, превентивних, правозахисних завдань та ін.

Кожна із зазначених груп є притаманною не тільки для Міністерства юстиції України, але й для відповідних органів юстиції інших країн Європи. Особливості (форми, засоби, методи) їх реалізації та обсяг впливу на державно-правові процеси обумовлюються різними факторами, зокрема, такими як рівень економічного та політико-правового розвитку тієї чи іншої держави, наявність міжнародно-правових відносин у сфері правової допомоги, обміну досвідом тощо. Одночасно, розгалуженість тієї чи іншої групи функцій свідчить про наявність широкого спектру повноважень Мін'юсту, пов'язаних із реалізацією відповідних цілей та завдань держави у даній сфері.

2.3. Організаційна основа центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції

Процеси глобалізації висувають нові вимоги до системи функціонування національних систем державного управління, які мають стати дієвим та ефективним засобом у вирішенні складних міжкуль-турних суперечностей, особливо тих, які виникають у процесі гар-монізації механізмів спільного функціонування національних держав у світовому просторі, а отже, й узгодження відносин між державами та налагодження

ефективних форм взаємодії, що певною мірою може сприяти забезпеченню відкритості та прозорості сфери міжнародних відносин [216].

Під організаційною структурою державного управління прийнято розуміти категорію, що характеризує форму організації системи, складові якої внутрішньо упорядковані та ієрархічно побудовані, яка відбиває зв'язки між внутрішніми елементами системи та їх групами, керуючою та керованими підсистемами [217, с. 42]. Основу цієї структури складають органи державної влади, які у процесі своєї діяльності реалізують основні положення Конституції та інших актів законодавства.

У цій системі орган державної влади, зокрема, Міністерство юстиції, є її складовим елементом, та одночасно може розглядатися як самостійна структурована одиниця – суб'єкт державної влади. Ефективність функціонування такого суб'єкту залежить від багатьох факторів: співвідношення організаційної будови функціональному навантаженню, визначеність та розподіл повноважень на рівні посадових осіб та підрозділів, внутрішня структурованість та взаємозв'язок цих підрозділів, визнання ними пріоритету загальної мети та завдань, визначені законодавцем та ін.

З цієї точки зору, а також беручи до уваги перспективи вітчизняної адміністративно-правової та конституційної реформ, актуалізується проблематика дослідження організаційної будови Міністерства юстиції як особливої правової інституції, наділеної широкими владними повноваженнями.

Не зважаючи на те, що проблематика юстиції стала об'єктом дослідження багатьох фахівців у сфері права, у вітчизняній науці стосовно цього питання залишаються ряд прогалин. Цей факт не дозволяє стверджувати про повноту уявлення щодо сутності та соціального призначення юстиції. Так, наприклад, нерозвинутими є деякі аспекти стосовно організаційно-функціональної будови Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади, малодослідженими залишаються питання щодо структури та повноважень цієї інституції в інших країни

Європи, фактично відсутні порівняльно-правові дослідження з цієї тематики. Зважаючи, що у попередньому підрозділі автором було проведено загальну характеристику функціонування центральних органів юстиції в різних країнах Європи та Україні, тобто їх динамічного аспекту, у даному підрозділі пропонується здійснити аналіз статичного аспекту юстиції, зосереджуючись саме на проблематиці дослідження її внутрішньої організації.

Основними методами для здійснення зазначеного вище аналізу доцільно обрати такі методи наукового пізнання як організаційний, системний та порівняльно-правовий. У поєднанні вони дозволять охарактеризувати предмет нашого дослідження та обґрунтувати ряд відповідних наукових висновків, на підставі яких буде можливим визначити основні напрями подальших наукових пошуків, що знайдуть своє відображення у майбутніх роботах представників правової науки. Зокрема, організаційний метод використано з метою вивчення організаційних засад діяльності Міністерства юстиції та визначення основних якостей його структури, без яких неможливе його існування і які є визначальними у процесі реалізації його функцій (порядок і способи формування, припинення діяльності, особливості структурованості, наявності специфічних органів/підрозділів в системі Мін'юсту тощо).

Використання системного методу обумовлено характеристикою Міністерства юстиції як складного, системного явища з власною внутрішньою будовою та, одночасно, як елемента системи державних органів, які знаходяться у постійній взаємодії. Такий підхід свідчить на користь цілісності об'єкта, нерозривного зв'язку механізмів, які забезпечують його функціонування та є принципово важливим з точки зору методологічного аналізу.

Порівняльно-правовий метод також відіграє важливу роль у процесі аналізу визначеного об'єкту дослідження. Як слушно зауважив Емінеску І. під час дослідження питання щодо порівняння різних правових систем, однією особливостей порівняльного методу є його спрямованість на

встановлення не тільки загального, але й різного та протилежного, зокрема у випадках: співставлення – загального та відмінного в об'єктах, які мають якусь спільну для них якість; протиставлення - протилежного між ними; паралельного зіставлення - загального між генетично не пов'язаними об'єктами [93]. У нашому випадку, саме цей метод дозволяє виявити загальні та особливі риси в організаційній будові центральних державних органів в сфері юстиції в різних країнах Європи, а також провести відповідні співставлення по відношенню до Мін'юсту України.

Досліджуючи організаційний аспект діяльності органів влади, не можна залишити осторонь питання принципів їх організації, визначення переліку яких й досі залишається дискусійним у вітчизняній правовій науці. Однак, саме визначення цих принципів, розкриття їх змісту є важливою та необхідною умовою для реалізації сучасних політико-правових та економічних реформ, розвитку вітчизняного державотворення.

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» визначив основні завдання, особливості організації органів влади, їх структуру, компетенцію, місце у системі органів виконавчої влади, соціальне та інше забезпечення працівників центральних органів виконавчої влади. Окрім того, було визначено і основні принципи їх діяльності, серед яких, зокрема, принцип верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики відкритості та прозорості, відповідальності, єдиноначальності [103]. Разом із тим, основні засади структурної організації, внутрішньої побудови центральних органів влади залишились поза увагою законодавця. Дане питання, нажаль, не знайшло свого виразу й у положеннях проекту Закону України «Про органи юстиції»[147]. Відсутнє воно як у тексті Концепції адміністративної реформи [218], та і в нормах Основного Закону України. Мета нашого дослідження не передбачає дослідження проблематики визначення принципів організації Міністерства юстиції як центрального органу влади. Тому, автор обмежується лише частковими узагальненнями з

цього приводу та акцентує важливість подальших наукових розробок даної проблематики у майбутніх наукових пошуках вітчизняних фахівців з правової тематики.

У тексті Концепції адміністративної реформи законодавець побічно згадав про «наукові принципи», відповідно до яких має будуватися система державного управління. Ця теза, на нашу думку, є достатньо необґрунтованою та розмитою. Проте, за відсутності нормативно визначених засад внутрішньої організації центральних органів влади, видається необхідним звернутися до застосування відповідних наукових підходів.

Так, загальновизнаним є те, що організація та діяльність Мініюсту, як і будь-якого іншого органу державної влади, ґрунтується на загальних засадах, принципах, що являють собою основу для формування, організації та функціонування органів публічної влади. У літературі виділяють, зокрема, такі, як принцип суверенності та єдності системи органів державної влади, принцип законності; соціальної справедливості; гуманізму і милосердя; поєднання переконання і примусу; привселюдності, відкритості і врахування громадської думки, професіоналізм і компетентність; ефективність; самостійність; рівний доступ громадян до державної служби; відповідальність держави за діяння своїх органів та посадових осіб; поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів, тощо [219].

У свою чергу, Ю.М. Старілов, обґрунтовує думку, що принципи організації та функціонування виконавчої влади можна розподілити на дві великі групи: 1) конституційні, які обумовлені конституційно-правовими нормами; 2) організаційні, які характеризують організаційні зв'язки між різними ланками системи державного управління, що виникають у процесі діяльності управлінських органів [220, с. 111]. Деякі автори, зокрема, Георгіца А.З., Шаповал В.М., Юдін Ю.А. та інші, свідчать на користь використання загальних конституційно-правових принципів, які лежать в основі організації та функціонування органів публічного адміністрування. Одночасно, слід погодитися із думкою Байтіна М.І., який підкреслює, що

будь-які принципи права зумовлені об'єктивними закономірностями розвитку суспільства [123, с. 151].

Безперечно, неможливо розглядати принципи організації органів влади, не беручи до уваги принципи їх діяльності, оскільки вони є взаємозалежними та взаємопов'язаними. Практика взаємодії державних інституцій виявила наявність певних труднощів щодо розподілу компетенцій, повноважень різних владних суб'єктів. Не ліквідовані у повному обсязі й розбіжності як щодо правового закріплення основоположних принципів їх функціонування, так і щодо їх правозастосовної практики. На нашу думку, а також беручи до уваги роль Міністерства юстиції у механізмі державної влади, його соціально-правову спрямованість, уявляється доцільним окреслити деякі правові **принципи**, які повинні братися до уваги у процесі створення чи реформування юстиційних органів. Зокрема, мова йде про такі принципи як: централізм та децентралізація (їх поєднання), законність та виборність, колегіальність та єдиноначальство, відповідальність посадових осіб, професіоналізм та етика державних службовців, гласність та відкритість. На думку Набоки Л.В., важливим кроком в удосконаленні організаційної будови органів влади може стати прийняття Процедурного кодексу діяльності органів виконавчої влади [221]. Очевидно, що прийняття даного нормативного акту передбачає нормативне визначення та закріплення основних засад організаційної побудови органів виконавчої влади.

Кожен етап розвитку держави обумовлює потребу у задоволенні постійно зростаючої кількості суспільних потреб. Розвиток науки і техніки, впровадження новітніх технологій, соціальний захист населення, забезпечення законних прав та інтересів людини тощо, все це складає об'єкт уваги з боку держави. На державу покладається значна кількість завдань щодо створення належних умов, за яких ефективність діяльності органів управління буде максимальною. У свою чергу, ефективне виконання функцій можливе за умов побудови налагодженої та гармонійної структури цих органів. З цієї позиції набуває актуальності проблематика дослідження форм

та методів роботи окремих державних органів, особливості їх організаційної будови, визначення структури та розподіл обов'язків посадових осіб тощо. Такий аналіз, загалом, допоможе отримати більш повне уявлення щодо внутрішньої будови, ефективності структури, дозволить виявити взаємозав'язок між структурними особливостями та функціональним навантаженням.

Особливої уваги заслуговує практика сучасних країн Європи, які отримали досвід реформування державно-правової системи та вирішення ряду проблем, тотожних або суміжних із тими, що мають місце у вітчизняній правовій системі.

Враховуючи, що Міністерство юстиції є соціально-спрямованою організацією, його діяльність передбачає безпосередній вплив на формування та реалізацію державної політики фактично у всіх сферах суспільного життя. А отже, такий аналіз буде корисним й з точки зору оцінки адекватності функціонального навантаження Мін'юсту його внутрішній будові, а також відображення цієї будови у відповідних нормативних актах.

Як зазначалося раніше, аналіз законодавства, що регулює питання організації та функціонування міністерств юстиції України та інших країн Європи показав, що найбільш повна інформація з цього питання міститься в нормах Положень (Статуті, Декретів) про Міністерство юстиції. Ці документи є спеціалізованими підзаконними актами у порівнянні з конституційними чи законодавчими (спеціальними), оскільки саме в цих актах, закладені загальні засади, завдання та мета діяльності, чітко визначається структурна будова, перелік органів та організацій які входять до складу цього органу влади або відносяться до його відома. Таким чином, у якості нормативної основи для проведення структурного аналізу Міністерства юстиції доцільно обрати саме положення про Мінюст України та інших країн Європи.

Перш за все, слід відзначити, що в усіх країнах Європи організація та діяльність Мін'юсту обов'язково регулюється спеціальним підзаконним

актом, наприклад, Положенням або Статутом. Тобто, організаційний та функціональний аспект в обов'язковому порядку є нормативно визначеними. Зокрема, в Україні діє Положення про Міністерство юстиції України, яким чітко визначено перелік завдань, функцій Мін'юсту, а також повноваження Міністра, на якого покладено обов'язок щодо формування структури апарату Міністерства. Аналогічним чином вирішена ситуація й в Румунії, Польщі, Німеччині, Франції, Італії, Іспанії та інших країнах Європейського континенту. Зокрема, Положення про організацію та функціонування Міністерства юстиції Румунії визначає Мін'юст у якості спеціалізованого органу центрального публічного управління, юридичної особи, що підпорядковується Уряду та сприяє функціонуванню судової системи, забезпеченню умов справедливості у сфері державної влади, правопорядку, захисту прав і свобод [222]. Отже, можна констатувати, що унормованість організації та діяльності є однією з рис, притаманних міністерствам юстиції європейських країн.

На перший погляд, може здатися, що внутрішня структура цих органів є майже однаковою. Проте, відмінності у функціональному аспекті обумовлюють й відповідні організаційні особливості.

Загалом, більшість країн Європи, зокрема, ФРН, Австрія, Франція, Іспанія, Швеція, Данія, Італія, Іспанія належать до романо-германської правової сім'ї і мають довгу історію становлення та розвитку юстиційних органів, специфіка яких обумовлена особливостями власних правових традицій. Це відбивається як на обсязі правового статусу Мін'юсту, його повноважень, функціонального навантаження, так і внутрішній будові, яка, в залежності від мети та завдань діяльності, отримує найбільш оптимальну форму.

Так, наприклад, Міністерство юстиції Греції, що до 2015 року іменувалося Міністерство юстиції, гласності та прав людини, має у своїй структурі такі основні підрозділи як: Управління законодавчих ініціатив (відповідає за розробку законів, систематизацію законодавства тощо), Відділ

технічних служб (забезпечує комплексний контроль технічного стану Міністерства), Незалежний департамент парламентського контролю (відповідає за отримання поданих звітів, запитів тощо з питань компетенції Міністерства) та Управління внутрішнього аудиту (проводить внутрішню фінансову перевірку, контролює ефективність та загальну результативність діяльності Міністерства) [223]. Крім того, Міністерство курує діяльність таких організації як національна школа магістратури, Фонд для фінансування розвитку судових установ, Інститут міжнародного права в Афінах, інститут міжнародного публічного права і міжнародних відносин в Салоніках, Критський юридичний інститут, Егейський інститут морського права [224].

Швецьке Міністерство юстиції має широкий спектр повноважень, що обумовило формування у його структурі 21 підрозділу, які включають близько 400 посадових осіб [225]. Ці відділи відповідають за організацію та керівництво такими сферами суспільного життя як: судово-процесуальні питання, кримінальна політика, поліція, інформаційна служба, міжнародне судове співробітництво, переслідування та судова медицина, сімейне право та право публічної власності, міграція і притулок, нерухомість, інтелектуальна власність та транспортне право, державний порядок, безпека та надзвичайні ситуації, берегова охорона та ін. Міністерство не тільки здійснює управління, але й несе відповідальність за функціонування судових установ, поліції, прокуратури, виправні установи та заклади управління питаннями міграції, притулку та надзвичайних ситуацій [226].

В системі Міністерства юстиції Португалії функціонує 17 відділів, серед яких, зокрема, Генеральний секретаріат міністерства юстиції, Генеральний директорат по відправленню правосуддя, Генеральний директорат з питань юстиції політики, Головне управління тюремної служби, Інститут фінансового менеджменту та інфраструктури юстиції, Інститут інформаційних технологій в галузі юстиції, Національний інститут промислової власності, Генеральна інспекція юридичних послуг, Національний інститут медичного права, Судова поліція та ін. [227]

Примітно, що з 1821 по 1940 рік дана інституція носила назву Міністерство юстиції та у справах церкви (релігії), що свідчить про досвід Мін'юсту у питаннях організації діяльності релігійних установ. До речі, регулювання відносин із релігійними інституціями, заохочення та захист прав релігійної свободи входять і до повноважень Мін'юсту Іспанії, з метою реалізації яких у його структурі створено, зокрема, такий підрозділ як Генеральний директорат міжнародного співробітництва та відносин релігії [228].

Що стосується організації центрального органу влади у сфері юстиції у Румунії, то, окрім Генерального Секретаріату, до його складу входять такі структурні одиниці як Національний інститут судової експертизи, Національна адміністрація пенітенціарних установ, служби пробації, Бюро Національного торгового реєстру, Бюро судової статистики та ін. Також існують окремі відділи, діяльність яких стосується проблем домашнього насилля та гендерної рівності, судового співробітництва, виправних установ та ін., Функціонування таких підрозділів реалізується на підставі Програми фінансового забезпечення, що приймається на визначений період. Також довідома Міністерства входять окремі медичні установи, що фінансуються за рахунок Мін'юсту через систему соціального медичного страхування. Правила організації, функціонування та фінансового забезпечення таких установ затверджуються Міністром юстиції [229]. Положенням також передбачено, що склад та повноваження адміністративного апарату Міністерства, включаючи тимчасові робочі групи, визначається та затверджується безпосередньо Міністром юстиції відповідно до діючого законодавства з метою реалізації повноважень, що входять до компетенції Мінюсту.

Крім того, Конституція Румунії на найвищому рівні закріпила положення, відповідно до яких прокуратура також входить до відома Міністерства юстиції. Додатково визначено, що діяльність прокура є несумісною із будь-якою іншою, окрім навчальної (у вищих навчальних закладах) [230].

Правилами організації Міністерства юстиції Польщі визначено, що організаційними підрозділами Мін'юсту є 15 структурних одиниць, які реалізують свої повноваження за такими напрямками як правова допомога, пробація, адміністрування та фінанси, ведення Національного реєстру судимостей, внутрішній аудит, законодавчі ініціативи, міжнародна співпраця та ін. При цьому, внутрішні організаційні правила відділів визначаються директором департаменту чи управління та затверджуються за згодою Міністра юстиції. Діяльність відділів скеровується начальниками цих відділів, які є відповідальними за ефективність їх функціонування [231]. Крім того, в Міністерстві діє система менеджменту якості, що допомагає підтримувати рівень його ефективності в належному стані.

Загалом, нормативне закріплення статусу, структури, повноважень Мінюсту або Міністра юстиції на рівні Основного Закону не є притаманним більшості сучасних країн Європи. Лише в деяких випадках можна зустріти в положеннях Конституції згадку щодо окремих повноважень Міністра (як правило, вони стосуються судової або кримінально-виконавчої сфери), або часткове визначення підвідомчості, компетенції Мінюсту чи органів, що відносяться до сфери його повноважень. Подібна ситуація спостерігається, наприклад, в Італії, де на конституційному рівні закріплені повноваження Міністра у сфері дисциплінарного провадження щодо суддів та визначено, що організація та діяльність установ, пов'язаних з відправленням правосуддя, підвідомчі міністру юстиції, з дотриманням компетенції Вищої ради магістратури, яку очолює Президент Республіки(ст.107,110) [232].

Досить компактною є структура Мін'юсту Франції, яка включає в себе, окрім кабінету Міністра та секретаріату, такі підрозділи як департамент юридичних послуг, Дирекція цивільних справ, Тюремна адміністрація, Управління у кримінальних справах та помилування, Відділ судового захисту молоді, Генеральна інспекція судових служб, Центральна служба із запобігання корупції. Така структура свідчить про акцентуацію уваги на кримінальній та судово-правоохоронній сфері. До відома Міністерства також

входять Французьке агенство усиновлення, Агенство публічної нерухомої власності, Центр соціологічних досліджень у галузі права та виправних установ, Громадська організація юстиції (відповідає за розробку проекту, придбання, будівництво та оснащення судових приміщень) та ін. [233].

Крім того, у Франції, як в Італії, Австрії, Чехії та деяких інших країнах Європи, до складу Мінюсту відноситься прокуратура, яка представлена прокурорами при судових інстанціях різних рівнів. При цьому, Міністр юстиції входить до складу Вищої ради магістратури, є віце-президентом цієї інституції і, за потребою, заміщає Президента Франції, який очолює цю Раду. Також Міністр входить до складу Державної ради, в якій головує за відсутності прем'єр-міністра країни і очолює роботу Трибуналу з конфліктів, який розв'язує спори про підсудність між загальними та адміністративними судами. Додатково Міністр обіймає церемоніальну посаду Хранителя печатки та є Хранителем Великої державної печатки Франції [234].

Внутрішня будова Міністерства юстиції Республіки Хорватії, окрім незалежних департаментів внутрішнього аудиту, допомоги жертвам та свідкам обвинувачення, а також зв'язків із громадськістю, передбачає наявність таких основних структурних підрозділів як Генеральний Секретаріат, Управління з питань організації правосуддя (включає організацію роботи судової поліції та нотаріату), Відділ цивільного, комерційного та адміністративного права, Управління кримінального права та випробовувальних строків, Відділ у справах Європи, Центральний тюремний відділ. Кожен відділ має у своїй структурі декілька департаментів та управлінь, які забезпечують реалізацію його завдань [235].

Широкий спектр завдань Федерального Міністерства юстиції та захисту прав споживачів Німеччини обумовив специфічну організаційну структуру цієї інституції відповідно до принципу поділу компетенції. Так, окрім парламентських секретарів, які підтримують діяльність Міністра, до складу Мінюсту входить сім основних відділів, які, у свою чергу, мають так

звані суб-департаменти та підрозділи. Всі вони у своїй діяльності керуються єдиними завданнями та цілями, визначеними у Положенні про Міністерство юстиції Німеччини. Так, наприклад, діяльність цих підрозділів стосується, зокрема, сфери процесуального законодавства, діяльності суддів, кримінального, конституційного, адміністративного права, міжнародного співробітництва тощо. Також у віданні Міністерства знаходяться Дорадчий комітет з питань помилування в Бонні, патентне бюро і Федеральний патентний суд в Мюнхені, Генеральний федеральний прокурор при Федеральній судовій палаті Німеччини, Федеральна судова палата та інші установи.

Примітно, що розширення функціональних обов'язків та структурні зміни Міністерства обумовили й відповідні зміни у кадровому забезпеченні. Так, з початку діяльності у 1949 році у Міністерстві налічувалось приблизно 80 співробітників. На даний час Міністерство залучило до виконання своїх обов'язків 700 співробітників, серед яких 94 судді, державних прокурори та інших державних службовців [236].

Положенням про Міністерство юстиції України також передбачено, що структура апарату затверджується Міністром. Разом із цим, у тексті цього документу містяться норми, що передбачають здійснення Міністерством контролю, нагляду та організації роботи таких органів та служб як нотаріат, експертні установи та науково-консультативні й методичні ради, науково-дослідні установи з проблем судової експертизи, громадські приймальні та центри з надання безоплатної правової допомоги, органи примусового виконання рішень, Всеукраїнська саморегулівна організація арбітражних керуючих, а також вищі навчальні заклади післядипломної освіти, що входять до сфери управління Мін'юсту. Крім того, Положенням закріплено існування таких посад як перший заступник (керівник апарату) та заступники Міністра, призначення на посаду та звільнення яких здійснюється Кабінетом Міністрів України, а обов'язки визначаються Міністром юстиції [85].

Загалом, внутрішня структура Міністерства юстиції України є достатньо розгалуженою та передбачає функціонування 22 підрозділів, включаючи прес-службу Міністерства, департаменти взаємодії з органами влади, антикорупційної політики, люстрації, судової роботи та експертного забезпечення правосуддя, юстиції та безпеки, європейської інтеграції, кадрової роботи та ін. Крім того, до відома міністерства входять 4 підвідомчі установи та організації (ДП «Українська правова інформація», ДП «Інформаційний центр», Координаційний центр з надання правової допомоги та Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників юстиції), а також 5 органів, які координуються через Міністра юстиції (Державна архівна, виконавча, пенітенціарна, реєстраційна служби та Державна служба з питань захисту персональних даних). Також до системи органів та установ юстиції віднесено державні нотаріальні контори, органи РАЦС, управління та відділи Державної виконавчої служби, науково-дослідні установи судових експертиз, підрозділи з питань банкрутства, представники та регіональні відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини.

Отже, можна свідчити на користь того, що Міністерство юстиції є складною організаційно-управлінською інституцією. Цілісність та системність її функціонування, з огляду на значну кількість структурних елементів, можливе лише у випадку забезпечення гармонічної взаємодії її елементів, розподілу та узгодження функцій цих елементів з одночасним визнанням та пріоритетністю спільної мети та завдань. А це можливе лише за умови існування ефективного організаційно-управлінського начала.

Загалом, можна констатувати, що, структура Міністерства юстиції України є достатньо розвинутою, такою, що практично відповідає покладеному на нього функціональному навантаженню. Однак, аналіз основних норм, що регулюють його організацію та діяльність дозволяє внести ряд зауважень. Регламентація правового положення Мін'юста виявляє ряд проблем, які є характерними й для інших органів виконавчої влади, а

саме: недостатньо врегульованими є питання взаємодії Міністерства з іншими органами влади, не визначені її загальні принципи та порядок такої взаємодії, недостатньо, на думку автора, розкрито порядок реалізації відповідальності та внутрішньої організації роботи Мін'юсту. Все це, на жаль, має негативний вплив на ефективність його діяльності та взаємодії з іншими державно-владними суб'єктами.

Багаторазові зміни у структурі та постійне розширення функцій Мін'юсту України (що більш детально розглядалося автором у попередньому підрозділі) за порівняно невеликий термін дає можливість констатувати, що цей державний орган знаходиться у стадії активного розвитку. Такий підхід актуалізує значущість та перспективність майбутніх наукових розробок у сфері подальшого розвитку та трансформації Мінюсту як центрального органу державної влади у даній сфері.

У зв'язку із цим, особливого значення набуває проблематика визначення поняття «юстиція», яке має фундаментальне значення з точки зору розуміння конституційно-правової природи Мін'юсту. У дисертаційному дослідженні Гусаревої О.С. була реалізована спроба сформулювати таке визначення, відповідно до якого під юстицією автор пропонує розуміти функціональне об'єднання суб'єктів юстиційної діяльності, а також інших спеціалізованих інституцій, призначення яких - ситуативне розв'язання конфліктів шляхом безпосереднього здійснення правосуддя як втілення справедливості за допомогою правових засобів і процедур [35, с. 63]. Очевидно, що автор використала функціональний метод, який дозволив поєднати різноманітні державні та недержавні органи та установи, різні за своєю структурою та призначенням. Проте, на нашу думку, ототожнення Міністерства юстиції із інституцією справедливості має виключне значення та потребує додаткового нормативного закріплення, зокрема, у Положенні про Мін'юст. У якості позитивного прикладу можуть слугувати відповідні норми Положення про Мін'юст Румунії (ст.2).

Розглядаючи організаційну будову Мін'юсту, слід зацентрувати увагу на тому, що цей орган не тільки являє собою складне, системне та внутрішньоузгоджене правове явище, але й одночасно виступає у якості структурного елементу більш складної організації – державного механізму. Дана проблематика актуалізується з точки зору ролі Мінюсту у процесі розвитку вітчизняного законодавства, здійснення державно-правових реформ, зміцнення державності та правових засад суспільства.

З'ясуванню означеного питання сприятиме використання такого підходу, при якому система центральних органів державної влади розглядається у якості єдиного цілого, адже функціонування системи державної влади передбачає, що органи влади не діють відокремлено один від одного, а забезпечують ефективність реалізації функцій держави, а передусім захист прав людини у взаємодії та Міністерство юстиції України як елемент цього цілого, його відношення до всієї системи, а також до окремих його елементів - міністерств, інших центральних органів виконавчої влади [237].

При цьому, головним суб'єктом виконавчої влади є апарат державного управління. Він визначається складною системою спеціальних органів державного управління (за конституційним визначенням - органів виконавчої влади), що перебувають між собою у різноманітних зв'язках та відносинах і виконують основні завдання і функції держави шляхом повсякденної й оперативної управлінської (владно-розпорядчої, адміністративної) діяльності [238, с. 139].

Відповідно до Положення, Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України (ст.1). Мінюст Румунії також підпорядковується Уряду країни, а для досягнення своїх основних цілей співпрацює з іншими міністерствами, Адміністрацією Президента та Парламента, Вищою радою магістратури, прокуратурою (ст.ст.1, 3 Положення). Схожа ситуація й у Франції, де Міністр юстиції в деяких

випадках заміщає Прем'єр Міністра чи Президента під час виконання ними своїх посадових обов'язків. Крім того, Мінюст як головна державна інституція у сфері вироблення державної правової політики та розвитку законодавства постійно перевіряє стан додержання законодавства іншими органами влади, розробляє законопроекти у тісній співпраці з цими органами, координує та контролює їх нормотворчу діяльність та роботу з питань систематизації законодавства, правової освіти та ін., здійснює методичне керівництво їх правовою роботою (як, наприклад, в Україні, Угорщині). Це, у свою чергу, дає можливість стверджувати про унікальність Мінюсту як особливої, поліфункціональної та складноструктурованої інституції, що має особливе місце в системі центральних органів влади з огляду на широкий спектр завдань та мету діяльності.

Отже, на підставі вищенаведеного, уявляється можливим зробити наступні узагальнення.

На даному етапі державно-правового розвитку у сучасних країнах Європи відсутня універсальна організаційна модель Міністерства юстиції як одного з центральних органів виконавчої влади. Не зважаючи на схожість національних правових систем, особливості історичного розвитку та національних правових традиції стали визначальними для розуміння функціональних особливостей та організаційної будови Мін'юсту.

Деякі сучасні науковці відзначають, що незважаючи на різноплановість організаційної структури органів та підрозділів юстиції кожної з зазначених країн, існує одна загальна особливість – наявність двох основних систем управління органами юстиції: централізованої (та, що здійснюється на рівні Міністерства юстиції) і децентралізованої (та, що здійснюється на рівні регіональних органів та підрозділів юстиції) [34, с. 162]. Частково можемо погодитися із цією тезою, проте слід зауважити, що такий підхід є більш загальним і його можна застосувати не тільки щодо юстиційних органів, але й відносно інших центральних органів влади.

Безперечно, Міністерство юстиції має певні особливості структури відповідно до адміністративно-територіального поділу тієї чи іншої країни. Так, наприклад, у федеративних землях, зокрема, в Німеччині, Швейцарії Міністерство юстиції представлене на трьох рівнях (місцевому, на рівні земель та на загальнофедеральному рівні). В унітарних країнах, як, наприклад, Україна чи Білорусія, ця система дещо спрощена і складає два основні рівні – загальнодержавний та регіональний (обласний). Проте, поширеними є такі структурні моделі, які є організаційно спрощеними (наявні менше 10 основних відділів), проте функціонально залишаються багатoproфільними.

Також слід відзначити **унормованість** та упорядкованість організаційної структури європейських міністерств юстиції на законодавчому та підзаконному рівні. Ці органи керуються у своїй діяльності Конституцією, актами Уряду, Президента та іншими актами законодавства. Основним документом, на підставі якого функціонує Міністерство та формується його внутрішня структура є Положення (Статут, Декрет) про Міністерство юстиції, яке затверджується Президентом або Урядом будь-якої з європейських країн, включаючи й Україну. При цьому в деяких країнах окремі (загальні) питання організації чи функціонування Мінюсту визначені на рівні Конституції, що не притаманне Україні.

Характерною рисою для всіх Міністерств юстиції є також і принцип **єдиначальності**, відповідно до якого організація управління (характерна для всіх централізованих структур), основні функції та повноваження зосереджуються в руках однієї особи – Міністра. Керуючи системою органів, що входять до складу Міністерства, він затверджує його структурно-функціональну будову шляхом видання додаткових правових актів – наказів (указів/постанов/декретів).

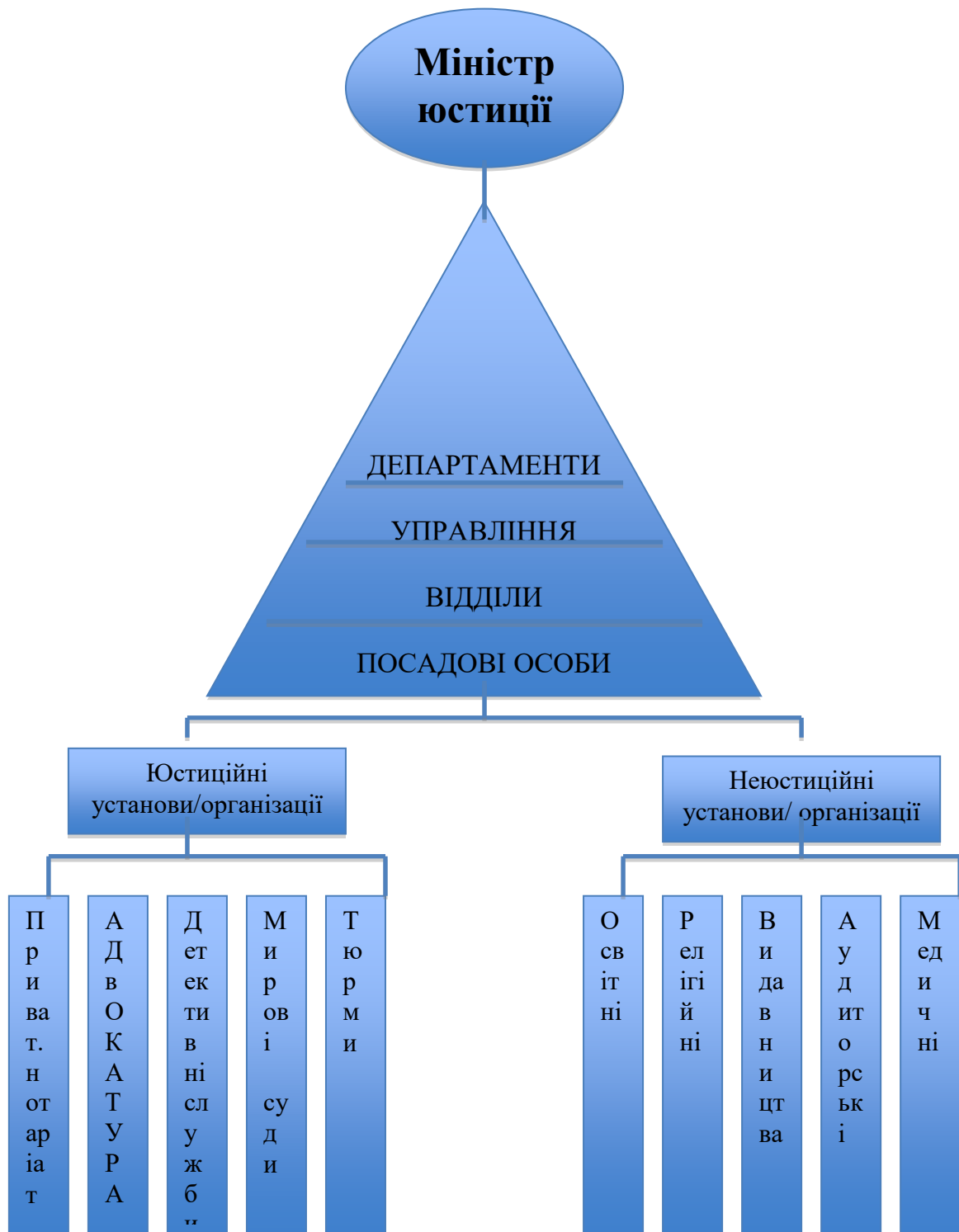
У більшості розвинутих країн Європи повноваження Міністерства юстиції охоплюють основні сфери державно-правового життя, що обумовило необхідність такої внутрішньої організації, яка б відповідала сучасним

вимогам суспільства. Так, до відома зазначених органів входять такі основні правові інституції як судові установи, органи прокуратури, поліції, тюремних установ, РАЦСи, експертні установи, а також нотаріат, адвокатура, приватні нотаріальні та детективні контори, мирові суди, органи, що здійснюють захист прав споживачів, медичні, релігійні та освітні установи тощо. При цьому, роль Міністерства є визначальною з точки зору адміністративно-правового впливу на них.

Інакше кажучи, одна із особливостей організаційної будови Міністерства юстиції проявляється в тому, що у порівнянні з іншими органами влади, які мають однорідну структуру і діяльність яких є більш вузькоспеціалізованою (освіта, економіка, земельні ресурси тощо), Мінюст має більш широкий спектр повноважень. Це обумовлює особливості внутрішньої організації, до якої входять організації та установи, діяльність яких виходить за межі виключно юстиційної з огляду на їх мету та призначення, зокрема, освітні, релігійні, медичні, архівні та видавничі заклади та установи.

А отже, можна констатувати, що до сфери адміністративних повноважень Мін'юсту входять як юстиційні інституції, діяльність яких спрямована на реалізацію функцій самого міністерства, а також регулювання та розвиток судової, кримінально-виконавчої системи, включаючи деякі форми недержавної юстиційної діяльності (приватний нотаріат, приватні виконавчі чи детективні служби, мирові суди, квазісуди), так і окремих неюстиційних інституцій, функціонування яких носить загальний, соціально-правовий характер (освіта, фінанси, медицина, релігія, інтелектуальна власність тощо).

Узагальненому розумінню особливостей організації Міністерства юстиції, на думку автора, сприятиме наступне схематичне зображення:

З цієї точки зору, уявляється можливим представити таке визначення системи органів Міністерства юстиції, відповідно до якого під цим терміном розуміється сукупність органів та установ, що входять до складу Міністерства або знаходяться в межах його адміністративних повноважень, діяльність яких є нормативно регламентованою та об'єднана загальною метою і завданнями.

До основних властивостей центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції слід віднести принцип єдиноначальності та наявність двох систем управління органами юстиції: централізованої та децентралізованої (за винятком федеративних земель, яким притаманна трирівнева структура). Особливості такої внутрішньої організації центральних органів виконавчої влади багато в чому зумовлені розподілом повноважень між державними органами, а також між ними та недержавними організаціями, унаслідок чого в структурі деяких з них наявні як юстиційні інституції (державні та недержавні), так і неюстиційні організації та установи, діяльність яких має загальний, соціально-правовий характер (освіта, фінанси, медицина, релігія, інтелектуальна власність).

Крім того, зіставлення між собою різних національних структур центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції зумовлюють можливість запропонувати та обґрунтувати наступні два типи.

Діяльність багатьох європейських міністерств юстиції сконцентрована на контролі та участі у функціонуванні системи судів, прокуратури, тюремних установ тощо, що обумовлює наявність відповідної внутрішньої **організації судово-правоохоронного спрямування.**

В інших країнах, зокрема, в Україні, Іспанії, Венгрії, Сербії, Мін'юст є поліфункціональною організацією, яка має обмежений вплив на розвиток судової та правоохоронної систем та здійснює організаційну, забезпечувальну, контрольно-наглядову діяльність у різних сферах соціально-правового життя, зокрема, з питань банкрутства, видавничої справи, державної політики, посвідчувальної чи експертної діяльності тощо. У цьому випадку можна констатувати наявність організації **загально-правової орієнтації публічного управління.**

Висновки до розділу 2

Дослідження теоретико-правових основ розуміння ролі юстиції в сучасному суспільстві та здійснення конституційно-правової характеристики органів юстиції в країнах Європи та Україні дозволяє провести порівняльно-правовий аналіз її організаційно-функціональної будови в контексті європейської правової традиції та сформулювати ряд наукових висновків.

У зв'язку із зростанням рівня транснаціональної злочинності та підвищенням потреби європейського суспільства у захисті та забезпеченні основних прав людини, було започатковано діяльність відповідних структур (Європол, Євроюст та ін.), які увійшли до складу правозахисної структури Європейського Союзу та отримали безпосередній вплив на процес вироблення міжнародної політики у сфері юстиції, одночасно обумовлюючи основні напрями розвитку національних органів юстиції.

Серед позитивних якостей наднаціонального впливу європейської юстиції слід відзначити, зокрема, передачу державами-членами Союзу своїх повноважень наднаціональним інституціям, що підвищує рівень забезпечення загальних інтересів європейської спільноти. Проте відмічаються й відповідні негативні наслідки одностороннього впливу ЄС на розвиток країн-кандидатів та держав-сусідів, обумовлені відсутністю у зазначених країн механізмів впливу на вироблення та реалізацію рішень на рівні континенту.

Для вітчизняної системи правового регулювання особливої актуальності набувають саме рішення Євроюсту та практика його співробітництва з третіми країнами. З цієї позиції важливим кроком стане реалізація основних положень Угоди про співробітництво, підписаної між Євроюстом та Україною у 2016 році. Передбачається, що у процесі співпраці буде забезпечено такі основні напрями розвитку як створення спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій з протидії транскордонній злочинності, сприяння збору доказів, проведення інших

процесуальних дій та надання правової допомоги, розв'язання конфлікту юрисдикції.

Крім того, більш детальний аналіз визначення та закріплення правового статусу органів юстиції європейських країн дозволяє констатувати належний рівень уваги європейської спільноти до цієї проблематики, підтвердженням чому є формалізація основних правил, процедур, стандартів та принципів функціонування національних систем юстиції на рівні законів та підзаконних актів. Проте, формалізація правового статусу центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції на конституційному рівні не характерна для сучасних європейських країн.

Використання критерію спорідненості напрямів діяльності дозволяє виокремити три основні групи функцій Мін'юсту, наявність яких притаманна не тільки для Міністерства юстиції України, але й для відповідних органів юстиції інших країн Європи.

Перша група об'єднує організаційно-управлінські функції, тобто такі, що пов'язані із здійсненням публічного адміністрування: організація роботи нотаріату, державної виконавчої служби, громадських приймалень, утворення центрів з надання правової допомоги, формування та забезпечення ведення державних реєстрів, координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, здійснення над ними методичного керівництва щодо проведення правової роботи, правової освіти та ін.

Друга група об'єднує функції, пов'язані із реалізацією нормотворчих повноважень. Тобто для Міністерства юстиції характерним є як безпосередня участь у нормотворенні (у якості суб'єкта нормотворення), так і шляхом створення проектів актів законодавства, проведення їх правової експертизи тощо.

До третьої групи доцільно віднести функції соціально-правового змісту, які направлені на регулювання широкого кола відносин у зв'язку із забезпеченням справедливості, реалізації ідеалів гуманізму, справедливості,

виконанням контрольних, превентивних, правозахисних завдань та ін.. При цьому, наявність широкого спектру повноважень Міністерства, пов'язаних із реалізацією відповідних цілей та завдань держави у даній сфері, обумовлює розгалуженість тієї чи іншої групи функцій.

У сучасних країнах Європи відсутня універсальна організаційна модель центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, а їх національні особливості залежать від багатьох чинників: територіального устрою держав; своєрідності структури та компетенції державного апарату; реалізації принципу розподілу державної влади; співвідношення організаційної будови таких центральних органів виконавчої влади з їх функціональним навантаженням; особливостей їх нормативно-правового регулювання; визначеності та розподілу повноважень на різних організаційних рівнях; організаційної підпорядкованості; внутрішньої структурованості, взаємозв'язків.

Особливості внутрішньої організації центральних органів виконавчої влади багато в чому зумовлені розподілом повноважень між державними органами, а також між ними та недержавними організаціями, на підставі чого вдалося виокремити централізовану та децентралізовану системи управління органами юстиції, за виключенням окремих федеративних земель, в яких існує відповідна трирівнева структура.

Разом із цим, порівняння особливостей внутрішньої будови центральних органів влади у сфері юстиції різних країн Європи, також уможливило виявлення **двох** її основних **типів**, судово-правоохоронної орієнтації та загально-правової орієнтації публічного управління.

Перший тип характерний для багатьох європейських країн та передбачає концентрацію діяльності Мінюсту на судовій та правоохоронній сфері, що обумовлює наявність відповідної внутрішньої організації(як, наприклад, в Австрії, Німеччині та ін.).

Інший тип можна спостерігати зокрема, в Україні, Іспанії, Венгрії, Сербії, та ін., де Мін'юст є поліфункціональною організацією, яка має обмежений вплив на розвиток судово-правоохоронної системи та здійснює організаційну, забезпечувальну, контрольну-наглядову діяльність у різних сферах соціально-правового життя, зокрема, з питань банкрутства, видавничої справи, державної політики, посвідчувальної чи експертної діяльності тощо.

Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Цей розділ об'єднує два підрозділи, у яких розглянуто особливості сучасного стану діяльності Міністерства юстиції України та пріоритетні напрями її вдосконалення у контексті сучасних європейських тенденцій розвитку юстиції.

3.1. Сучасний стан реформування організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні

Реалізація нової парадигми української державності безпосередньо пов'язана зі здійсненням державно-правової реформи в Україні, а сучасна конституційна реформа в Україні є складним, багатозначним, досить суперечливим процесом, який тільки розпочато [239, с. 5–26].

Як слушно зазначив Бутько Л., визначальною функцією будь-якої конституційної реформи слід вважати забезпечення переходу держави та права до якісно нового етапу існування. Їй підпорядковані всі державно-правові та суспільно-політичні заходи [240, с. 53–64].

Статтею 1 Основного Закону визначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [205]. Втілення цих засад є не тільки основним, але й найбільш складним завданням для України, оскільки забезпечення верховенства права є визначальним показником спроможності держави відповідати заявленому статусу.

У цьому контексті актуалізується роль Міністерства юстиції як одного з провідних органів центральної влади, головною місією якого є

забезпечення формування та здійснення державної правової політики з метою усталення демократичного розвитку суспільства, захисту прав і свобод людини відповідно до визнаних європейських стандартів.

Ведучи мову про верховенство права, слід відзначити той факт, що у сучасній юридичній літературі та у наукових колах, а тим більше в текстах нормативно-правових актів не має єдиного підходу у розумінні цього явища. Навпаки, очевидними є суттєві розбіжності щодо його тлумачення, зокрема, ототожнення із поняттям верховенства закону або справедливості. Відсутність універсального визначення цього явища можна пояснити, з одного боку, його багатогранністю та відсутністю чітких меж впливу на сферу права, державної діяльності або суспільного життя, а з іншого – різноманітністю форм його прояву. Разом із цим, безсумнівним залишається його основне призначення - забезпеченні свободи та прав людини, де йдеться, передусім, про особливості взаємодії людини з органами держави та державною владою.

Західна правова традиція ототожнює поняття верховенства права з верховенством основних прав людини, що передбачає його застосування у ролі визнаного правового стандарту або вимоги до якості правових актів, діяльності органів держави тощо. У такому аспекті розкривається сутність верховенства права і в Конституції України, хоча й відсутнє відповідне його закріплення безпосередньо у тексті Основного Закону.

Зазвичай поняття верховенства права розглядається у сукупності із поняттям законності, які являють собою основоположні принципи права і мають виключне значення у процесі формування та розвитку правової держави. Використання різних наукових підходів дозволяє розглядати законність у кількох контекстах. Зокрема, у якості методу правового регулювання та управління державою, у якості процесу та результату правомірної поведінки або як стан діяльності усіх учасників правовідносин.

У свою чергу, С.С.Алексєєв пропонує розглядати законність у якості вимоги неухильного дотримання і виконання всіх юридичних норм, всіх приписів усіма суб'єктами, тобто громадянами, їх об'єднаннями, посадовими особами, державними органами [241].

Що стосується розуміння поняття верховенства права, доцільним буде навести точку зору Козюбри М.І., який відзначає, що даний феномен може бути розкритий виключно за умови дотримання таких позицій як розрізнення права та закону, а також розгляд права не у якості акту державної влади, а у якості соціального феномену, що пов'язаний із такими категоріями як справедливість, свобода, рівність, гуманізм. Крім того, право також слід розглядати у єдності із правами людини [242, с. 48].

Прийняття зобов'язань щодо забезпечення кожній людині прав та свобод, визначених Європейською конвенцією з прав людини та виконання вимог щодо дотримання принципу верховенства права, закріпленого у преамбулі Статуту Ради Європи ставить перед Україною важливі завдання, виконання яких свідчитимуть про спроможність нашої держави стати рівноправним членом європейської спільноти. І важлива роль у цьому процесі відводиться одному з основних органів виконавчої влади, покликаному забезпечувати дотримання прав та свобод людини – Міністерству юстиції.

Органи влади не тільки уособлюють інтереси держави, але й безпосередньо формують умови, необхідні для реалізації основних прав та інтересів громадян. Тому, активна політико-правова діяльність будь-якого державного органу є необхідною складовою підтримання ефективності державної влади, авторитету держави в цілому.

Під таким кутом зору доцільно здійснювати характеристику Міністерства юстиції України, одним з основних завдань якого є реалізація державної правової політики. Від рівня якості державної політики залежить

можливість досягнення основних соціально-економічних, політичних, міжнародно-правових та інших цілей держави, а отже – й рівень якості життя суспільства.

Протягом останніх років однією з основних перспектив розбудови сучасної України залишається реалізація євроінтеграційних прагнень. Нажаль, з плином часу не вдається констатувати будь-яких значних позитивних зрушень у цьому напрямку. Так, наприклад, у червні 2014 року угоди про асоціацію з Європейським Союзом були підписані одразу трьома країнами: Молдовою, Грузією та Україною. Не зважаючи на складну економічну ситуацію та відсутність суспільного консенсусу щодо зовнішньополітичного курсу, Молдові вдалося запровадити безвізовий режим з ЄС, сформувати нову парламентську більшість, визначитися із необхідними правовими реформами та почати впроваджувати їх. Грузія, не зажаючи на ряд внутрішньодержавних проблем, досягла значних результатів у сфері торгівельних відносин з ЄС (зокрема, щодо обсягу експорту до ЄС), а поступова реалізація чітких позицій угоди дозволяє крок за кроком втілювати визначену програму реформ.

Що ж до України, то наявність збройного конфлікту на території держави, а також внутрішньополітична криза знизили можливість імплементації угоди з ЄС та відтермінували запровадження вільної торгівлі. Крім того, відсутність належного обсягу іноземних інвестицій, втрата виробничих потужностей загальнодержавного та регіонального масштабу та неможливість працевлаштування значної частини працездатного населення, величезний рівень інфляції все це не тільки погіршує економічне та політичне становище країни, але й сприяє зuboжінню населення, наростання суспільного невдоволення. Негативні тенденції стану національної економіки знайшли своє відображення і у відповідному Інфляційному звіті Національного Банку України [243].

Привертають увагу окремі дослідження міжнародних неурядових організацій. Так, наприклад, організація World Justice Project у 2010 році розробила індекс верховенства закону, який дозволяє виміряти досягнення держави з точки зору забезпечення правової сфери, заснованої на універсальних принципах верховенства закону. Даний індекс являє собою комбінований показник, який розраховується на основі даних, отриманих із експертних джерел та опитувань суспільної думки у країнах, в яких проводяться дослідження. У 2015 році було оцінено 102 країни за такими показниками як обмеження повноважень інститутів влади, відсутність корупції, порядок і безпеку, захист основних прав, прозорість інститутів влади, дотримання законів, цивільне правосуддя, кримінальне правосуддя. У цьому рейтингу України посіла 70-те місце, між Молдовою та Китаєм [244].

Щодо аналізу стану корупції, цікавим видається дослідження неурядової організації Transparency International, проведене у 2015 році. Мова йде про індекс сприйняття корупції, розроблений у якості зведеного індикатору. Цей показник, як і індекс верховенства закону, розраховується на основі статистичних даних та інформації, отриманої з експертних джерел, наданих міжнародними організаціями. Оцінка рівня поширеності корупції у державному та економічному секторах здійснюється не тільки експертами, що проживають на території досліджуваної країни, але й відповідними зарубіжними представниками – підприємцями, аналітиками комерційних ризиків, фахівцями по вивченню конкретних країн, що входять до різних міжнародних організацій та ін.

Індекс 2015 року охопив 168 країн та заснований на даних з джерел за два останні роки. Україна посіла 130-те місце (між Парагваєм та Коморськими островами) та отримала індекс сприйняття корупції 27 [245].

Очевидно, що найкращі показники отримали країни, для яких характерними є високий рівень свободи слова ЗМІ, відкритість доступу до

інформації щодо стану державного бюджету для громадян, високий рівень персональних відповідальності та професійності державних службовців, незалежність, відкритість та справедливість органів судової влади. Країни, які отримали найгірші показники, відповідно, мають такі характеристики як недобросовісне державне управління та відсутність довіри з боку населення й низький рівень ефективності судових та правоохоронних органів. Також спостерігається й фактична відсутність незалежності преси.

Отже, через призму сучасних трансформаційних процесів вітчизняної правової системи, все більш значущою видається роль Міністерства юстиції як провідника державної правової політики, як одного з провідних органів державної влади, як «інституції справедливості».

Сучасний етап вітчизняного державно-правового розвитку дозволяє визначити роль Міністерства юстиції як одну з провідних, оскільки саме цей орган забезпечує реалізацію державної правової політики та основні завдання у цій сфері, а отже, має безпосередній вплив на здійснення сучасних правових реформ.

Іншими словами, аналіз сучасного стану діяльності Мінюсту, по-перше, підтверджує наявність тенденції її активізації, а, по-друге, дозволяє охарактеризувати Міністерство у якості одного з основних суб'єктів конституційно-правової реформи. Такий його статус підтверджується низкою завдань та функцій Міністерства, спрямованих на забезпечення його ролі як у якості ініціатора та експерта конституційної реформи, так і в контексті реалізації основних правових норм. Розглянемо зазначені напрями більш детально.

Аналізуючи специфіку діяльності Міністерства юстиції, можна дійти висновку, що воно, у порівнянні з іншими центральними органами влади, має особливо широку сферу взаємодії з громадянами та, відповідний вплив на

формування правової політики та здійснення державно-правового регулювання. Так, наприклад, мова йде про такі сфери діяльності Міністерства як конституційний лад (суспільні об'єднання, політичні партії), юстиція (судочинство, адвокатура, нотаріат), праця (соціальне партнерство), родина (гендерні відносини, молодь) засоби масової інформації (друковані видання, інформаційні агенства), управління в сфері економіки (реєстрація суб'єктів ринку), інформація та інформатизація (інформаційні системи, технології й засоби їх забезпечення), міжнародні відносини (організація зовнішніх відносин, представництво, дипломатичне й консульське право).

Примітно, що даний блок функцій є характерним й для багатьох європейських міністерств юстиції. Поряд з цим, також слід відзначити і ряд специфічних напрямів діяльності, притаманних Мін'юсту України. Зокрема, мова йде про сферу надання державних послуг, ведення державних реєстрів та контрольно-наглядової діяльності з питань охорони здоров'я, фінансових послуг, реєстрації нормативно-правових актів, діяльності місцевого самоврядування, експертної діяльності та багато іншого.

Підкреслює значення Мін'юсту і той факт, що, на відміну від багатьох інших державних інституцій, до його структури входять окремі об'єкти державного управління, які не є однотипними за своїм призначенням, обсягом компетенції та специфікою формування (включаючи територіальні органи юстиції). Таке розмаїття обумовлює існування різних форм та методів діяльності органів юстиції, розширює можливості їх впливу на формування та реалізацію завдань і функцій держави.

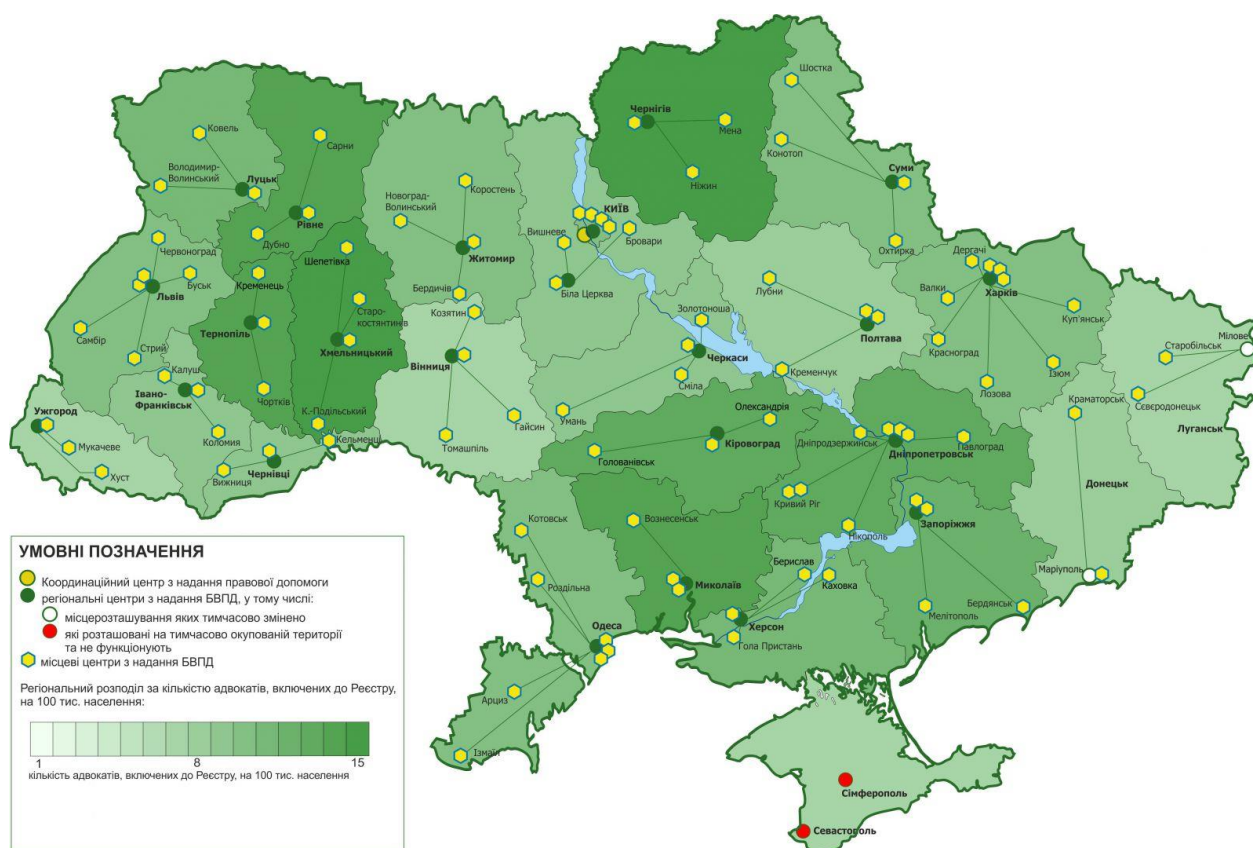
За таких обставин, особливої ваги набуває проблематика оптимізації діяльності Міністерства юстиції. За останні роки можна було спостерігати значні перетворення у цьому напрямку – від кадрової ротації до процедури реєстрації та люстрації влади.

Так, наприклад, в результаті залучення зарубіжних експертів, вдалося «... по-перше, скоротити апарат, а по-друге, перевірити професійну придатність всього керівного складу відо́мства від заступників міністра до керівників управлінь в районах. За перший період роботи кількість співробітників міністерства скоротилася на 20%, а у центральному апараті - на 30%. З 40 структурних підрозділів залишилося 26» [246].

Значну роль у цьому процесі відіграли незалежні кадрові фахівці однієї з ведучих компаній Ernst&Young, завдяки роботі яких вдалося здійснити ряд важливих тестувань та скоротити вищу ланку чиновників з 85 до 47 осіб – керівників департаментів та обласних управлінь на підставі професійної непридатності [246]. Примітно, що кадрова політика Міністерства значно змінилася. Проведення відкритого конкурсного відбору працівників дозволило виявити найбільш зацікавлених у роботі фахівців, які отримали перевагу не зважаючи на менший досвід роботи у порівнянні із кадрами попереднього складу або взагалі на відсутність досвіду роботи на посаді державного службовця. Скорочення штату дозволило не тільки оптимізувати кадрову структуру Міністерства, але й забезпечити реалізацію його фінансової політики.

Розширення мережі центрів безоплатної правової допомоги також стало можливим завдяки конкурсного відбору директорів. Так, замість одного центру на область, їх стане від 3 до 7 в залежності від щільності населення. Сферу діяльності також було реформовано, завдяки чому надання правової допомоги громадянам стало можливим не тільки з кримінально-правових питань, але й стосовно цивільних та адміністративних (проти органів влади) позовів. (див. Рис.) [247].

Рис. Карта регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Одне з важливих та гарантованих Конституцією громадянам прав є право на справедливе правосуддя та правову допомогу. Саме його реалізації посприяло розширення суб'єктів звернень за правовою допомогою, оскільки до їх переліку, окрім малозабезпечених громадян, також включено внутрішньо переселених осіб і учасників АТО та членів їх сімей [247].

Важливим етапом у сфері забезпечення реалізації основних прав громадян стало запровадження пілотного проекту організації розгляду звернень та особистого прийому громадян посадовими особами Міністерства юстиції України та його територіальних органів в режимі відеоконференц-зв'язку [248]. Подібна система успішно

використовується у багатьох європейських країнах, зокрема, Швеції, Німеччині, Франції, Бельгії, Італії та ін. Передбачається, що використання додаткових механізмів співпраці сприятиме не тільки підвищенню загального рівня доступності органів вітчизняної юстиції, а й удосконаленню організації розгляду звернень громадян в цілому.

Таким чином, можна констатувати, що подібні «внутрішні» зміни заклали необхідну основу та стали початком поступових масштабних перетворень та активізації діяльності Міністерства юстиції у напрямку реалізації загальних завдань конституційно-правової реформи.

Окрему увагу слід приділити проблематиці гарантування та реалізації захисту прав людини з боку держави та роль Міністерства юстиції у цьому процесі.

Так, Національна стратегія у сфері прав людини та Національний План дій для України складають правову основу удосконалення рівня захисту прав людини, на підставі якої держава на найвищому рівні зобов'язалася гарантувати виконання відповідних зобов'язань у цій сфері [249]. З цієї позиції доречною є думка Міністра юстиції, який під час засідання на Круглому столі, присвяченому проблематиці захисту прав людини, відзначив, що понад 250 організацій були долучені до процесу розробки Плану імплементації Стратегії. Це свідчить на користь дійсно національного діалогу, під час якого з'являється можливість згуртуватися і знайти консенсус стосовно будь-яких дискусійних питань. «Саме представники громадянського суспільства мають своєю злагодженою роботою продемонструвати, що Україна рухається від слів до реальних кроків із захисту кожної людини» [250].

У цьому аспекті, роль Міністерства юстиції перебільшити важко, адже мова йде про підготовку та початок реалізації таких важливих реформ, як антикорупційна, забезпечення доступу до публічної інформації та

відкриття реєстрів, а також реформування правоохоронних органів, системи кримінальної юстиції та судочинства. Саме їх вдале завершення стане найкращим показником рівня ефективності чергових державно-владних рішень та пошуку консенсусу між владою та громадянським суспільством.

Слід підкреслити, що в межах даної програми на Міністерство юстиції було покладено не тільки завдання щодо розробки та обґрунтування основних положень цього документа, але й зобов'язання щодо участі у його реалізації. Зокрема, Міністерством було підготовлено План дій щодо реалізації Національної стратегії, створено робочі групи, проведено відповідні організаційні заходи, розроблено та впроваджено необхідні методичні рекомендації, затверджено ряд підзаконних правових актів, а також розроблено проекти законів України, направлених на виконання Плану дій. Також було проведено аналітичну роботу з метою виявлення невідповідності національних норм у сфері захисту прав людини відповідним міжнародним положенням.

Зокрема, Міністерством було виявлено прогалини законодавства в частині визначення воєнних злочинів, здійснено оцінку впливу та ефективності законодавства з попередження та абсолютної заборони катувань та жорстокого поводження з особами з інвалідністю відповідно до заключних зауважень Комітету проти тортур тощо [249]. Все це зумовило подальшу роботу по підготовці законопроектів щодо внесення необхідних змін у національне законодавство з метою гармонізації з нормами міжнародного гуманітарного права.

За результатами проведеної роботи, одночасно, можна буде й стверджувати про результативність конституційно-правової реформи в цілому, оскільки зазначені перетворення спрямовані саме на її реалізацію. Сама лише формалізація основних положень щодо децентралізації влади, підвищення незалежності правосуддя або визначення відкритості та

доступності правової інформації не є синонімом слова «реформа».

У цьому контексті має існувати певна взаємозалежність між реалізацією кожної з реформ та нормативно-правовим визначенням відповідних змін у тексті Основного закону. Важливим стане і участь громадян у конституційному процесі, яку можливо реалізувати як через інтернет-мережу, засоби масової інформації, так і через народних депутатів, обраних на місцях.

Додатково слід відзначити і роль Міністерства юстиції у процесі інтеграції України до Європейського Союзу за останні роки.

Зазначимо, що тривалий час був відсутній законодавчо визначений механізм реалізації євроінтеграційних прагнень України. Стратегічно важливі документи (стратегії, концепції, програми) залишались у якості декларативних, не отримуючи нормативного уточнення та закріплення у вітчизняному законодавстві. Відсутність фінансового, кадрового і технічного забезпечення також обумовили неможливість реалізації необхідних державно-правових реформ. Невдоволення суспільства зростало на фоні корупційної кризи та початку збройного конфлікту на території держави, результатом якого стала втрата територіальної цілісності. Загострилася економічна та політична ситуація в країні.

Конституційна реформа визначила одними з основних завдань держави захист прав та інтересів людини, забезпечення рівності громадян, розвиток державності та демократії, підвищення міжнародно-правового статусу України. У цьому сенсі з боку Мінюсту було докладено значних зусиль щодо проблематики удосконалення виборчого законодавства, нормопроектної роботи щодо визначення механізму імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, забезпечення розвитку співробітництва у сфері зовнішньої політики, поглиблення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, забезпечення підтримки населення України

євроінтеграційного курсу та ін.

Про позитивні зрушення у цих напрямках свідчать відповідні звіти Міністерства юстиції про виконання плану роботи, у тексті яких зафіксовані не тільки досягнення у сфері нормотворчої діяльності (підготовка, опрацювання проектів, правова експертиза НПА та ін.), але й висвітлено результати організаційної роботи (проведення перевірок, засідань, моніторингів, організаційно-технічних заходів та ін.), інформаційно-методичної роботи (аналітика, узагальнення інформації, удосконалення практики представництва інтересів, проведення конкурсів, тренінгів, семінарів тощо), кадрової роботи (щорічна оцінка роботи, атестація, навчання, стажування, відбір кадрів тощо), міжнародно-правової діяльності (підготовка матеріалів, звітів, забезпечення представництва, співробітництво з міжнародними інституціями та ін.) [251].

Одним із важливих кроків нового Уряду стало визначення та прийняття Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», яка визначила основною метою подальшої розбудови держави впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід на провідні позиції у світі. Мова йде про такі досягнення як забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя; забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності; забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві; забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах [252].

У цій сфері роль Міністерства юстиції слід охарактеризувати шляхом проведення аналізу його діяльності за даним напрямом. Так, наприклад, в контексті реалізації нової оборонної політики, гарантування національної безпеки і обороноздатності України та відновлення національного суверенітету на всій території держави, Мінюстом було розроблено та підготовлено ряд законопроектів, забезпечено представництво інтересів держави в Європейському суді з прав людини за скаргами, поданими Кабінетом Міністрів України щодо порушення прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Проблематика забезпечення нової економічної політики Мінюстом обумовила реалізацію плану заходів, направлених на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку. Зокрема, запроваджено електронну звітність арбітражних керуючих, підготовлено ряд законопроектів з питань банкрутства, обґрунтовано та внесено зміни у законодавство України щодо збільшення кількості видів ділової діяльності суб'єктів господарювання та ін. [253].

Щодо формування та реалізації нової політики державного управління - здійснено функціональний аналіз і організаційну реструктуризацію (оптимізацію) системи органів юстиції, а також реформування системи електронного цифрового підпису з метою забезпечення інтероперабельності, відповідності стандартам застосування електронного цифрового підпису в ЄС тощо. У сфері антикорупційної політики Міністерством юстиції забезпечено проведення перевірки осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про очищення влади» [254], ведення Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади», розроблення та подання Кабінету Міністрів України проектів нормативно-правових актів щодо внесення змін до актів законодавства у сфері очищення влади та ін.

Крім того, на виконання Закону України «Про очищення влади», Міністерством було організовано Громадську раду з питань люстрації – дорадчий громадський орган, метою якого є здійснення громадського контролю за процесом очищення влади в Україні. Журналістські розслідування, судові позови, інформаційні запити в державні органи, все це сприяло проведенню перевірки посадових осіб, виявленню та розкриттю ряду правопорушень, передбачених люстраційним законодавством. Таким чином, Міністерство юстиції ініціювало виконання окремих контролюючих функцій щодо виконання Закону України «Про очищення влади». Результатом діяльності у цій сфері протягом 2015 року стало Підтвердженням цьому є звільнення 42 чиновників із списку топ-50 «недолюстрованих». Цього вдалося досягти завдяки проведеній інформаційній кампанії з вимогою їх звільнення. Всього з моменту вступу в дію Закону України «Про очищення влади» було люстровано 878 осіб. Їм заборонено обіймати державні посади терміном від 5 до 10 років. Люстраційну перевірку пройшли 135 281 чиновників [255].

Таким чином, можна спостерігати високу активність органів юстиції у процесі проведення конституційно-правової реформи, що виявляється як у процесі правотворення, так і в різних контрольно-наглядових, експертних, організаційних, освітніх та інших функціях.

У контексті аналізу функцій Міністерства юстиції у сфері забезпечення верховенства права окремо слід наголосити на його участі у запровадженні однієї із складних та тривалих державних реформ – реформи судової влади. Зокрема, Мін'юст бере активну участь у проекті USAID «Справедливе правосуддя», започаткованому в Україні у 2011 році з метою удосконалення демократичного та економічного розвитку України шляхом становлення справедливої, незалежної та прозорої судової системи.

Зокрема, триває робота за такими напрямками як розробка

законодавчої та регуляторної бази судової реформи, яка відповідає європейським та міжнародним нормам і сприяє підзвітності та незалежності судової влади; підвищення рівня прозорості та підзвітності діяльності ключових судових установ; підвищення професіоналізму та ефективності судової системи України; посилення ролі громадських організацій у проведенні моніторингу та підтримці ходу судової реформи провадження положень Закону «Про очищення влади».

Очевидно, що проведення конституційної реформи в частині правосуддя є необхідним для виконання рекомендацій органів Ради Європи в судовій системі. Без цих змін неможливо забезпечити функціонування незалежного від виконавчої та законодавчої влади органу, який би відповідав за призначення та кар'єру суддів і виконати багато інших рекомендацій. Зокрема, питання суддівського імунітету було окремо врегульовано у Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [256] та у новому Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (статті 5, 49) [257].

Отже, як вбачаємо, така широка сфера діяльності Міністерства юстиції є достатньо обгрунтованою з точки зору його впливу на здійснення сучасних державно-правових перетворень як у ролі ініціатора, так і у ролі експертної або правореалізуючої інституції.

Одночасно із визначенням позитивних тенденцій у розвитку діяльності Міністерства юстиції, необхідно означити й додаткові питання, що потребують посиленої уваги з боку Уряду. Зокрема, аналізуючи євроінтеграційні перспективи України, слід взяти до уваги і думку окремих фахівців щодо можливих економічних та політичних загроз, пов'язаних із обраним зовнішньостратегічним курсом держави.

Так, наприклад, залежність національної економічної системи Болгарії від транснаціональних корпорацій викликала не тільки державну кризу (як,

наприклад, «електрична революція» 2013 року), але й призвела до підвищення рівня безробіття, значної міграції населення тощо.

Європейський досвід Угорщини також «ознаменувався» переходом у власність іноземних власників значної частини стратегічних галузей національної економіки та трудовою міграцією населення. У свою чергу, відзначається і значне скорочення населення у таких країнах як Литва, Латвія та Естонія [258].

Отже, лобіюючи власні інтереси, Україна повинна оцінювати й можливі негативні наслідки, результатом яких може стати повна економічна та політична залежність від правлячої європейської еліти.

Зважаючи на ряд досягнень центрального органу влади у сфері юстиції щодо забезпечення конституційно-правової реформи, не можна оминути увагою і ряд відповідних недоліків об'єктивного та суб'єктивного походження.

Так, намагаючись встановити рекордні результати, та задекларувавши амбітні цілі, очільники Міністерства юстиції почали активно впроваджувати різноманітні зміни. Проте, пришвидшення даного процесу потягнуло за собою невідворотні негативні наслідки, результати яких не є очевидними на даному етапі, проте можуть стати пагубними в недалекому майбутньому. Зокрема, розглядаючи питання реформування судової системи як однієї з цілей Мін'юста, залишається не ліквідованою проблематика подолання відповідних корупційних схем.

Оцінка діяльності Мін'юсту з боку окремих представників Парламенту також не є позитивною. Зокрема, наголошується на низьку результативність люстраційних процесів щодо провідних посадовців країни, які в результаті виявлення ряду правопорушень (хабарництво, сумісництво державних посад та приватного підприємництва, перевищення посадових повноважень та їх використання з метою задоволення власних інтересів

тощо) не тільки уникнули покарання, але й зайняли нові, не менш важливі посади.

Крім того, доводиться, нажаль, констатувати і участь найвищих посадовців Мін'юсту у гучних корупційних справах. Серед таких справ слід згадати розслідування Генеральною прокуратурою справи щодо функціонування системи електронних торгів арештованим майном (СЕТАМ) та затримання у зв'язку із цим провідних посадовців. Зміна порядку продажів через СЕТАМ, що були ініційовані Міністром, реально не забезпечила прозорості схем, оскільки з'явилася необхідність або залучення додаткових приватних хранителів і демонстраторів майна, або розширення кадрового складу та матеріально-технічної бази «Інформюста».

На підставі зазначеного уявляється можливим підсумувати наступне.

Роль Міністерства юстиції у процесі проведення сучасної конституційно-правової реформи та забезпечення верховенства права можна охарактеризувати шляхом окреслення сфер його впливу, та аналізу повноважень у державно-правовому процесі.

Мін'юст є одним з провідних органів державної влади, що реалізує свої повноваження у таких сферах як конституційний лад, юстиція, праця, ЗМІ, економіка, міжнародні відносини. Розширення сфер впливу та засобів діяльності дозволяють стверджувати про тенденції активізації та реформування діяльності Міністерства юстиції, а глобальні кадрові та організаційні перетворення – про відповідні зміни у його структурній будові.

Свою діяльність Мін'юст реалізує за допомогою правових та організаційних (неправових) форм управлінської діяльності. Широкий спектр покладених на нього завдань передбачає використання і таких форм державного управління як правотворення та правозастосування, реєстраційна діяльність, укладання адміністративних договорів, організаційні та матеріально-технічні операції тощо, направлені на реалізацію державно-

правової політики з метою забезпечення верховенства права, здійснення державно-правової реформи.

Автор також дійшов висновку, що участь у розробці та реалізації основоположних документів з питань захисту прав та свобод людини, зокрема, функціонування системи правосуддя, (Національна стратегія у сфері прав людини, Національний План дій, Стратегія «Україна-2020», низки державно-правових реформ) дозволяють охарактеризувати Міністерство юстиції України як одного з провідних суб'єктів планування, формування та координування правового й організаційного забезпечення конституційно-правової, інших державних і правових реформ, їх відповідності міжнародним та європейським зобов'язанням України.

Разом із цим, потребують додаткової уваги з боку Уряду такі недоліки як недостатній рівень фінансового та організаційно-технічного забезпечення діяльності органів юстиції, низька якість підготовки та перепідготовки фахівців у цій сфері (особливо у контексті забезпечення мотиваційних чинників), слабка ефективність, декларативність ряду правових норм, що регламентують функціонування органів юстиції, неналежний рівень правової регламентації методики виявлення корупційної діяльності та механізму реалізації покарання, врегулювання та врівноваження активної нормативно-правової роботи з існуючими організаційно-технічними можливостями її реалізації.

Отже, з одного боку слід говорити про розмаїття форм, методів діяльності органів юстиції, а з іншого слід наголосити на необхідності уніфікації, оптимізації їх діяльності, спрощенні адміністративних процедур та інтеграції окремих органів та інституцій юстиції тощо.

Такий комплексний підхід не тільки забезпечить підвищення ефективності функціонування вітчизняного Мін'юсту, але й потенційно підвищить його роль у сучасному конституційно-правовому процесі,

забезпеченні верховенства права, зокрема, через реалізацію державної правової політики.

Таким чином, загальнотеоретичне осмислення сучасного стану реформування організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в контексті державних і правових реформ, що здійснюються в Україні та спрямовані на забезпечення верховенства права, подальшу розбудову демократичної, соціальної та правової держави, імплементацію міжнародних і європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини сприяє осмисленню трансформації сфери юстиції як комплексної царини суспільного життя, на яку впливають державні та недержавні суб'єкти, що в певному сенсі за обсягом є інтегративною для всіх інших сфер, концентрує їх у контексті забезпечення прав та свобод людини. Підґрунтям такого аналізу послуговували конституційна реформа та інші державні й правові реформи, що стосуються сфери юстиції, організації та діяльності Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади, призначенням якого є формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері юстиції. Моніторинг упровадження таких реформ здійснювався з урахуванням його оцінювання не лише вітчизняними вченими, державними, політичними діячами та інституціями, але й різними міжнародними організаціями. Такий аналіз надав можливість охарактеризувати міністерство як основний суб'єкт планування, формування та координування правового й організаційного забезпечення конституційно-правової, інших державних і правових реформ, їх відповідності міжнародним та європейським зобов'язанням України.

До інших тенденцій сучасної модернізації Міністерства юстиції України відносяться функціональні новації у сферах нормотворчої діяльності (як-от підготовка, опрацювання проектів, правова експертиза нормативно-правових актів), організаційної роботи (проведення перевірок, засідань,

моніторингов, організаційно-технічних заходів), інформаційно-методичної діяльності (аналітика, узагальнення інформації, удосконалення практики представництва інтересів, проведення конкурсів, тренінгів, семінарів), кадрового забезпечення (щорічне оцінювання роботи, атестація, навчання, стажування, відбір кадрів), міжнародно-правового співробітництва (підготовка відповідних матеріалів, звітів, забезпечення представництва, співпраця з міжнародними інституціями).

Розмаїття форм і методів діяльності органів юстиції, з одного боку, розширює можливості їх впливу на формування та реалізацію завдань і функцій держави, функціонування правової системи. З іншого боку, виникає нагальна потреба в уніфікації, оптимізації їх діяльності, спрощенні адміністративних процедур та інтеграції окремих органів та інституцій юстиції, подоланні корупції, підвищенні професійного рівня працівників.

Загалом, для сучасного стану діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні характерні фундаментальні перетворення в частині його організації, функцій та порядку їх забезпечення, зокрема щодо структурної побудови та добору кадрів, системи фінансування; реформування законодавчої бази та політики державного управління у сфері юстиції; розширення таких напрямів його діяльності, як гарантування та реалізація захисту прав людини, інтеграція України до Європейського Союзу, надання правової допомоги, подолання корупції, а також контрольно-наглядових, експертних, організаційних, освітянських та інших функцій. Водночас визначено складнощі й недоліки цього процесу в сенсі подолання корупції та здійснення люстрації, ведення державних реєстрів, фінансового, організаційно-технічного та кадрового забезпечення органів юстиції.

3.2. Перспективи удосконалення діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні у контексті європейського досвіду

Активні державно-правові та соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні протягом останніх років, мають на меті формування європейської правової держави, досягнення сучасних ідеалів рівності, свободи, захисту прав та інтересів людини і громадянина, орієнтуючись на визнані міжнародні та європейські стандарти організації державно-правових систем.

Особливу увагу на проблематику сучасних державно-правових та конституційних перетворень звернула Венеціанська комісія Ради Європи, уповноважена робити висновки з питань відповідності основних внутрішньодержавних актів міжнародним стандартам прав людини та демократичні. Питання реалізації Конституційної реформи, внутрішньої безпеки, рівень захисту основних прав людини, парламентський імунітет, забезпечення незалежності та ефективності судової влади в Україні стали об'єктом підвищеної уваги з боку Венеціанської комісії, обумовивши необхідні та перспективні напрями розвитку конституційно-правового процесу.

Поряд з іншими, набуває значної ваги проблематика дослідження європейського теоретичного та практичного досвіду сучасного державотворення, здобутки якого обумовлять напрями зовнішнього впливу на формування правових засад та розвитку української державності. З цієї точки зору, актуалізується науковий інтерес до висвітлення особливостей досвіду діяльності зарубіжних органів юстиції як одного з впливових суб'єктів на державні та політико-правові процеси.

Вивчення позитивного досвіду стратегічного планування розвитку юстиції сучасних європейських країн стане суттєвим доповненням до формування та коригування основних напрямів вітчизняної концепції реформування сектору юстиції. Аналіз досвіду європейських країн є також корисним з точки зору євроінтеграційних прагнень України та реалізації останніх зауважень і побажань Венеціанської комісії щодо удосконалення сектору юстиції.

У свою чергу, проведення компаративного аналізу предмету дослідження уможливить виявлення найбільш вдалих та ефективних функціонально-організаційних конструкцій з подальшим обґрунтуванням можливості їх застосування у вітчизняній юстиційній практиці з огляду на власні політико-правові традиції.

Проблематика функціонування окремих елементів правової системи, зокрема, системи юстиції, становить об'єкт наукового інтересу багатьох представників сучасної теоретичної науки та правової практики. Так, наприклад, порівняльно-правовий аналіз стану та перспективи розвитку юстиційних органів, формування концепцій їх удосконалення тощо, стали предметом наукових пошуків Железняк Н.А., Іваненко О.В., Микульці І.І., Тація Л.В., Федькович О.В. та багатьох інших.

Слід підкреслити, що сегментарне вивчення проблем системи юстиції, або окремих її органів (зокрема, за критерієм адміністративного поділу) не відбиває об'єктивну реальність щодо справжнього стану всієї системи юстиції.

За таких умов, більш узагальнене уявлення щодо функціонування системи юстиції в цілому можливо отримати в результаті аналізу функціонування Міністерства юстиції, яке не тільки є провідним органом виконавчої влади у даній сфері, але фактично являє собою уособлення національної системи юстиції та характеризує специфіку правової практики,

національних правових традиції та ступінь інтегрованості визнаних світових стандартів у національну правову систему.

Як слушно зауважила Железняк Н.А., на відміну від інших міністерств, центральних органів виконавчої влади, в тому числі правоохоронних (Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, податкова міліція тощо) Міністерство юстиції України займає особливе місце, виконуючи не вузько специфічні (наприклад, „силового» характеру) завдання та функції, а широкомасштабні правові заходи, які в усій своїй сукупності забезпечують підтримку необхідного рівня правопорядку. При цьому, автор наголосила на можливостях Мін»юсту впливати на вирішення проблем у секторі юстиції та сприяти підвищенню загального рівня правового та організаційного забезпечення реалізації державної правової політики, спрямованої на захисту прав, свобод людини і громадянина у визначеній сфері діяльності [16, с. 68].

Отже, можна стверджувати, що Мін»юст відіграє одну з провідних ролей в системі органів державної влади будь-якої сучасної правової держави. Його вплив поширюється на широкий спектр суспільно-правових відносин, а загальні напрями реформування системи юстиції можуть відбивати основні риси концепції загальнодержавного розвитку.

У цьому контексті окремий дослідницький інтерес представляє досвід стратегічного планування розвитку юстиції Польщі – держави, що отримала значні важелі у загальноєвропейському правовому просторі. У цій країні модернізація юстиції направлена, перш за все, на захист та забезпеченні реалізації прав громадянина. Такий підхід обумовив обрання відповідних постулатів цієї стратегії: дружелюбності, відкритості та націленості на результат.

Низький рівень довіри польського суспільства до органів юстиції обумовив специфіку відповідних стратегічних напрямків, які зосередилися на

різних аспектах юстиційних установ. Зокрема, мова йде про забезпечення прав громадян у загальній системі правосуддя (оптимізація діяльності судових установ, спрощення механізму співпраці громадян з системою правосуддя, розвиток правового консультування, підвищення ефективності покарань, не пов'язаних з позбавленням волі тощо), забезпечення дотримання процесуальних гарантій, більш широке використання альтернативних методів вирішення спорів, підвищення рівня консолідації органів в межах національної системи юстиції та раціоналізація перерозподілу державних коштів та коштів ЄС, які виділяються для забезпечення функціонування національної системи юстиції [259].

Дана проблема є актуальною й для українського суспільства. Особливе занепокоєння з цього приводу викликають результати висновків асоціації незалежних дослідницьких агентств Gallup, зроблені на підставі глобального соціологічного опитування, проведеного у 123 країнах у 2013 році. У цей період показник довіри населення до українських судів становив 16 відсотків. Через рік показник впав до 12 відсотків [260].

За останній рік ситуація продовжує погіршуватися, про що свідчать результати опитування Центру Разумкова, проведеного у березні 2015 року: рівень довіри до судів знизився до 10,6 відсотків. Цей показник став найнижчим серед державних інституцій [261].

Погіршення ситуації засвідчують і наступні результати загальнонаціонального опитування населення, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології з 15 по 25 грудня 2015 року для проекту Центру політико-правових реформ. Опитування проводилося в 110 населених пунктах у всіх областях України, окрім Автономної Республіки Крим. У даному опитуванні брали участь 2040 осіб. Зокрема, тільки 8 відсотки висловили довіру до вітчизняних судів, а 80 відсотків населення – абсолютну

недовіру. При цьому, більшість населення переконана, що в українських судах є поширеною корупція (85%). Більшість респондентів вважають, що має місце залежність суддів від політиків (65%) та олігархів (67%), ухвалення замовних рішень (55%), кругова порука в системі правосуддя (51%) [262].

Примітно, що в багатьох розвинутих країнах світу ці показники є значно вищими. Так, наприклад, в Естонії, США, Канаді, показник довіри коливається від 50 до 60 відсотків, Великій Британії, Нідерландах, Німеччині – від 60 до 70 відсотків, а в Швейцарії, Норвегії, Данії – понад 80 відсотків [260].

За таких обставин, створення доступної та ефективної системи судочинства, що відповідатиме європейським цінностям та стандартам захисту прав людини, а також забезпечення права на незалежний та справедливий суд у розумний строк стали одним із пріоритетних напрямів Національної Стратегії у сфері прав людини в Україні [263].

Привертає увагу планова політика розвитку юстиції Франції. У цій країні Міністерству юстиції належить провідна роль у питаннях підготовки законопроектів та відповідних висновків у сфері функціонування судової системи, а також у процесі підготовки та формування корпусу суддів і прокурорів, їх матеріально-технічного та кадрового забезпеченні. Акцентуючи увагу на проблемах удосконалення діяльності судової системи, після дворічного колективного обговорення міністр юстиції Франції представила План дій щодо покращення системи правосуддя. Визнаючи ряд недоліків у системі забезпечення основних прав людини, Міністерство юстиції також ініціювало проведення масштабної судової реформи задля підвищення якості правосуддя та забезпечення справедливості, а також досягнення більш тісного та більш ефективного ступеню захисту як для кожного громадянина, так і для французького суспільства в цілому.

Зокрема, запропоновано поступово здійснити такі кроки як: універсалізація судової юрисдикції (надання допомоги громадянам стосовно процедур реєстрації та відслідковування стану розгляду справи в усіх юрисдикціях незалежно від адміністративного поділу); налагодження електронної системи судочинства, тобто надання допомоги громадянам в режимі онлайн; розширення доступу до правової політики; постійний контроль рівня забезпечення судочинства на місцевому рівні за допомогою проведення регулярної статистичної оцінки у співпраці з населенням тощо.

Примітно, що значну частину уваги приділено проблематиці забезпечення підвищення ефективності правосуддя. Так, у даний період триває робота по впровадженню таких заходів як скорочення часу та спрощення правил і процедур захисту у цивільних справах; заохочення альтернативних методів вирішення спорів у судах та створення в системі юстиції спеціальної міжвідомчої комісії з питань примирення та посередництва; забезпечення доступності та відкритості судової практики для громадян, залучення національних університетів до її вивчення й аналізу; організація співпраці з прокурорами та спрощення процедури попереднього слідства; затвердження та реалізація плану підтримки для суддів, поліпшення умов праці [264].

Міністерство юстиції України також бере участь у процесі реформування вітчизняної судової системи. Міністр юстиції наголошує не тільки на необхідності реалізації положень антикорупційного законодавства та перевірки доброчесності суддів. Очільник Міністерства юстиції також обґрунтовує доцільність скасування Господарського кодексу України і Господарського процесуального кодексу України [265]. Такий крок, на його думку, ліквідує неузгодженості законодавства у сфері господарської діяльності та, відповідно, судочинства.

Позицію міністра підтримують й деякі сучасні експерти в галузі господарського законодавства. На їх думку, ті форми, які сьогодні існують в Господарському кодексі, є рудиментом радянської системи, вони були зафіксовані в Господарському кодексі, щоб відобразити те, як розвивалося корпоративне законодавство початку 90-х років. Також наголошується, що подальший розвиток вітчизняного законодавства неможливий без скасування цих норм, оскільки останні унеможливають перехід до відповідних європейських норм, що діють у західних країнах. Окремо акцентується, що такий крок є необхідним, оскільки на нього чекають інвестори [265].

Проте, не можна залишати поза увагою й іншу позицію вітчизняних правників, які спираються на необхідність збереження усталеної системи господарського судочинства. Так, окремі представники системи судочинства переконані, що запропоновані зміни аж ніяк не сприятимуть спрощенню судової системи, а навпаки значно ускладнять доступ пересічного громадянина до правосуддя та повністю знищать господарське судочинство як ефективну, найкращу систему для розгляду спорів між юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, діяльність яких є однією з найважливіших засад розвитку економіки України.

Крім того, судді Господарського суду Миколаївської області багаторазово наголошували, що передача кримінальних справ господарським судам є недоцільною, оскільки господарські суди мають великий досвід у питаннях, що належать саме до економічної сфери діяльності, а не до сфери кримінальних злочинів.

Протягом десятиліть існування господарського (арбітражного) судочинства накопичено велику судову практику, спрямовану на захист суб'єктами господарювання порушених прав і законних інтересів у господарських судах. Таким чином, на захист збереження усталеної системи виступає, перш за все, специфіка та складність спорів, підвідомчих цим

органам, а принцип спеціалізації судів (і суддів у цих судах) позитивно впливає на якість розгляду спорів та забезпечення єдності судової практики [266].

У цьому контексті корисним буде навести деякі показники ефективності господарських судів, зокрема, ті, що наведені у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України №1 від 25.02.2016 року «Про підсумки роботи господарських судів України в 2015 році та завдання на 2016 рік». Так, про рівень навантаження на господарські суди свідчить обсяг розглянутих за звітний період заяв - 223,9 тис. звернень суб'єктів господарювання та прийнято 201,9 тис. судових рішень. Отже, середній рівень навантаження судді місцевого господарського суду у 2015 році склав 391 заяву (справу), а на одного суддю апеляційного господарського суду - в середньому 269 апеляційних скарг та заяв за 2015 рік.

Встановлено, що переважна більшість - 81,9% рішень судів першої інстанції відповідають вимогам чинного законодавства і набувають законної сили після закінчення перебігу терміну для їх оскарження. Загалом, за результатами судового розгляду присуджено до стягнення на користь суб'єктів економічних правовідносин близько 231 млрд. грн. [267].

Наведені цифри свідчать, що господарське судочинство становить вагомую частину в системі судочинства України, а рівень його ефективності може вважатися одним з показників ефективності загальноекономічної системи. За таких обставин проблематика ліквідації господарських судів залишається вкрай актуальною та потребує додаткової уваги з боку Уряду, рішення якого мають прийматися не з метою заволодіння інвесторських інтересів, а на підставі широкої дискусії з представниками судових кіл, а також на підставі принципів доцільності та оптимізації ефективності вітчизняного судочинства із гарантуванням збереження якості та строків розгляду судових справ.

Звернемося також до Реанімаційного пакету реформ, підготовленого Конституційною комісією. Він вбачає за мету судової реформи встановлення спраєдливості, доброчесності і незалежності як ключових цінностей для оновленого суддівського корпусу. Визнаючи основними проблемами вітчизняної системи правосуддя корупцію, політичну залежність та неефективність діяльності судів, Конституційна комісія пропонує застосовувати для їх вирішення такі заходи як: прозорий конкурсний добір на всі суддівські посади; справедливі механізми відповідальності; реальне суддівське самоврядування; громадський контроль за судовою системою і судочинством [268].

У свою чергу, Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки значно розширює перелік недоліків сучасної системи правосуддя, включаючи до них такі як: низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства; корупція та залежність суддів; недосконалість кадрового планування; недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб; нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів; непропорційне робоче навантаження на суддів; недосконалість бюджетного планування і управління, відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів; недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя); низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри суддів та судової системи.

У зв'язку із цим, передбачається реалізувати ряд заходів, направлених на стабілізацію підвищення ефективності судової системи України. Серед них, зокрема, визначені такі як забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів; підвищення професійного рівня суддів, а також прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності; оптимізація

повноважень судів різних юрисдикцій; забезпечення зростання прозорості та відкритості правосуддя; реорганізація системи виконання судових рішень та підвищення ефективності виконавчого провадження [269].

Однак, не зважаючи на деталізацію завдань з підвищення загального рівня ефективності судочинства, залишається недостатньо висвітленим механізм фінансового забезпечення подальшого функціонування судової системи. Фактично відсутній конкретний план бюджетування судів. Негативного забарвлення набуває позиція законодавця щодо підвищення ставок судового збору, який пропонується визначити у якості основного джерела фінансування.

Такий підхід, на нашу думку, хоча й збільшить масову частку коштів на рахунку судових установ, проте стане додатковим тягарем для значної кількості громадян. Безперечно, ставки судового збору в Україні значно нижчі за аналогічні збори в багатьох країнах Європи. Проте, порівнювати їх не є доцільним, оскільки доведеться брати до уваги й основні економічні показники, зокрема, щодо частки доходу на душу населення, споживчого кошику, рівня інфляції та ін. А за цими показниками Україна, нажаль, займає один з найнижчих європейських щабелів.

Звертаючись до практики планової політики розвитку Міністерства юстиції Італії, слід підкреслити, що Міністр юстиції у цій країні є єдиним міністром з конституційно визначеним статусом [198]. Він має широкі повноваження у сфері організації та функціонування судової системи, а його повноваження щодо організації послуг, які надаються судовими установами та вжиття дисциплінарних заходів відносно суддів також визначені на конституційному рівні.

Реформаторська політика Італії в сфері юстиції передбачає досягнення п'яти основних цілей, зокрема: оптимізація структури Міністерства з метою скорочення державних витрат; децентралізація

адміністративних функцій; уніфікація та раціоналізація управління товарами і послугами як всередині системи юстиції, так і в процесі співпраці з іншими державними інституціями; оптимізація структури міністерства та досягнення більш високого рівня спеціалізації з одночасною інтеграцією між окремими ланками цієї структури як на центральному, так і місцевому рівнях; удосконалення та закріплення на законодавчому рівні гарантій недоторканості осіб, що беруть участь в адміністративному процесі, прозорості та запобігання корупції.

Міністром також окреслено ряд перспективних напрямів розвитку системи юстиції, направлених на реструктуризацію та реорганізацію Міністерства юстиції. Найважливішими заходами визнано реорганізація та скорочення адміністративного апарату, перерозподіл фінансових ресурсів. Основними керівними принципами розвитку італійського Мінюсту визнано підвищення ефективності, результативності та прозорості адміністративних функцій, їх уніфікація та усунення дублюючих функцій.

Так, наприклад, прийнято рішення про істотне скорочення приміщень та штату з 61 до 36 керівних посад, а також з 1006 до 712 співробітників. Планується, що така оптимізація дозволить зекономити близько 65 мільйонів євро бюджетних коштів, що витрачаються на забезпечення органів юстиції. При цьому, не залишається поза увагою і необхідність підвищення технічного і професійного досвіду працівників апарату Міністерства [270]. Додатково передбачено розширення компетенції окремих департаментів Міністерства юстиції, зокрема, департаменту у справах неповнолітніх, що дозволить забезпечити більш просту та сучасну структуру управління системою для виконання кримінальних покарань відповідно до найновіших європейських моделей.

Питання скорочення штатної чисельності працівників системи юстиції в Україні та прибирання дублюючих функцій також визнані одними з

нагальних проблем реформування вітчизняної юстиції. Тому очільники вітчизняної юстиції вважають за необхідне застосувати заходи, аналогічні з тими, що використані в Італії – скорочення штату та спрощення системи органів. Передбачається, що вони допоможуть вивільнити додатковий фінансовий ресурс в розмірі 60 млн. гривень, які планується направити на збільшення заробітних плат співробітників, які працюють в органах юстиції [271]. Так, наприклад, в результаті тестового оцінювання діяльності та співбесід із 85 керівників органів юстиції областей вищої ланки – 47 покинули свої посади. Разом із тим, заплановано запровадження інституту винагороди для державних реєстраторів та поновлення цього інституту для державних виконавців, що позитивно оцінюється з боку керівників територіальних органів юстиції [272].

Що стосується спрощення системи місцевих управлінь юстиції, то планується скорочення 500 управлінь юстиції районного та міського рівня до 25 об'єднаних міських районних управлінь. Такий крок, на думку директора координаційного центру по наданню правової допомоги А. Вишневського, є технологічно необхідним заходом на період реформування відділів РАЦС та ДВС. Ці зміни будуть стосуватися більш ніж 5000 чиновників, оскільки, перш за все, будуть скорочені посади начальників, їх замісників та спеціалістів в районних, міжрайонних, міських районних, міських та районах управліннях юстиції – всього більш ніж 1300 штатних одиниць, а також більше 500 посад керівників підрозділів державної реєстрації [273].

Такий підхід, на думку керівників системи юстиції, дозволить за оптимально короткий термін вирішити проблеми оптимізації системи територіальних органів, скорочення витрат держбюджету на їх функціонування, розширення доступу до електронних сервісів та юридичної допомоги, а також підвищити якість її надання.

Корисним для вітчизняної практики є досвід стратегічного планування Міністерства юстиції Республіки Казахстан, реформа якого направлена на модернізацію та забезпечення правової інфраструктури, що, в цілому, має на меті підвищення загальної конкурентоздатності держави.

Загальною проблемою системи юстиції Казахстану визнана низька ефективність, у зв'язку із чим розроблено низку заходів з реструктуризації та рефінансування системи юстиції у відповідності з новими завданнями державно-правового розвитку. Розроблений та представлений Міністерством юстиції Стратегічний план розвитку юстиції є логічно викладеним, обґрунтованим, насиченим значною кількістю різноманітних статистичних даних та містить конкретні заходи й пропозиції по реалізації основних завдань реформування юстиції. Викладена архітектура взаємозв'язків стратегічного і бюджетного планування вносить чіткість розуміння щодо ресурсного забезпечення, строків виконання та відповідальних осіб за виконання кожного із визначених Планом стратегічних завдань.

Даний документ визначає у якості сновних наступні стратегічні напрями розвитку.

По-перше, удосконалення законодавства та нормотворчості. Розвиток даного напрямку обумовлений необхідністю та важливістю якісного правового регулювання, яке є основою державного устрою. Запровадження ефективних механізмів законотворчості, заснованих на міжнародних стандартах оцінки якості проектів нормативних правових актів також передбачено і Стратегічним планом розвитку Республіки Казахстан до 2020 року, досягнення цілей якого сприятиме реалізації амбіційного завдання глави держави по входженню Казахстану до 2015 року в число 30-ти найбільш розвинутих держав світу [274].

Другим стратегічним напрямом є удосконалення судово-експертної діяльності. Цей крок передбачає ряд заходів, пов'язаних з поліпшенням

якості проведених експертиз, відповідністю їх міжнародним стандартам, розширенням видів експертних досліджень, підвищенням професійного рівня експертних кадрів, а також вдосконаленням матеріально-технічної бази.

Третім важливим напрямом модернізації юстиції є підвищення якості державних послуг, які надаються органами юстиції, розвиток «електронного уряду», виконання судових актів, підвищення рівня правової культури громадян, забезпечення доступу до кваліфікованої юридичної допомоги і формування в Казахстані сприятливих умов для розвитку інтелектуальної власності [275].

Кожен із зазначених напрямів розвитку передбачає вирішення основних завдань: удосконалення нормативної бази, підвищення професійного рівня працівників, науково-методичне забезпечення та зміцнення кадрового потенціалу й матеріально-технічної бази.

Удосконалення системи української юстиції також передбачає вирішення аналогічних завдань. Одним із них є створення онлайн-будинку юстиції, метою якого є забезпечення надання громадянам максимальної кількості адміністративних послуг у сфері юстиції в електронному режимі. Передбачається, що одними з перших стануть послуги з повторної видачі втрачених документів: свідоцтв про народження, про реєстрацію шлюбу, смерті тощо. В майбутньому за допомогою цифрового підпису планується, наприклад, видавати свідоцтва про народження дитини, що значно спростить процедуру оформлення державної допомоги на дитину. Також можливо буде проводити ідентифікацію особи.

Слід зазначити, що у сфері комп'ютеризації адміністративних послуг Україна спирається на позитивний досвід Грузії, де вже існує практика функціонування електронного будинку юстиції, що надає 300 видів різноманітних публічних послуг. Грузія має патент на House of Justice і ця установа не має аналогів у світі.

Що стосується державної стратегічної політики Грузії у сфері юстиції, Мінюстом запропоновано відповідний План дій на період 2016-2019 рр. Зважаючи на низький рівень довіри суспільства до правоохоронних органів, та визнаючи існування ряду проблем у цій сфері, Мінюст обґрунтовує необхідність удосконалення системи кримінальної юстиції та реформування політики з питань боротьби зі злочинністю.

Зокрема, незважаючи на позитивні зміни в області прав людини в останні роки, існуючі стандарти роботи судових та пенітенціарних установ не відповідають сучасним європейським стандартам, на низькому рівні знаходиться система програмного забезпечення таких установ, є необхідність переорієнтації на міжнародні стандарти системи захисту, профілактики та реабілітації неповнолітніх. Також визнається необхідність систематизації та уніфікації національного кримінального законодавства, підтримується стратегія збільшення доступу та підвищення якості юридичної освіти [276].

Привертає увагу досвід стратегічного планування та розвитку системи юстиції Португалії. Представлений Міністром юстиції відповідний План дій містить більш ніж 120 заходів, приведених у відповідність з національною програмою адміністративної модернізації. Примітно, що Португальський Уряд зробив акцент на втіленні новітніх технологій та використанні сучасного міжнародного досвіду у введенні інновацій в різних сферах управління з метою більш якісного забезпечення обслуговування населення. Зокрема, одним із основних напрямів модернізації юстиції, визначених у Плані розвитку, є введення інновацій в секторі юстиції, розробка експериментальних програм та тестування нових концепцій і підходів на основі досвіду судочинства США та Австралійського центру правосуддя. Такий підхід вважається перспективним, зокрема, у процесі підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю (тероризм, фінансування тероризму, відмивання грошей, незаконний обіг наркотиків,

торгівля людьми людина, незаконний оборот зброї і т.д.).

Підвищення коефіцієнту корисної дії також визнано одним з основних напрямів модернізації юстиції та передбачає ряд заходів із зміцнення інформаційної інфраструктури та розвитку технологічних ресурсів, пов'язаних зі зв'язком та збереженням безпеки даних. Такий підхід дозволить забезпечити достовірність, адекватність та актуальних інформаційних ресурсів, які будуть підтримуватися у відповідності до поточних змін чинного законодавства Португалії.

Одночасно, Міністерство юстиції Португалії планує запровадити громадський рейтинг задоволеності громадян – користувачів системи правосуддя. Зокрема, має проводитися громадське опитування, коли особа отримує доступ до послуг правосуддя. Результатом експеримента має стати створення моделі більш ввічливого та ефективного обслуговування населення.

Що стосується рівня надання послуг органами юстиції в Україні, то така перевірка буде проводитися 150-ма спеціальними моніторинговими групами (у складі трьох осіб кожна), робота яких, на думку Міністра юстиції, має стимулювати мотивацію працювати та консультувати громадян. Передбачається, що це буде об'єктивна і чесна оцінка роботи всіх управлінь юстиції. За цією оцінкою Міністерство юстиції планує оцінювати та приймати рішення щодо ефективності просування реформ, які запроваджуються в Міністерстві [277].

Повертаючись до аналізу досвіду планування розвитку юстиції Португалії, слід виокремити у якості одного із основних його напрямів гуманізацію.

Передбачається, що створена пілотна програма забезпечить спрощений доступ ув'язнених до електронно-інформаційної мережі та зв'язок між ув'язненими і членами їх сімей за допомогою відеоконференцій

для віддаленого зв'язку.

З метою реалізації зазначених заходів створено Фонд модернізації юстиції, на якого покладено завдання з використання та перерозподілу цільових коштів. Так, наприклад, у 2016 році планується залучення до Фонду національних інвестицій в розмірі 2.8 млн євро [278].

Стратегія розвитку сфери юстиції в Україні, у порівнянні з Португалією, також містить окремі положення, реалізація яких направлена на створення електронного правосуддя та комплексних інформаційних систем із залученням інноваційних технологій [279]. Передбачається, що удосконалення каналів зв'язку і взаємодії ЄС, зокрема зовнішньої взаємодії між різними державними і недержавними суб'єктами сектору юстиції, а також з державами-членами та установами ЄС й іншими міжнародними суб'єктами забезпечать досягнення більшої прозорості, ефективності, доступу та справедливості правосуддя. Відповідно до програми, планується й проведення опитування та оцінювання рівня задоволеності користувачів, на підставі результатів яких стане можливим коригувати веб-сайти судів та систему електронного забезпечення судочинства в цілому. А отже, органи суддівського самоврядування зможуть ефективно використовувати інформаційні системи на практиці для утвердження принципів незалежності, підзвітності та професійності суддів.

Однак, на жаль, доводиться констатувати, що запровадження даної програми довгий час знаходиться на початковому етапі, відсутній єдиний законодавчо визначений механізм її реалізації. Проблема комп'ютеризації у віддалених населених пунктах й досі не вирішена, доступ до електронної мережі залишається обмеженим, а якість комп'ютерного забезпечення юстиційних установ взагалі не відповідає рівню сучасного технологічного розвитку.

Ще гірша ситуація склалася у вітчизняних пенітенціарних закладах

(слідчі ізолятори, виховні колонії, колонії різного рівня безпеки, виправні центри та ін.) де, на відміну від Португалії, майже відсутній доступ ув'язнених до мережі Інтернет та відсутні як технологічні, так і законодавчі можливості проведення відеоконференцій між ув'язненими та членами їх сімей. Таким чином, вести мову про європейські юстиційні стандарти в Україні ще зарано.

За таких обставин, не можна оминати увагою нову стратегію реформування вітчизняної пенітенціарної системи, реалізація якої відбуватиметься під керівництвом Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ і стане важливою складовою виконання Стратегії реформ сектору юстиції на період 2015-2020 р.р. [276].

Зважаючи на серйозні міжнародні зобов'язання у сфері удосконалення кримінально-виконавчого сектору та приведення його до європейських стандартів, Урядом було визначено ряд заходів, направлених на виконання визначених стратегією завдань по перебудові тюремних закладів. Дійсно, професійна підготовка персоналу та облаштування належних умов тримання ув'язнених є гострою проблемою кримінально-виконавчої системи, яка не знайшла свого вирішення протягом всього часу незалежності України. Разом із цим, є підстави вважати такі заходи передчасними та такими, що не мають відповідного нормативного забезпечення. Так, наприклад, окремі експерти наголошують на недоцільності ліквідації окремих СІЗО, які нещодавно пройшли реконструктизацію.

Зокрема, аналітик Українського інституту стратегій глобального розвитку та адаптації підкреслює, що на виділені з бюджету 500 000 грн., у 2014 році було відремонтовано Чернівецький ізолятор, який залишається діючим та вважається одним з найкращих на території України. Він також підтримує думку Уповноваженого з прав людини В.Лутковської, яка

закликає не закривати СІЗО, оскільки нові будівлі відсутні. Також вважається за необхідне проведення інвентаризації старих будівель, результати якої дадуть об'єктивне уявлення про реальну необхідність побудови нових, у які й можна буде безперешкодно перевести засуджених [280].

Також викликає ряд запитань й прозорість процедури вибору інвесторів для будівництва нових СІЗО і, як, наслідок, передачу цим інвесторам територій старих будівель, які, на відміну від запланованих, знаходять в межах міст та представляють значний комерційний інтерес.

Додатково слід зазначити й про відсутність єдиного фінансового органу, відповідального за отримання, використання та перерозподіл бюджетних коштів, виділених на забезпечення реформ у секторі юстиції. Шлях коштів, що надходять з державного бюджету, а також від благодійних та Європейських організацій й досі залишається непрозорим, виникають окремі питання й щодо їх цільового використання, зокрема, в системі проведення тендерних закупівель.

Безперечно, така ситуація обумовлена, здебільшого, сучасним станом корупції, який склався в Україні, а також непрофесійністю багатьох чиновників, адміністративних працівників, на яких покладається відповідальність бюджетування та технологічно-інформаційного забезпечення реформ. При чому, доречно вести мову не тільки про реформи сектору юстиції, але й про розвиток таких напрямів як охорона здоров'я, освіта, земельні, водні ресурси, екологія та ін.

Євроінтеграційні перспективи України обумовлюють необхідність акцентуації уваги на дослідженні стратегічного досвіду реформування юстиції країн, які корегували завдання національної концепції розвитку у зв'язку із входженням в Європейський Союз. Однією з таких країн є Болгарія, Міністерство юстиції якої брало участь у формуванні основних стратегічних документів країни, прийняття та виконання яких стало

основною вимогою з боку Євросоюзу.

Зокрема, оновлена стратегія судової реформи Болгарії стала відправним пунктом для запровадження електронного уряду сектора правосуддя (впровадженню якого сприяє прийняття основоположного документа - Стратегії впровадження електронного управління та електронного правосуддя на 2014-2020 роки [281]), формування концепції державної політики правосуддя щодо розвитку прав дитини, удосконалення функціонування національного інституту юстиції та ін. Увага Болгарського Уряду була зосереджена на таких завданнях як незалежність судів і судової системи, створення високої мотивації, компетентності та соціальної відповідальності працівників сфери юстиції, удосконалення кримінально-виконавчої політики держави та забезпечення ефективності захисту прав людини на європейському рівні.

Загалом, основними стратегічними цілями болгарської реформи юстиції стали: гарантування незалежності суду та інших органів, діяльність яких пов'язана із правосуддям; оновлення ресурсної бази та визначення статусу суддів, прокурорів і слідчих; ефективне управління у сфері судової влади; модернізована та ефективна кримінальна політика; забезпечення гарантій законності та захист прав людини; суспільна довіра та прозорість судової системи [282].

Передбачається, що досягненню поставленої мети сприятимуть такі заходи як реструктуризація окремих органів юстиції (прокуратури, Вищої судової ради та ін), удосконалення системи виборності та підзвітності посадових осіб із одночасним забезпеченням прозорості та відповідальності із щорічним публічним обговоренням проблематики незалежності судової системи, розвиток системи правової допомоги, запровадження відновного правосуддя, удосконалення юстиційної політики держави тощо. Значна увага приділяється зміцненню правил професійної етики працівників органів

юстиції.

В Болгарії, як і в Україні, одним з найнагальніших завдань є подолання корупції. Одним із важливих кроків по реалізації антикорупційної політики стало забезпечення роботи Етичного судового комітету та його допоміжного органу «Integrity», функціонування яких сприяє проведенню періодичних перевірок суддів та судової адміністрації на предмет виявлення корупційних факторів, гарантуванню безпеки і прозорості процесу розподілу справ, інформаційних технологій всередині системи та ін.

Діяльність аналогічної організації була започаткована і в Україні. В рамках реалізації проекту «Відкритий Суд» розпочав роботу Комітет етики правосуддя, до складу якого увійшли видатні українські правознавці та фахівці у галузі права. На Комітет покладено вирішення проблематики порушення вимог етики та професіоналізму судьями, прокурорами й адвокатами з усієї України з метою утвердження високих стандартів правосуддя.

Зокрема, дана організація розглядатиме відеоматеріали, що засвідчують поведінку судді, прокурора, адвоката, яка не відповідає стандартам правосуддя та спрямовуватиме свої висновки до Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, генерального прокурора й Національної асоціації адвокатів [283]. Важливим є той факт, що Комітет не є політичною організацією та незалежний від жодного органу державної влади та політичних сил.

Сталому розвитку Національного інституту юстиції Болгарії сприяють і такі заходи як удосконалення системи юридичної освіти та професійної підготовки й оцінювання суддів, прокурорів, слідчих, формалізованість та удосконалення системи призначення посадовців, їх дисциплінарної відповідальності, створення гарантованої системи винагород, підвищення дослідно-аналітичного потенціалу судів, більш широке використання

альтернативних форм вирішення спорів та ін.

Значну увагу з боку Уряду приділено бюджетуванню кожної з установ юстиції у відповідності з їх цілями, результативністю діяльності та робочим навантаженням. Передбачається, що визначення і періодичне оновлення цілей і показників ефективності, а також партнерство та співпраця між Міністерством юстиції, Міністерством фінансів та громадянським суспільством з періодичним оновленням кошторису цільових витрат відповідно до місцевих пріоритетів не тільки підвищить загальну продуктивність національної системи юстиції, але й сприятиме забезпеченню та реалізації справедливості як одного з найважливіших завдань болгарської держави.

Отже, як вбачається з наведеного, існуючі у тій чи іншій країні проблеми функціонування системи юстиції обумовлюють відповідні напрями її розвитку та реформування. У свою чергу, їх реалізації сприяють методи й заходи, конкретизовані та закріплені в текстах основних стратегічних документів – державних планах, концепціях розвитку визначеної сфери.

Подолання основних недоліків вітчизняної системи юстиції протягом довгого часу залишаються актуальним та гострим питанням української правової політики.

Зокрема, корупція є одним з головних факторів дестабілізації та регресії багатьох державно-правових та економічних секторів. Систематичне зловживання державними повноваженнями є особливо відчутними у системі правосуддя та забезпечення прав людини. Політичний, економічний та різні форми адміністративного тиску, у тому числі перевищення дисциплінарних повноважень, фактична відсутність державних гарантій особистої безпеки окремих посадових осіб у зв'язку з особливостями їх функціональних повноважень отримало лише «паперове» вирішення з боку держави. Реальні заходи, обрані державою задля вирішення означених проблем виявилися

малоефективними, а деякі зовсім нереалізованими. За таких умов, рівень недовіри з боку суспільства до сфери юстиції в цілому залишається критично низьким, так само, як і рівень мотиваційних чинників багатьох юстиційних працівників.

Останні політичні події в Україні свідчать про відсутність політичної волі з боку Уряду для проведення необхідних реформ. Не зважаючи на той факт, що за останні 10 років були зроблені конкретні кроки, направлені на реформування окремих державно-економічних секторів, вони виявилися частково корисними та не принесли очікуваних результатів, а прагнення Уряду якнайшвидше втілити міжнародні рекомендації та стандарти у багатьох випадках протирічить вітчизняному демократичному досвіду.

У свою чергу, законодавчий процес в Україні все більше набуває рис нестабільності та «вибіркості», очевидними є випадки, коли найвищі нормативні акти держави приймаються не для ліквідації виявленої проблеми, а задля задоволення інтересів окремих інвесторів, бізнесових структур або найвищих посадових осіб, прикладами чого може бути стан державної освіти, судової системи, прокуратури, особливо жаклива ситуація склалася в місцевих органах поліції, де навантаження на дільничних інспекторів та слідчих перевищує всі показники за останні роки. Така ситуація значно уповільнює конституційно-правовий розвиток держави та є вкрай несприятливою для продуктивності і поступового й стабільного розвитку юстиції.

Одночасно із цим, формалізм, бюрократичність багатьох адміністративних процедур, а також низький рівень якості обслуговування громадян також не свідчить на користь досягнення Україною міжнародних стандартів та ідеалів забезпечення основних прав людини і громадянина.

Примітно, що означені проблеми є характерними для юстиції сучасних країн Європейського Союзу, про що свідчать результати

багаточисленних опитувань громадськості, державних та міжнародних моніторингів, тестувань тощо. Спираючись на власний політичний досвід, а також беручи до уваги досвід більш розвинутих, досконалих юстиційних систем, європейські держави обирають оптимальні заходи для розвитку національних органів юстиції.

Зокрема, проблематика незалежності та ефективності правосуддя є найбільш характерною для сучасних країн Європи. З метою її подолання вважається за необхідне реалізація таких основних заходів як втілення новітніх технологій та запровадження електронного правосуддя (Португалія, Болгарія), введення системи контролю та оцінки якості населенням (Франція, Болгарія), раціоналізація фінансування (Польща, Португалія), спрощення адміністративних процедур та запровадження процесуальних гарантій (Польща, Казахстан) та багато інших.

Міністерства юстиції означених країн беруть безпосередню участь у розробці та втіленні державних програм та концепцій розвитку національних систем юстиції. Ці органи безпосередньо опікуються такими питаннями як підвищення якості державних послуг (Казахстан, Грузія), удосконалення системи виборності посадових осіб (Болгарія), підвищення якості юридичної освіти та надання правової допомоги громадянам (Грузія, Болгарія, Казахстан), створення та забезпечення діяльності спеціальних органів, відповідальних за розподіл та раціональне використання коштів, направлених на розвиток системи юстиції (Португалія), формування нових засад державної кримінально-виконавчої політики (Грузія, Болгарія, Польща, Казахстан), удосконалення експертної діяльності (Казахстан) та ін.

Аналіз державних програм розвитку дозволяє визначити й такі характерні напрями, які вважаються необхідними та першочерговими з огляду на специфіку проблематики розвитку національних систем юстиції. Зокрема, Італія акцентує увагу на необхідності реструктуризації Міністерства

юстиції, скорочення штату та інтеграції окремих його складових. Казахстан визначає першочерговість реформування законодавчого забезпечення функціонування юстиції, підвищення якості надання державних послуг. Грузія вважає за необхідне переформатування системи кримінальної юстиції та кримінально-виконавчої політики держави. Запровадження електронного правосуддя та реструктуризація органів юстиції визнано за необхідне урядом Болгарії.

Португалія вбачає одним з найперспективніших заходів з удосконалення національної системи юстиції запровадження новітніх технологій та створення розгалуженої і захищеної інформаційної інфраструктури. Важливим кроком у розвитку справедливості та забезпечення основних прав людини у Польщі вважається консолідація органів в системі юстиції, раціоналізація їх діяльності та фінансування. У свою чергу, Франція визнала за необхідне удосконалення системи судочинства, забезпечення його відкритості, прозорості та контролю за діяльністю.

У зв'язку із цим, беручи до уваги особливості та проблеми державно-правового розвитку України, напрацьований досвід реформування у різних сферах державного управління, зокрема, у сфері юстиції, а також на підставі аналізу міжнародного досвіду стратегічного планування юстиційної політики сучасних європейських держав, можна запропонувати і основні перспективні напрями розвитку вітчизняної юстиції. Такі напрями одночасно можуть бути визнані у якості перспективних завдань розвитку Міністерства юстиції України, яке бере безпосередню участь в основних державно-правових процесах.

Зокрема, підвищенню ефективності судочинства та надання адміністративних послуг значно сприятиме удосконалення електронного правосуддя та запровадження новітніх технологій в діяльності органів

юстиції на всіх рівнях. Спрощення адміністративних процедур, скорочення процесуальних строків та зниження вартості державних послуг зробить їх більш доступними для більшості населення України. Реструктуризація Міністерства юстиції, а також інших органів юстиції, їх інтеграція та налагодження тісної співпраці забезпечить єдність юстиційної практики, злагодженість та скоординованість їх роботи, а отже – й підвищення загальної ефективності. Система оцінки етичних якостей, а також загальної якості роботи державних посадовців, забезпечення гарантій їх діяльності і особистої безпеки, включаючи підвищення рівня матеріально забезпечення, стане позитивним мотиваційним чинником для більш сумлінного та ефективного виконання їхніх обов'язків.

У свою чергу, удосконалення та переорієнтація державно-правової політики на такі загальновизнані цінності як справедливість, рівність, забезпечення прав і свобод людини обумовить використання інших, більш досконалих та сучасних засобів задля сприяння правового розвитку держави, втілення визнаних світових та європейських стандартів функціонування державних органів, побудови відносин у контексті людина – громадянин – держава. Окремим питанням постає проблематика забезпечення належного рівня фінансування, раціоналізації коштів та відповідальності за їх цільове використання.

Загалом, забезпечення верховенства права, зокрема вдосконалення системи судочинства та захисту прав і свобод людини є пріоритетною загальноєвропейською тенденцією розвитку юстиції, притаманною сучасним європейським країнам з різним рівнем державно-правового розвитку, а перспективи розвитку організації та діяльності відповідних центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції пов'язані з розширенням і поглибленням їх впливу на ті сфери суспільного життя, у яких набуває реалізації державна і правова політика

Разом із цим, розглядаючи проблематику формування національної стратегії розвитку юстиції, слід орієнтуватися не тільки на існуючі європейські гарантії та принципи. Безумовно, вони мають слугувати загальним ціннісним орієнтиром на шляху до побудови сучасної демократичної правової системи. Проте, без подолання існуючих недоліків на рівні окремих структурних підрозділів/органів системи юстиції неможливо вести мову про європейські стандарти юстиційної діяльності в загальнодержавному масштабі.

Доречним стане наведення прикладу про функціонування будь-якої живої істоти: не можна назвати здоровим організм, у якого хворі, або навіть відсутні окремі органи, частини тіла. Такий організм хоча й може бути життєздатним, проте він не є повноцінним та значно обмежений у своїх можливостях, потребує постійного нагляду. Нажаль, деякі сучасні державні інституції можна порівняти із людиною, що підключена до апарату життєзабезпечення.

За таких умов особливо важливим є, перш за все, стабілізація та налагодження діяльності окремих органів та установ юстиції на місцевому рівні. Після цього актуалізується налагодження взаємодії між різними ланками юстиції. І тільки після проходження зазначених етапів слід коригувати діяльність національної системи юстиції в цілому, оцінювати її ефективність та рівень взаємодії з іншими органами та установами через призму ефективності функціонування державного механізму. Завершальним етапом розвитку національної системи юстиції стане налагодження співпраці з відповідними національними органами інших країн, а також європейськими та міжнародними юстиційними організаціями.

Висновки до розділу 3

Міністерство юстиції наділене широкими повноваженнями у сфері проведення сучасної державно-правової реформи та забезпечення верховенства права. Ці повноваження реалізуються у таких сферах як конституційний лад, юстиція, праця, ЗМІ, економіка, міжнародні відносини. Розширення сфер впливу та засобів діяльності, висвітлені у даному дослідженні, дозволяють стверджувати про тенденції активізації та реформування діяльності Міністерства юстиції, а глобальні кадрові та організаційні перетворення – про відповідні зміни у його структурній будові.

Використання правових та організаційних (неправових) форм управлінської діяльності направлене на реалізацію широкого кола покладених на Мін'юст завдань, у тому числі й у процесі розробки та реалізації основоположних документів з питань захисту прав та свобод людини. Останнє дозволяє охарактеризувати Міністерство юстиції у якості ініціатора, експерта, координатора та реалізатора конституційно-правової, інших державних і правових реформ, а також суб'єкта, що забезпечує їх відповідність міжнародним та європейським зобов'язанням України.

Одночасно, виявлення та концентрація уваги з боку Уряду основних недоліків у функціонуванні Міністерства юстиції (недостатній рівень фінансового та організаційно-технічного забезпечення, низька якість підготовки та перепідготовки фахівців, слабка ефективність, декларативність ряду правових норм, що регламентують функціонування органів юстиції тощо) дозволить підвищити його ефективність та роль у конституційно-правовому процесі, забезпеченні верховенства права.

З метою забезпечення сталого та ефективного розвитку вітчизняної юстиції, а також з огляду на євроінтеграційні перспективи України,

доцільним є вивчення та використання позитивного досвіду планування розвитку юстиції європейських країн. При цьому, основні напрями розвитку втчизняної юстиції одночасно можуть бути визнані у якості перспективних завдань розвитку Міністерства юстиції України, яке бере безпосередню участь в основних державно-правових процесах.

Зокрема, підвищенню ефективності судочинства та надання адміністративних послуг значно сприятиме удосконалення електронного правосуддя та запровадження новітніх технологій в діяльності органів юстиції на всіх рівнях. Спрощення адміністративних процедур, скорочення процесуальних строків та зниження вартості державних послуг зробить їх більш доступними для більшості населення України. Реструктуризація Міністерства юстиції, а також інших органів юстиції, їх інтеграція та налагодження тісної співпраці забезпечить єдність юстиційної практики, злагодженість та скоординованість їх роботи, а отже – й підвищення загальної ефективності. У свою чергу, удосконалення та переорієнтація державно-правової політики на такі загальновизнані цінності як справедливість, рівність, забезпечення прав і свобод людини обумовить використання інших, більш досконалих та сучасних засобів задля сприяння правового розвитку держави, втілення визнаних світових та європейських стандартів функціонування державних органів, побудови відносин у контексті людина – громадянин – держава. частині його організації, функцій та порядку їх забезпечення.

З одного боку, розмаїття форм і методів діяльності органів юстиції розширює можливості їх впливу на формування та реалізацію завдань і функцій держави, функціонування правової системи; з іншого, - виникає нагальна потреба в уніфікації, оптимізації їх діяльності, спрощенні адміністративних процедур та інтеграції окремих органів та інституцій

юстиції, подоланні корупції, підвищенні професійного рівня працівників тощо.

В результаті порівняльно-правового аналізу напрямів розвитку національної юстиції європейських і пострадянських країн стало можливим визначити доцільність, умови, застереження та основні шляхи впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику реформування державного управління та нормативно-правового регулювання сфери юстиції. При цьому, пріоритетною загальноєвропейською тенденцією розвитку юстиції, притаманною сучасним європейським країнам з різним рівнем державно-правового розвитку, є забезпечення верховенства права.

Загалом, на нашу думку, важливо концентруватися не тільки на існуючих європейських гарантіях та принципах, які виступають загальним ціннісним орієнтиром на шляху до побудови сучасної демократичної правової системи. Запорукою успіху може стати поступова, виважена державна політика, спрямована на подолання існуючих недоліків на рівні окремих структурних підрозділів/органів системи юстиції. Тільки після цього стане можливим запровадження основних європейських стандартів юстиційної діяльності в загальнодержавному масштабі. Іншими словами, стабілізація та налагодження діяльності окремих органів та установ юстиції на місцевому рівні стане запорукою налагодження взаємодії між різними ланками юстиції. А це, у свою чергу, не тільки уможливить відповідне корегування діяльності національної системи юстиції в цілому, але й забезпечить налагодження ефективної співпраці з відповідними національними органами інших країн, а також європейськими та міжнародними юстиційними організаціями.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження спільних та відмінних властивостей організації, функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та країнах Європи сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення визначеної мети, а саме:

1. На підставі аналізу й систематизації теоретичних, історичних та інших витоків, що містять наукові уявлення про юстицію, а також відповідної нормативно-правової бази можливо отримати уявлення про багатоманітність сучасних підходів до проблематики юстиції. Проте зазначене, скоріше, свідчить про відсутність комплексних загальнотеоретичних та порівняльно-правових досліджень юстиційної діяльності, правового статусу Міністерства юстиції України. Завдяки авторському підходу, що базується на застосуванні критеріїв особливостей предметної сфери пізнання, виокремлено відповідні групи правових джерел, а саме: галузеві правові джерела – такі, що характеризують предметність наукових досліджень; нормативні джерела – що дозволяють охарактеризувати означену проблематику як за предметом правового регулювання, так і за спрямованістю регулятивної дії. Констатовано низку не врегульованих питань у цій сфері, зокрема щодо невизначеності повноважень посадових осіб, відсутності чітко окреслених процесуальних дій, невідповідності окремих правових норм нормам європейського законодавства, їх декларативності.

2. Науковий пошук у сфері, що розглядається зумовив вибір теоретичних засад, методологічних підходів та методів дослідження

діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. Застосування історичного, функціонального, системного, структурного, порівняльно-правового, статистичного, а також інших методологічних підходів та методів дозволило не лише узагальнити й систематизувати результати наукового пошуку щодо проблематики юстиції, але й уточнити та розширити сучасні уявлення відносно організаційної побудови, функцій, правового статусу міністерств юстиції, їх значення та ролі в процесі забезпечення верховенства права, здійснення державних і правових реформ.

3. На підставі дослідження місця й призначення центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, особливостей нормативно-правового регулювання їх організації та діяльності уточнено положення щодо європейської правової традиції з регламентації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, що ґрунтується на принципах пріоритетності міжнародних стандартів відносно національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод, чіткості формалізації статусу, завдань і функцій міжнародних органів юстиції, а також визнанні провідної ролі наднаціональних правових інституцій.

4. Дослідження особливостей трансформації юстиції держав-членів Європейського Союзу в умовах розвитку міжнародних відносин, а також взаємовпливу наднаціональної та національних систем юстиції дозволило виокремити як позитивні тенденції (підвищення рівня захисту прав і свобод, консолідація країн-учасників, уніфікація юстиційної політики, підвищення стандартів), так і окремі негативні наслідки уніфікації систем юстиції (односторонній вплив Європейського Союзу на розвиток національних систем юстиції, неврахування національних традицій державно-правового розвитку). Також обґрунтовано, що юстиція посідає одну з провідних позицій у суспільно-правовому розвитку кожної європейської країни, а сучасні

міжнародні інститути юстиції (Європол, Євроюст, Інтерпол та ін.) безпосередньо позначаються на процесі продукування міжнародної політики у сфері юстиції, визначаючи таким чином провідні напрями розвитку національних органів юстиції.

5. Аналіз функціонального навантаження міністерств юстиції європейських держав за критерієм спорідненості напрямів їх діяльності дозволив виокремити три основних групи функцій: організаційно-управлінські – пов’язані з публічним адмініструванням сфери юстиції; нормотворчі – такі, що конкретизують форми участі міністерств юстиції у правотворчому процесі держав, а також особливості власної відомчої нормотворчості; соціально-правові – спрямовані на правове та позаправове забезпечення широкого кола суспільних відносин з огляду на реалізацію ідеалів гуманізму, справедливості, виконання контрольних, превентивних, правозахисних завдань, надання адміністративних послуг.

6. Порівняльно-правовий аналіз особливостей організації сфери юстиції різних країн довів доцільність авторської інтерпретації структури системи Міністерства юстиції як сукупності органів та установ, що входять до складу міністерства чи перебувають у межах його адміністративних повноважень, діяльність яких є нормативно регламентованою та об’єднана спільною метою і завданнями. Зрештою, зіставлення структурних особливостей систем міністерств юстиції різних країн Європи уможливило виявлення двох її типів: судово-правоохоронного та загальноправового типу публічного управління. У першому випадку діяльність міністерства юстиції концентрується саме на судовій та правоохоронній сфері, чим зумовлена відповідна внутрішня організація. Другий тип передбачає обмеженість впливу на функціонування судово-правоохоронної системи та відповідну

концентрацію на питаннях організації, забезпечення, а також нагляду, контролю, надання послуг у різних сферах соціального життя.

7. Роль Міністерства юстиції України в проведенні сучасних державних і правових реформ доцільно характеризувати на підставі визначення сфер (предмета) його впливу й аналізу повноважень у публічному адмініструванні та правовому забезпеченні державних і соціальних змін. Доведено, що Міністерство юстиції України є одним з провідних органів державної влади, який за допомогою правових та організаційних (неправових) форм діяльності реалізує свої повноваження у таких сферах, як державне управління, юстиція, праця, ЗМІ, економіка, міжнародні відносини. Акцентовано його особливу роль у визначенні, формуванні, координації реалізації державних і правових реформ.

8. Обґрунтовано наявність тенденції постійного розширення повноважень Міністерства юстиції України в сучасний період і підвищення його статусу й ролі як у формуванні національної правової політики, так і в розвитку вітчизняної системи захисту прав та свобод громадян. Визначено також головні недоліки функціонування Міністерства юстиції України на сучасному етапі його розвитку, як-от: недостатній рівень фінансового та організаційно-технічного забезпечення діяльності органів юстиції, низька якість підготовки та перепідготовки фахівців у цій сфері (в контексті забезпечення мотиваційних чинників), недостатня ефективність і декларативність низки правових норм, якими регламентовано функціонування органів юстиції, неналежний рівень правової регламентації виявлення корупційної діяльності та механізму реалізації юридичної відповідальності.

9. Євроінтеграція України, прагнення досягти сучасних міжнародних стандартів забезпечення основних прав людини та громадянина зумовлюють

необхідність удосконалення шляхів розвитку та переорієнтації вітчизняної юстиції. З урахуванням досвіду європейських країн обґрунтовано доцільність реалізації таких напрямів, як підвищення ефективності судочинства та надання адміністративних послуг; спрощення адміністративних процедур, скорочення процесуальних строків і зниження вартості державних послуг; реструктуризація та інтеграція органів юстиції; підвищення вимог, стандартів роботи та забезпечення гарантій державних посадовців; переформатування юстиційної політики держави в контексті забезпечення визначальних суспільно-правових та демократичних цінностей; раціоналізація фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черкесова Л. И. Изменение правового положения Министерства юстиции Российской Федерации в период правовых реформ : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Москва, 1999. 172 с.
2. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 213 с.
3. Чечерський В. І. Конституційно-правовий статус органів прокуратури в Словаччині, Польщі, Чехії та Україні (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2006. 206 с.
4. Чижмар К. І. Нормативно-правові засади взаємовідносин інституту нотаріату та адвокатури // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. Симф., 2014. Т. 27 (66). № 2. С. 98–103.
5. Филипчук С. В. Правовой статус Министерства юстиции и его территориальных органов в условиях строительства правового государства в России : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2003. 204 с.
6. Куйбіда Р. О., Тимошук В. П. Розвиток адміністративної юстиції в країнах колишнього Радянського Союзу. Київ : Книги для бізнесу, 2010. 144 с.
7. Куйбіда Р. О. Суди і правосуддя: від радянської моделі до сьогодення. 12 березня 2013 [Електронний ресурс] ; Центр політико-правових реформ. URL : <http://www.pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1303-sudy-i-pravosuddya-vid-radianskoi-modeli-do-sohodennia.html>
8. Авер'янов В. Б. Правові питання реалізації конституційних принципів взаємовідносин громадян з органами виконавчої влади // Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 1998. С. 6–7.
9. Авер'янов В. Б. Питання розвитку законодавства про органи

виконавчої влади // Концепція розвитку законодавства України : матеріали наук.-практ. конф., (травень, 1996 р.). Київ, 1996. С. 101–102.

10. Авер'янов В. Б. Центральні органи виконавчої влади України: концептуальний підхід до класифікації в контексті адміністративної реформи в Україні // Вісник Академії правових наук України. Харків, 1999. № 1 (16). С. 2–50.

11. Проблеми реформування державного управління та адміністративного права / [В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. П. Нагребельний, В. Л. Коваленко] // Правова держава : ювілейний щорічник наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 1999. Вип. 9. С. 47–71.

12. Селіванов А. О. Конституційно-правові передумови здійснення адміністративної реформи та політико-організаційні фактори її забезпечення // Державно-правове регулювання в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (листопад 1997 р.). Київ, 1997. С. 256–257.

13. Кикоть П. В. Міністерства в системі органів виконавчої влади України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 210 с.

14. Микульця І. І. Адміністративно-правовий статус органів юстиції України регіонального рівня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право ; інформаційне право». Київ, 2012. 19 с.

15. Станік С. Р. Роль органів юстиції в реалізації державної правової політики : доповідь Міністра юстиції України на наук.-практ. конф. [«Україна. Десять років незалежності»], (21 серп. 2001 р.) // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2001. № 4. С. 3–9.

16. Железняк Н. А. Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 258 с.

17. Педько Ю. С. Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2004. 16 с.

18. Федькович О. В. Роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій ; прокуратура та адвокатура». Київ, 2007. 19 с.

19. Прийдак М. М. Удосконалення державного управління в галузі юстиції (організаційно-правові питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1996. 199 с.

20. Мелех Л. В. Законність у правозастосовній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень». Львів, 2010. 20 с.

21. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень». Київ, 2008. 18 с.

22. Капустинський В. А. Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 236 с.

23. Руднєва О. М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль в розвитку правової системи України: теоретична характеристика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень». Харків, 2011. 36 с.

24. Шигаль Д. А. Мировая юстиция на Лівобережній Україні за судовою реформою 1864 року : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 200 с.

25. Коротких М. Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 года в России / Коротких М. Г. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1989. 185 с.

26. Моттаева М. Б. Исторический опыт и традиции в деятельности органов юстиции Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2004. 179 с.

27. Галкин Ю. В. Российская юстиция в XIX – начале XX в. (На материалах Центра и Саратовской Губернии) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2003. 145 с.

28. Олефіренко С. Становлення органів юстиції в контексті українського державотворення // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. Львів, 2013. Вип. 34. С. 128–134.

29. Кордун О. О., Ващенко К. О., Павленко Р. М. Особливості виконавчої влади в пострадянській Україні / Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Київ : МАУП, 2000. 248 с.

30. Ігонін Р. В. Державна виконавча служба як складова системи органів Міністерства стиції України / Р. В. Ігонін // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ, 2007. Вип. 38. С. 308–313.

31. Євдокімов В. О. Місце Вищої ради юстиції в системі правосуддя України [Електронний ресурс], 30 лист. 2012 р. URL : <http://cau.in.ua/ua/activities/reports/id/v.-o.-jevdokimov-misce-vischoji-radi-justiciji-v-sistemi-pravosu-650/>

32. Федькович О. В. Роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2007. 222, [6] с.

33. Вишняков В. Г. Организационно-правовые проблемы структуры и штатов органов советского государственного управления : автореф. дисс. на

соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное и административное право». Москва, 1974. 35 с.

34. Микульця І. І. Адміністративно-правовий статус органів юстиції України регіонального рівня : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 204 с.

35. Гусарєва О. С. Юстиція як складова правових систем сучасних країн світу та України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 234 с.

36. Фурса Є. І. Концепція реформування нотаріату // Нотаріат для Вас. 2009. № 6. С. 22–23.

37. Ясінська Л. Е. Європейська правова традиція та розвиток інституту нотаріату в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 8. С. 153–162.

38. Кордун О., Павленко Р. Від тактики до стратегії, або яка конституційна реформа потрібна Україні // Людина і політика. 2002. № 5. С. 3–20.

39. Бурак О. В. Конституційні основи організації судової влади у зарубіжних країнах // Вісник Академії адвокатури України. Київ, 2009. № 1 (14). С. 163–167.

40. Черняк Є. В. Конституційна юстиція Сполучених Штатів Америки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 189 с.

41. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні : [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2007. 156 с.

42. Алексеєнко І. Г. Європейська модель конституційної юстиції: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2001. 202 с.

43. Северин О. Ювенальная юстиція: актуальність створення і розвитку в Україні та за кордоном // Право України. 2006. № 10. С. 86–88.

44. Куплеваский Н. О. Административная юстиция в Западной Европе. Т. 1 : Административная юстиция во Франции. Харьков : Унив. тип., 1879. 230 с.

45. Хаманева Н. Ю. Административная юстиция США // Государство и право. 1993. № 3. С. 140–147.

46. Пахолок Л. І. Адміністративна юстиція в зарубіжних країнах: виникнення і сучасний стан // Вісник Верховного Суду України. 2001. № 5. С. 49–54.

47. Алексеенко И. Г. Европейская модель конституционной юстиции : сравнительно-правовая ретроспектива. Днепропетровск : Наука и образование, 1998. 230 с.

48. Штыкова Н. Н. Ювенальная юстиция в США, Англии и России XIX – XX века : историко-правовой анализ : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Н. Новгород, 2001. 185 с.

49. Зивс С. Л. Юстиция США – орудие империалистической реакции / отв. ред. В. В. Евгеньев. Москва : АН СССР, 1951. 95 с.

50. Симкин Х. С. Юстиция объединенной Германии // Советская юстиция. 1991. № 1. С. 22–24.

51. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344

52. У Києві презентували проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (15/10/2013) [Електронний ресурс]. URL : [http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_10_14\(15\)_uk.htm](http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_10_14(15)_uk.htm)

53. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [Електронний ресурс] : указ Президента України від 24 трав. 2011 р. № 597/2011. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>

54. Меморандум між Міністерством юстиції України та

Всеукраїнською громадською організацією «Академія нотаріату України» про співпрацю, спрямовану на підвищення фахового рівня нотаріусів [Електронний ресурс] : прийм. 09 лют. 2010 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-10>

55. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 08 квіт. 2014 р. № 1188-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 23. Ст. 870.

56. Міжвідомче міжнародне співробітництво Міністерства юстиції України. Список договорів [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/23135>

57. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс] : підпис. 14 черв. 1994 р. ; ратифік. 10 лист. 1994 р. ; в ред. від 16 верес. 2014 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012

58. Про затвердження Положення про центральний засвідчувальний орган [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2004 р. № 1451. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1451-2004-%D0%BF>

59. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [Електронний ресурс] : указ Президента України від 10 трав. 2006 р. № 361/2006. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>

60. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2014 р. № 465 ; в ред. від 21 берез. 2015 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF>

61. Про Національну програму правової освіти населення [Електронний ресурс] : указ Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001. URL : <http://www.minjust.gov.ua/43459>

62. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі [Електронний ресурс] : постан. Верховної Ради України від 13 берез. 2014 р. № 874-VII. URL : <http://www.minjust.gov.ua/section/136>

63. Про затвердження положень про територіальні органи Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 23 черв. 2011 р. № 1707/5. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0759-11>

64. Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні управління юстиції [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України 23 черв. 2011 р. № 1707/5. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0760-11>

65. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 296/5 // Офіційний вісник України. 2012. № 17. Ст. 632.

66. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 23 черв. 2010 р. № 1380/5 ; в ред. від 19 серп. 2013 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10>

67. Про затвердження форм звітності з питань державної реєстрації актів цивільного стану та Інструкції про ведення звітності відділами державної реєстрації актів цивільного стану [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 24 січ. 2013 р. № 169/5 ; в ред. від 4 верес. 2015 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0189-13>

68. Про затвердження граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 12 січ. 1999 р. № 2/5. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0019-99>

69. Иванишевъ Н. О древнихъ сельскихъ общинахъ въ Югозападной Россіи // Изданіе Кіевской Археографической Коммисіи. Киев : В тип. Федорова и Мин., 1863. С. 3–34.

70. Калиновський В., Кузьминець О. Історія держави і права України : [підруч.]. 2-е вид. доповн. Київ : Україна, 2002. 427 с.

71. Кобилецький М. Магдебурзьке право в селах Галичини // Право України. 2003. № 8. С. 120–124.

72. Андреєв Д. Принципи судочинства на січі [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ukrcenter.com/Library/read.asp?id=462&page=2>

73. Дореформенна (петровська) прокуратура 1772 – 1864 рр. [Електронний ресурс]. URL : <http://zonazakona.com.ua/2009-10-22-12-44-03/122--1772-1864>.

74. Історичний екскурс. Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/0/2980>

75. О расширении прав краевых, областных судов и упразднении управлений министерств союзных республик при краевых, областных Советах депутатов трудящихся [Електронний ресурс] : указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 августа 1956 г. URL : http://www.minjust.by/ru/site_menu/about/history

76. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1991 р. № 38. URL : <http://www.uazakon.com/document/tpart15/isx15143.htm>

77. Про Положення про Міністерство юстиції України [Електронний ресурс] : розпорядж. Президента України від 03 жовт. 1992 р. № 154/92-рп. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/154/92-рп>

78. Про Положення про Міністерство юстиції України [Електронний ресурс] : указ Президента України від 18 верес. 1996 р. № 840/96. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/840/96>

79. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : указ Президента України від 30 груд. 1997 р. № 1396/97 // Офіційний вісник

України. 1998. № 2. Ст. 47.

80. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постан. Кабінету Міністрів України від 14 лист. 2006 р. № 1577 // Офіційний вісник України. 2006. № 45. Ст. 3020.

81. Рішення у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Справа № 1-45/2010 : рішення Конституційного Суду України від 30 верес. 2010 р. № 20-рп /2010 // Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. Ст. 2597.

82. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України [Електронний ресурс] : указ Президента України від 06 квіт. 2011 р. № 395/2011. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/395/2011>

83. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Конституції України (№ 4178а від 26 черв. 2014 р.) [Електронний ресурс] // Закон і бізнес. URL : http://zib.com.ua/ua/print/91096-royasnyuvalna_zapiska_do_proektu_zakonu_pro_vnesennya_zmin_d.html

84. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лют. 2014 р. № 742-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. Ст. 143.

85. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постан. Кабінету Міністрів України від 02 лип. 2014 р. № 228 // Офіційний вісник України. 2014. № 54. Ст. 1455.

86. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф., (м. Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Руднєвої. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2013. 155 с.

87. Леушин В . И., Перевалов В. Д. Понятие, сущность и социальная ценность права // Теория государства и права / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва, 1998. С. 187–207.

88. Оль П. А. Правопонимание: от плюрализма к единству : [монография]. Санкт-Петербург : Р. Асланов «Юридический центр Пресс», 2005. 243 с.

89. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

90. Ганьба О. Б. Правова поведінка суб'єктів охорони державного кордону України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 227 с.

91. Сырых В. М. Логические основания общей теории права. Т. 1 : Элементарный состав.: [в 2 т.] / Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при правительстве РФ. Москва : Юстицин-форм, 2000. 527 с.

92. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3 : К – М. 792 с.

93. Эминеску И. К вопросу о сравнимости различных правовых систем // Сравнительное правоведение / отв. ред. В. А. Туманов. Москва : Прогресс, 1978. С. 172–202.

94. Тацій В. Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави // Методологічні проблеми правової науки : матеріали міжнар. наук. конф., (Харків, 13-14 груд. 2002 р.). Харків, 2003. С. 3–12.

95. Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія правових і політичних вчень». Харків, 2001. 19 с.

96. Гусарєв С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : дис.. ... доктора юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 422 с.

97. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : [монографія]. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.

98. Кудрявцев И. К., Лебедев С. А. Синергетика как парадигма нелинейности // Вопросы философии. 2002. № 12. С.55–63.

99. Філософсько-антропологічні студії 2001. Київ : Стилос, 2001. 358

с.

100. Ібрагімов М. М. Філософія права як самостійна наукова дисципліна // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ : зб. наук. праць. Київ, 1995. С. 5–9.

101. Актуальні проблеми теорії держави і права. Ч. I : Актуальні проблеми теорії держави : навч. посіб. / [С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша та ін.]. Київ : КНТ, 2007. 288 с.

102. Теорія держави і права. Академічний курс : [підруч.] / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

103. Про центральні органи виконавчої влади [Електронний ресурс] : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI ; в ред. від 1 трав. 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

104. Пояснювальна записка до законопроекту «Про центральні органи виконавчої влади» [Електронний ресурс]. URL : <http://pravo.org.ua/publicna-administratsiia/orhany-vykonavchoi-vlady/1034-law-of-ukraine-on-the-central-authorities-ua.html>

105. Конституційне право України : [підруч. для студентів вищ. навч. закл.] / за ред. акад. АПрН України, доктора юрид. наук, проф. Ю. М. Тоди́ки, доктора юрид. і політ. наук, проф. В. С. Журавського. Київ : Ін Юре, 2002. 544 с.

106. Загальна теорія держави та права : [навч. посіб] / за ред. акад. АПрН України, доктора юрид. наук, проф. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.

107. Лебедев А. Н. Статус субъекта Российской Федерации (основы концепции, конституционная модель, практика). Москва : Ин-т государства и права РАН, 1999. 197 с.

108. Габричидзе Б. Н. Конституционный статус органов Советского государства. Москва : Юрид. лит., 1982. 184 с.

109. Богданова Н. А. Категория статуса в конституционном праве // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 1998. № 3. С. 3–20.

110. Конституційне право України : [підруч.] / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ : Український центр правничих студій, 1999. 376 с.

111. Теория права и государства : [учеб. для вузов] / под ред. Г. Н. Манова. Москва : БЕК, 1996. 336 с.

112. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : [підруч.]. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 536 с

113. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій : [навч. посіб.]. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.

114. Глущенко С. В. До питання про конституційно-правовий статус державного органу // Адвокат. 2012. № 6 (141). С. 28–33.

115. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 214 с.

116. Об утверждении Положения о Министерстве юстиции Республики Беларусь [Електронний ресурс] : постан. Совета Министров Республики Беларусь от 31 октября 2001 г. № 1605. URL : http://www.minjust.by/ru/site_menu/about/new_url_1488900277

117. Устройствен правилник на Министерството на правосъдието [Електронний ресурс] : приет с ПМС № 215 от 23.09.2013 г., обн., ДВ, бр. 84 от 27.09.2013 г. ; в сила от 1.10.2013 г. URL : <http://mjs.bg/14/>

118. Об организации и функционировании Министерства юстиции [Електронний ресурс] : постан. Правительства Республики Молдова от 03 октября 2012 г. № 736. URL : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=345271&lang=2>

119. Вальтер Рудольф. Принципи розподілу влади та компетенція і функції Міністерства юстиції Німеччини / Докум.-інформ. фонд Центру

правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України. Київ, 1997.

120. Кравченко В. В. Конституційне право України : [навч. посіб.]. 3-тє вид., виправл. та доповн. Київ : Атіка, 2004. 512 с.

121. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : [підруч.]. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 510 с.

122. Конституційне право України : [підруч. для юрид. вузів] / за ред. проф. В. Ф. Погорілка. 2-ге вид., доповн. і переопр. Київ : Наукова думка, 2000. 732 с.

123. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва : Юристъ, 2002. 776 с.

124. Экономика и право : словарь-справочник / [авт.-сост. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков]. Москва : Вуз и школа, 2004. 1072 с.

125. Радько Т. Н. Теория государства и права в схемах и определениях : [учеб. пособ.]. Москва : Проспект, 2011. 176 с.

126. Костюк В. Л. Правосуб'єктність органів, які здійснюють державний нагляд у сфері праці: науково-правовий аспект [Електронний ресурс] / В. Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія : Право. Острог, 2012. № 1 (5). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kvlnpa.pdf>

127. Зубчик Ю. В. Суб'єкти правових відносин : теоретичні інтерпретації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 220 с.

128. Кисіль Л. Є. Публічна правосуб'єктність органів виконавчої влади України // Часопис Київського університету права. Київ, 2010. № 4. С. 125–129.

129. Еникеев З. И. Правосубъектность органов государственной власти Республики Башкортостан [Електронний ресурс] // ЕврАзЮж : юрид. журн. 2011. № 6 (37). URL : http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2242&Itemid=502

130. Іванов С. О. До питання поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного та публічного права // Університетські наукові записки. Хмельницький, 2005. № 3 (15). С.100–106.
131. Кісіль З. Р. Кісіль Р. В. Адміністративне право : [навч. посіб.]. 3-те вид. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 696 с.
132. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
133. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учеб.]. Харків : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
134. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика : [моногр.]. Харків : Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.
135. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : [навч. посіб.]. Чернівці : Рута, 2000. 431 с.
136. Кравченко В. В. Конституційне право України : [навч. посіб.]. Київ : Атіка. 2002. 480 с.
137. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1 : А–Г. 1998. 672 с.
138. Колодій А. М. Принципи права України : [моногр.]. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
139. Андрощук С. Принцип верховенства права: визначення, співвідношення із суміжними поняттями, особливості законодавчого закріплення і реалізації [Електронний ресурс]. URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2008>
140. Портнов А. В. Зміст принципу верховенства права та його реалізація в діяльності Конституційного Суду України // Стратегічні пріоритети. Київ, 2008. № 2 (7). С. 64–67.
141. Резолюція Європейського Парламенту (про дотримання законодавства щодо прав людини та запровадження базових стандартів ОБСЄ [Електронний ресурс] : прийн. 24 трав. 2012 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a89

142. Клочков В. В. Требования законности: понятие, виды, генезис // Конституционная законность и прокурорский надзор : сб. ст. / НИИ Генеральной прокуратуры Российской Федерации. Москва, 1997. С. 134–139.

143. Ладиченко В. В. Системна єдність державної влади – гарантія конституційної стабільності // Юридичний вісник. 2011. № 2 (19). С. 62–66.

144. Гудима Н. В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державного управління України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2008. 204 с.

145. Міністерство юстиції та пріоритети його діяльності [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства юстиції України. URL : <http://www.minjust.gov.ua/30804>

146. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : [підруч.]. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

147. Проект Закону про органи юстиції [Електронний ресурс] : реєстр. № 2152 від 11 лют. 2003 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2152&skl=5

148. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>

149. Проект Національної стратегії у сфері прав людини [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/50302>

150. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>

151. Жаліло Я. А. Євроінтеграційні перспективи України : від декларацій – до дій // Стратегічні пріоритети. Київ, 2009. № 3(12). С. 129–135

152. Оборотов Ю. М. Традиції і новації у правовому розвитку : [моногр.]. Одеса : Юрид. літ., 2001. 160 с.
153. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу. (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу) : [моногр.]. Львів : Світ, 2009. 280 с.
154. Glenn H. P. Doin' the Transsystemic : Legal Systems and Legal Traditions // McGill L. J. Vol. 50. 2005. P. 873.
155. Вовк Д. О. Правова традиція: підходи до розуміння // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук пр. / Акад. прав. наук України ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків, 2012. Вип. 23. С. 3–16.
156. Романов А. К. Правовая система Англии : [учеб. пособ.]. 2-е изд., испр. Москва : Дело, 2002. 344 с.
157. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика) : [навч. посіб.] / МВС України ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ : Скіф, 2008. 96 с.
158. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс] : підпис. 07 лют. 1992 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
159. Сулимский С. В. Международно-правовые проблемы развития институциональной системы Европейского Союза после Амстердамского договора : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Москва, 2003. 185 с.
160. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : вчинено в Страсбурзі 20 квіт. 1959 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Київ–Амстердам, 1996. С. 277–283.
161. Європейська конвенція про видачу правопорушників [Електронний ресурс] : вчинено у Парижі 13 груд. 1957 р. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_033

162. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків (№ ETS-70) [Електронний ресурс] : вчинено в Гаазі 28 трав.1970 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_341

163. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS N 73) [Електронний ресурс] : вчинено в Страсбурзі 15 трав. 1972 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_008

164. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>

165. Joint Action of 22 April 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning a framework for the exchange of liaison magistrates to improve judicial cooperation between the Member States of the European Union (96/277/JHA) // Official Journal of the European Communities. 1996. Vol. 39, L 105. P. 1–2.

166. Волеводз А. Г. Европейская судебная сеть // Международное уголовное право и международная юстиция. 2012. № 1. С. 7–11.

167. Presidency conclusions. Tampere European Council. 15 and 16 October 1999 [Electronic resource]. URL : http://europa.eu.int/council/off/conclu/oct99/oct99_en.htm. (дата обращения: 10.02.2012).

168. Journal officiel des Communautés européennes L 63 du 6.3.2002. P. 1.

169. У Брюсселі відбулася церемонія підписання Угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції (Євроюст) [Електронний ресурс]. URL : http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=1879

170. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол [Електронний ресурс] : прийнятий 13 черв. 1956 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_142

171. Комітети експертів Ради Європи [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/202>

172. О Совете министров юстиции государств – участников Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс] : решение Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 26 августа 2005 г. URL: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=1825>

173. Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] : офіц. сайт. URL : www.sdla.gov.ua

174. Кулеба Д. І. Принцип наднаціональності у міжнародному праві : [наук. доп.] / Ін-т міжнар. відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка ; Каф. міжнар. права ; Українська асоціація міжнар. права]. Київ, 2011. 20 с.

175. Мещерякова О. М. Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право ; европейское право». Москва, 2010. 38 с.

176. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 та 12.00.11 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень» ; «Міжнародне право». Харків, 2014. 42 с.

177. Хоббі Ю. С. Вплив наднаціональності на суверенітет держав-членів Європейського Союзу // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 46. С. 555–559.

178. Coakley J. Gallagher M. Politics in the Republic of Ireland. Dublin : Routledge, 1999. P. 439.

179. Галушко Д. В. Взаимодействие Европейского Союза и государств-членов : опыт Ирландии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Воронеж, 2006. 193 с.

180. Гусарєва О. С. Значення міжнародних стандартів для розвитку національної системи юстиції // Розвиток державності та права в Україні: реалії сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 13–14 серп. 2011 р.). Одеса, 2011. Ч. 1. С. 14–15.

181. Мінімальні стандарти незалежності суддів [Електронний ресурс] : прийняті Міжнар. асоціацією юристів (МАЮ) у 1982 р. URL : <http://www.ibanet.org/>

182. Загальний кодекс правил для адвокатів держав Європейського Співтовариства [Електронний ресурс] : прийнято в Страсбурзі 1 жовт. 1988 р. URL : http://kmdka.gov.ua/eu_code_of_practice_lawyers

183. Декларація про Мінімальні стандарти відносно безпеки та захисту прокурорів та їх сімей [Електронний ресурс] : прийнята МАП у 2008 р. / Офіційний сайт Міжнародної асоціації прокурорів. URL : www.iap-association.org/

184. Система захисту прав людини [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Міністерства юстиції України. URL : <http://hrstrategy.com.ua/about>

185. Аналіз розвитку міжнародної безпекової ситуації та її вплив на національну безпеку України [Електронний ресурс] : за даними Незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень Борисфен Інтел. URL : <http://bintel.com.ua/uk/article/megduyaro-bezpeka/>

186. About the Visegrad Group [Електронний ресурс]. URL : <http://www.visegradgroup.eu/about>

187. Сучасний потенціал впливу Вишеградської групи на формування політики Європейського Союзу щодо України [Електронний ресурс] : аналітична записка / Національний ін-т стратегічних досліджень при Президентові України. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1127/>

188. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории

права и государства : вопросы и ответы. Москва : Новый юрист, 1999. 240 с. (Серия «Подготовка к экзамену»).

189. Нерсисянц В. С. Общая теория государства и права : [учеб. для вузов]. Москва : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА-М, 2002. 539 с.

190. Хвостов В. М. Общая теория права. Элементарный очерк [Электронный ресурс] / Хвостов В. М. проф. Моск. ун-та. 6-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург. : Н. П. Карбасников, 1914. 160 с. URL : <http://www.allpravo.ru/library/doc108p/instrum958/item1414.html>

191. Паречина С. Г. Исполнительная власть как индикатор государственного управления [Электронный ресурс]. URL : <http://lib.ru/POLITOLOG/parechina3.txt>

192. Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності [Електронний ресурс] // Форум права. 2011. № 1. С. 522–527. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ktmdud.pdf>

193. Перелік документів видавника (Міністерство юстиції) [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/o60>

194. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / [Цветков В. В., Андрійко О. Ф., Дубенко С. Д. та ін.]. Київ : Оріяни, 1998. 364 с.

195. Теоретичні засади вирішення проблем державного управління в Україні : [наук. доп.] / під заг. ред. Ю. С. Шемшученка, В. Б. Авер'янова. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 1995. 23 с.

196. Fayol H. General and Industrial Management. London : Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., 1949. 435 p.

197. Коліушко І., Тимошук В. Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права // Право України. 2010. № 5. С. 30–34.

198. Конституція Італії [Електронний ресурс] : прийн. 22 груд. 1947 р. Режим доступу :

http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

199. Скакун О. Ф., Овчаренко Н. И. Юридическая деонтология : [учеб.] под ред. проф. О. Ф. Скакун. Харків : Основа, 1999. 280 с.

200. Універсальний періодичний огляд [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/upr/>

201. Список чинних міжнародних міжвідомчих договорів Міністерства юстиції України з країнами Європи [Електронний ресурс]. URL : <http://www.minjust.gov.ua/23135#1>

202. Департамент цивільного, фінансового законодавства та законодавства з питань земельних відносин [Електронний ресурс]. URL : <http://old.minjust.gov.ua/481>

203. Hacia una comisión general de legislación y técnica legislativa [Electronic resource]. URL : <http://translate.google.com/translate?hl=auto&tl=ru&u=http://www.mjusticia.gob.es/>

204. Загальна декларація прав людини : прийн. і проголошена в рез. 217 А (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Київ–Амстердам, 1996. С. 6–9.

205. Конституція України : прийн. на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

206. Гусарєва О. С. Ідея справедливості у праві: історичний аспект // Альманах права : наук.-практ. юрид. журн. Київ, 2012. Вип. 3. С. 144–147.

207. Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013 – 2017 роки [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 13 лют. 2013 р. № 394. URL : <http://www.minjust.gov.ua/section/453>

208. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : [у](#)чинено в Римі 4 лист. 1950 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Київ–Амстердам, 1996. С. 212–229.

209. Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні [Електронний ресурс] : указ Президент України від 09 черв. 2006 р. № 509/2006. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/509/2006>

210. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.

211. Про Координаційний центр з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. URL : <http://www.legalaid.gov.ua/ua/pro-tsentr>

212. Vereinssachwalterschaft, Patienten-anwaltschaft und Bewohnervertretung [Electronic resource]. URL : <http://www.bmj.gv.at>

213. Centrum právnej pomoci. O nás [Electronic resource]. URL : <http://www.centrumpravnejpomoci.sk/>

214. Funciones y estructura [Electronic resource]. URL : <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/es/ministerio/funciones-estructura>

215. III Plan Director de Cooperación previsto para el periodo 2009-2012 [Electronic resource]. URL : <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/es/areas-tematicas/area-internacional/cooperacion-desarrollo/informacion-general>

216. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : [моногр.] / за заг. ред. доктора філос. наук, проф. В. М. Князева. Київ : НАДУ, 2007. 680 с.

217. Мельтюхова Н. М. Структурно-функціональне забезпечення діяльності територіальних органів влади // Теорія та практика державного управління. Харків, 2006. Вип.1 (13). С. 41–47.

218. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні [Електронний ресурс] : указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/810/98>

219. Орзіх М. П., Крусян А. Р. Сучасний конституціоналізм в Україні. Вступ до українського конституційного права. Київ : Алерта, 2006. 290 с.
220. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. Т. I : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. Москва : НОРМА, 2002. 728 с.
221. Набока Л. В. Структурне оформлення реалізації державно-управлінських відносин на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Л. В. Набока. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/2/14.pdf>
222. Regulamentul de organizare și funcționare a Ministerului Justiției [Electronic resource]. URL : <http://www.just.ro/MinisterulJustiției/Ministruljustiției/Interviurialocuțiunișideclaratii/tabid/71/Default.aspx>
223. Οργανόγραμμα [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ/Οργανόγραμμα.aspx>
224. Εποπτευόμενοι Φορείς [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ/ΕποπτευόμενοιΦορείς.aspx>
225. Organisation Justitiedepartementet [Electronic resource]. URL : <http://www.regeringen.se/sb/d/2378>
226. Justitiedepartementets organisation och [Electronic resource]. URL : <http://www.regeringen.se/sb/d/19839/a/258017>
227. Estrutura Ministério [Electronic resource]. URL : <http://www.portugal.gov.pt/pt.aspx>
228. Real Decreto 453/2012, de 5 de marzo, por el que se desarrolla la estructura orgánica básica del Ministerio de Justicia [Electronic resource]. URL : <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/es/ministerio/organismos-entidades>
229. HOTĂRÂRE N.652 din 27 mai 2009 privind organizarea și funcționarea Ministerului Justiției [Electronic resource]. URL : <http://www.just.ro>

230. Конституція Румунії [Електронний ресурс] : прийн. 31 жовт. 2003 р. URL : <http://www.constitutia.ro/const.htm>

231. Regulamin organizacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości [Electronic resource]. URL : <http://bip.ms.gov.pl/pl/ministerstwo/regulacje-prawne-dotyczace-organizacji-ministerstwa-sprawiedliwosci/>

232. Costituzione Italiana [Electronic resource]. URL : <http://costituzionerepubblicaitaliana.jimdo.com/>

233. Les organismes rattachés [Electronic resource]. URL : <http://www.justice.gouv.fr/le-ministere-de-la-justice-10017/organismes-rattaches-10028/>

234. Décret n° 2008-689 du 9 juillet 2008 relatif à l'organisation du ministère de la justice [Electronic resource]. URL : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000019153062>

235. Organigram Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske [Electronic resource]. URL : <https://pravosudje.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/6300>

236. So ist das Ministerium organisiert und aufgebaut [Electronic resource]. URL : http://www.bmjbv.de/DE/Ministerium/AufbauOrganisation/_node.html;jsessionid=BF4E83C6227077F9D10D06142591CCD2.1_cid324

237. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации : [учеб. для вузов]. Москва : НОРМА-ИНФРА, 1998. 741 с.

238. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

239. Радько Т. Н. Конфликт закона и правовая реформа // Государство и право. 1997. № 12. С. 5–26.

240. Бутько Л. В., Ульотова Г. Д. Конституція Російської Федерації як джерело виконавчого права: повертаючись до дискусії // Університетські наукові записки. Хмельницький, 2012. № 4. С. 53–64.

241. Алексеев С. С. Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность. Москва : Норма, 2001. 176 с.

242. Козюбра М. І. Принцип верховенства права і права людини // Права людини і правова держава (До 50-ї річниці Загальної Декларації прав людини) : тези доп. та наук. повідомл. наук. конф. молодих учених та аспірантів, (10–11 груд. 1998 р.). Харків, 1998. С. 47–49.

243. Інфляційний звіт Національного Банку України. Січень 2016 р. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=94E58E52349C1EC183F51D39C7DC5078?id=27033423>

244. World Justice Project : индекс верховенства закона в странах мира в 2015 году [Електронний ресурс]. URL: <http://gtmarket.ru/news/2015/06/08/7193>

245. Transparency International : индекс восприятия коррупции 2015 года [Електронний ресурс]. URL: <http://gtmarket.ru/news/2016/01/27/7287>

246. Перетворюючись у міністерство справедливості [Електронний ресурс] // РБК Україна. – 2015. – 24 черв. URL: <http://old.minjust.gov.ua/50672>

247. Карта регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]. URL : <https://minjust.gov.ua/ua/news/47372>

248. Про запровадження пілотного проекту організації розгляду звернень та особистого прийому громадян посадовими особами Міністерства юстиції України та його територіальних органів в режимі відеоконференц-зв'язку [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 10 лют. 2016 р. № 365/5. URL : <https://minjust.gov.ua/ua/news/48120>

249. План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядж. Кабінету

Міністрів України від 23 лист. 2015 р. № 1393-р. URL : <http://old.minjust.gov.ua/50851>

250. Петренко П. Держава на самому високому рівні гарантує виконання своїх обов'язків щодо захисту прав людини [Електронний ресурс]. URL : <http://hrstrategy.com.ua/news/more/14>

251. Звіти про виконання Плану роботи Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. URL : <http://old.minjust.gov.ua/section/72>

252. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»[Електронний ресурс] : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

253. Інформація Міністерства юстиції про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році за січень 2016 року [Електронний ресурс]. URL : <http://old.minjust.gov.ua/section/512>

254. Про очищення влади : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1682-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2041.

255. Звіт діяльності Громадської ради з питань люстрації при Міністерстві юстиції України [Електронний ресурс]. URL : <http://lustration.minjust.gov.ua/main/page/3>

256. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) [Електронний ресурс] : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

257. Про судоустрій та статус суддів [Електронний ресурс] : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-III. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

258. Ваджра А. Украина и евроинтеграция: 20-летний путь в никуда [Електронний ресурс] / А. Ваджра. URL : <http://rian.com.ua/columnist/20151125/1000984088.html>

259. Główne cele strategii [Electronic resource]. URL :

<http://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/strategia/glowne-cele-strategii/>

260. Результати опитування Gallup International Association [Електронний ресурс]. URL : <http://www.wingia.com/>

261. Соціологічне опитування (6–12 берез. 2015 р.) [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. URL : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=1030

262. Конституційні зміни щодо правосуддя: думка громадян України, грудень-2015. Результати загальнонаціонального опитування населення України [Електронний ресурс]. URL : <http://dif.org.ua/ua/polls/2016a/konstituciini-zuden-2015-.htm>

263. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини [Електронний ресурс] : указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

264. Le citoyen au coeur du service public de la Justice [Electronic resource]. URL : <http://www.justice.gouv.fr/publication/j21-15actions.pdf>

265. Міністерство юстиції ініціювало скасування Господарського кодексу [Електронний ресурс]. URL : <http://www.unian.ua/politics/1197976-ministerstvo-yustitsiji-initsiyuvalo-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu.html>

266. Василяка К. Ліквідація господарських судів: від стабільності до хаосу? [Електронний ресурс]. URL : <http://mk.arbitr.gov.ua/sud5016/135124/>

267. Про підсумки роботи господарських судів України в 2015 році та завдання на 2016 рік [Електронний ресурс] : постан. Пленуму Вищого господарського суду України № 1 від 25 лют. 2016 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0001600-16>

268. Пропозиції Реанімаційного пакету реформ до законопроекту, підготовленого робочою групою з питань правосуддя та суміжних правових інститутів Конституційної комісії [Електронний ресурс]. URL : <http://rpr.org.ua/groups-rpr/sudova-reforma/>

269. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [Електронний ресурс] : указ

Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276/2015. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

270. Reform of the Ministry [Electronic resource]. URL : https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_21_9.wp

271. Деякі питання діяльності територіальних органів Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 30 січ. 2015 р. № 115/5. URL : <http://www.minjust.gov.ua/section/288>.

272. Відбувається реформування органів юстиції в Україні [Електронний ресурс]. URL : <http://buk-visnyk.cv.ua/30-0/399/>

273. Собко Я. Реформа органов юстиции: как это будет в Украине [Електронний ресурс]. URL : http://cripo.com.ua/?sect_id=5&aid=207068

274. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года [Електронний ресурс] : утв. указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 г. № 922. URL : <http://www.edu.gov.kz/ru/strategy/strategicheskiiy-plan-razvitiya-respubliki-kazahstan-do-2020-goda>

275. Стратегический план Министерства юстиции Республики Казахстан на 2014–2018 годы [Електронний ресурс] : утв. приказом Министра юстиции Республики Казахстан от 31 декабря 2014 г. № 400. URL : <http://www.adilet.gov.kz/ru/articles/strategicheskiiy-plan-ministerstva-yusticii-respubliki-kazahstan-na-2014-2018-gody-0>

276. Стратегія реформування кримінальної юстиції 2015 [Електронний ресурс]. URL : <https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=auto&tl=uk&u=http%3A%2F%2Fwww.justice.gov.ge%2FMultimedia%2FFiles%2F2015%2FCJR%20Strategy%202015%20GEO.docx>

277. Петренко П. Стан реалізації реформ Міністерства юстиції України, спрямованих на надання адміністративних послуг [Електронний ресурс] : доп. П. Петренка на засіданні Круглого столу. URL : <http://buk-visnyk.cv.ua/30-0/438/>

278. Lançamento do Plano Justiça + Próxima [Electronic resource]. URL : <http://www.portugal.gov.pt/pt/ministerios/mj/docs/20160301-mj-justica-mais-proxima.aspx>

279. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки [Електронний ресурс] : затв. Радою суддів України від 11 груд. 2014 р. URL : <http://court.gov.ua/142663/>

280. Гуржи В. С. Пенитенциарная реформа в Украине 2: от перестановки мест результат не меняется [Електронний ресурс]. URL : <http://blog.liga.net/user/vgurzhi/article/20865.aspx>

281. Стратегия за въвеждане на електронно управление и електронно правосъдие в сектор „Правосъдие» 2014-2020 г. [Електронний ресурс] : приет с решение № 531 на Министерския съвет от 21.07.2014 г. URL : http://www.justice.government.bg/Files/Strategiya_635448176920016796.pdf

282. Оновлена Стратегія запровадження реформи судової системи [Електронний ресурс]. URL : http://www.justice.government.bg/Files/strategia_MS_635569122146613305.pdf

283. Комітет Етики Правосуддя [Електронний ресурс]. URL : <http://www.lecommittee.com/about/>

ДОДАТКИ

Додаток А

У К Р А І Н А
РІВНЕНСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 м.Рівне, вул.Петра Могили 24, тел: (0362) 22-10-74, 26-28-94

вих. № 4316/16 Вх
 23 серпня 2016 року

Акт

впровадження результатів дисертаційного дослідження

здобувача кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ Дудки Христини Ігорівни на тему «Конституційно-правовий статус Міністерства юстиції України та країн Європи: порівняльний аналіз» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Цим актом засвідчується, що результати дисертаційного дослідження Дудки Х.І. у частині характеристики сучасного стану діяльності Міністерства юстиції України та його ролі у забезпеченні верховенства права, було взято до уваги під час практичної діяльності Рівненського районного суду Рівненської області, зокрема при прийнятті рішень у справах, де є потреба формувати суддівську позицію з використанням доводів, побудованих на оновленому комплексі повноважень вітчизняних органів юстиції в напрямках забезпечення однакового застосування законодавства в судах через роботу з систематизації нормативно-правових актів, узагальнення практики; організації примусового виконання судових рішень; забезпечення громадян правовою допомогою; представництва інтересів держави як у національних, так і в міжнародних та іноземних судах, зокрема, в Європейському суді з прав людини; забезпечення реалізації функції представництва органами державної влади публічних інтересів у судах.

Голова Рівненського районного суду
 Рівненської області

С.М. Сидоренко

п/12-24/5

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

С.С. Чернявський

жовтень 2016 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри конституційного та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ Кобацької Христини Ігорівни за
темою «Порівняльно-правовий аналіз центральних органів виконавчої
влади у сфері юстиції: європейська традиція та вітчизняна практика»
у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі ученого секретаря Секретаріату вченої ради, кандидата юридичних наук, професора **Василевича**; професора кафедри теорії держави та права, кандидата юридичних наук, доцента **Білозьорова С.В.** та начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук, доцента **Бодюла Є.М.** склала цей акт про те, що комісією опрацьовано матеріали, надані здобувачем Національної академії внутрішніх справ Кобацькою Христиною Ігорівною за темою дисертаційного дослідження «Порівняльно-правовий аналіз центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції: європейська традиція та вітчизняна практика» за спеціальністю 12.00.01 (теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень).

1. Результати дисертаційного дослідження Кобацької Х.І. відображені у публікаціях, що використовуються в освітньому процесі, зокрема при викладанні таких дисциплін як «теорія держави та права», «конституційне право зарубіжних країн», «юридична деонтологія», а саме:

- Дутка Х.І. До питання удосконалення конституційних засад правосуддя в Україні/ Х.І. Дутка// Держава і право сучасної України: досвід комплексного аналізу. Матеріали круглого столу, присвяченого 90-літтю академіка В.В. Копейчикова (19.11.2013). К. ТОВ "НВП" Інтерсервіс", 2014. С. 59-62 (164 с.)
- Дутка Х.І. Конституційно-правове закріплення основних принципів правосуддя: європейський досвід /Х.І. Дутка// Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. –Вип.8, 2013р. – с.210-214
- Дутка Х.І. Особенности современного развития Министерства юстиции как центрального органа исполнительной власти в сфере юстиции

/Х.І. Дутка// Право и политика: научно-методический журнал.-Бишкек, 2014.- №4.-С.142-145.

- Дутка Х.І. Окремі аспекти формування та функціонування юстиції ЄС/Х.І. Дутка// Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано- Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. – Вип. 11. – с.101-106.

- Дутка Х.І. Особливості розвитку європейської юстиції: досвід стратегічного планування/ Х.І. Дутка// Науковий вісник НАВС: К.-2016.- С. 246-254.

2. Матеріали підтвердили належний теоретичний і науково-методологічний рівень, обґрунтованість авторських пропозицій, спрямованих на удосконалення вітчизняної системи юстиції, зокрема на рівні центрального органу виконавчої влади, та сформованих з урахуванням досвіду стратегічного планування розвитку юстиції європейських країн, а також функціонування таких наднаціональних утворень юстиції як Європол, Євроюст, Інтерпол тощо.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені здобувачем Кобацькою Христиною Ігорівною матеріали щодо розроблення загальнотеоретичної проблематики діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції мають належний науковий та практичний рівень, ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором законодавчих, наукових та емпіричних джерел.

Члени комісії:

учений секретар

Секретаріату вченої ради НАВС

кандидат юридичних наук, професор

В.В. Василевич

професор кафедри теорії

держави та права НАВС, кандидат

юридичних наук, доцент

Є.В. Білозьоров

начальник відділу організації

науково-дослідної роботи НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Є.М. Бодюл

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ім.В.М.Корецького

Україна, 01601, м. Київ,
вул. Трьохсвятительська, 4
тел. (044) 278 5155
факс (044) 278 5474
E-mail: jus@ukrpack.net

NATIONAL
UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES
KORETSKY INSTITUTE
OF STATE AND LAW

4, Trjohsvjatskijtska st.,
01601, Kiev, Ukraine
tel. (044) 278 5155
fax (044) 278 5474
E-mail: jus@ukrpack.net

№ 126/315 від 10.08, 2016 р.

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження

здобувача кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ Дудки Христини Ігорівни на тему «Конституційно-правовий статус Міністерства юстиції України та країн Європи: порівняльний аналіз» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Комісія у складі заступника директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України Нагребельного В.П.; вченого секретаря Інституту, д.ю.н., проф. Пархоменко Н.М.; старшого наукового співробітника відділу теорії держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, д.ю.н., проф. О.В. Батанова цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Дудки Х.І., а саме ті, що стосуються з'ясування ролі Міністерства юстиції України у формуванні конституційно-правових засад взаємодії держави та громадянського суспільства було взято до уваги при підготовці матеріалів колективної монографії за результатами виконання науково-дослідної теми «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади».

Голова комісії:

Члени комісії:

В.П. Нагребельний

Н.М. Пархоменко

О.В. Батанов

N8971/16

**Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження**

здобувача кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ Дудки Христини Ігорівни на тему «Конституційно-правовий статус Міністерства юстиції України та країн Європи: порівняльний аналіз» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Комісія у складі: голови Перемишлянського районного суду Львівської області Савчака А.В., судді Гуняк О.Я., керівника апарату Костишин У.О. цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Дудки Х.І. у частині повноважень Міністерства юстиції України щодо забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України "Про очищення влади" було взято до уваги під час проведення такої перевірки в Перемишлянському районному суді Львівської області.

Голова комісії:

А.В. Савчак

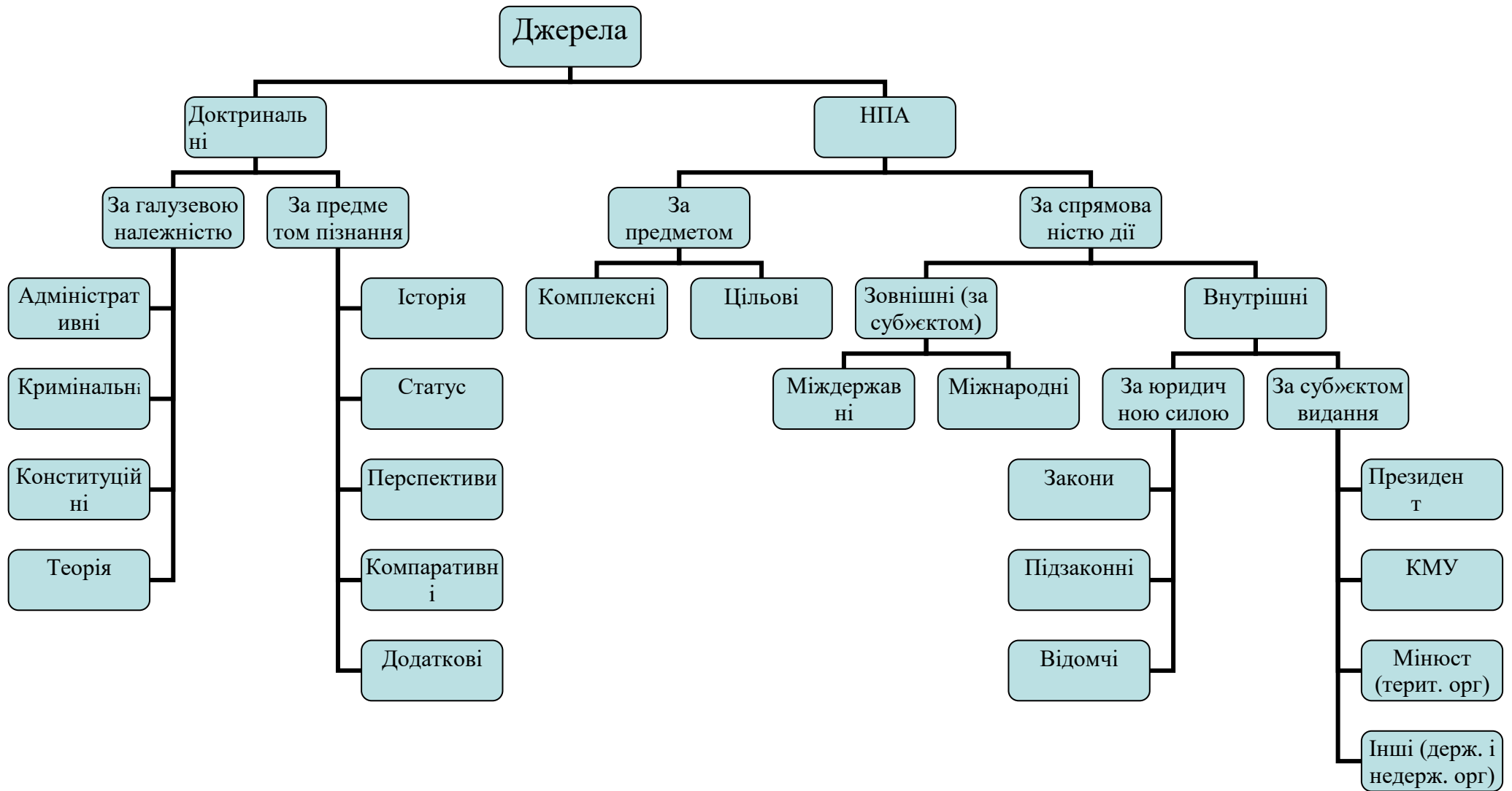
Члени комісії:

О.Я. Гуняк

У.О. Костишин

"10" серпня 2016р.

Додаток Б*

**Примітка*

У Додатку 1 представлені результати аналізу доктринальних та нормативних джерел, присвячених проблематиці юстиції, вдалося здійснити їх систематизацію за критеріями предмета правового регулювання та сфери наукового інтересу. Зокрема, проаналізовані у дисертаційному дослідженні доктринальні джерела розподілені за галузевою належністю та предметом пізнання і допомагають розширити наукові уявлення щодо ролі й значення органів юстиції для різних сфер державно-правової діяльності: державного управління, судочинства, нормотворчої діяльності, формування та реалізації правової політики тощо. Такі роботи висвітлюють особливості функціонування органів юстиції через призму галузевого правового регулювання.

Група джерел, що характеризують предметність даних наукових досліджень, допомагає висвітлити окремі аспекти історичного формування, ролі та місця Міністерства юстиції в системі державних органів, його вплив на формування та реалізацію державної правової політики, а також перспектив удосконалення його діяльності в аспекті сучасного конституційного розвитку.

Нормативно-правові джерела скомпоновані за спрямованістю дії та предметом правового регулювання, що сприяє характеристиці правової основи організації та функціонування органів та установ юстиції. Визначення таких актів за ієрархією в системі законодавства уможливорює виявлення зв'язків між рівнем організаційно-правових питань та рівнем правового регулювання.

Додаток В

Кількість та значення слів «юстиція/justice», що зустрічаються в текстах конституцій сучасних країн Європи (порівняльна таблиця):

з/п	Назва країни	Кількість слів «юстиція/justice», що зустрічаються в тексті конституції	Оригінал та переклад (в контексті)
1	Австрія	4	administration of justice - відправлення правосуддя (Не визначає статус МЮ)
2	Албанія	16	High Council of Justice, Minister of Justice, justice (справедливість), social justice (соціальна справедливість)
3	Андорра		De la Justícia – правосуддя (цілий розділ) Consell Superior de la Justícia – вища рада юстиції l'Administració de Justícia – відправлення правосуддя La Llei Qualificada relativa a la Justícia – закон про юстицію

			(правосуддя)
4	Бельгія	9	High Council of Justice – вища рада юстиції Minister of Justice – міністр юстиції
5	Болгарія	1	Міністр юстиції
6	Боснія та Герцеговина	1	Justice – справедливість (в преамбулі)
7	Ватикан		(в значенні правосуддя та справедливості)
8	Великобританія	7	Колегія юстиції, управління юстиції, суди юстиції, інтереси юстиції, міністр юстиції, конституційна юстиція
9	Венгрія	2	administer justice – здійснювати правосуддя
10	Німеччина	12	Federal Court of Justice Federal Minister of Justice administration of justice
11	Греція	10	Minister of Justice Justice - правосуддя, справедливість criminal justice –кримінальне правосуддя administrative justice
	Данія	15	courts of justice – суди

12			справедливості administration of justice - здійснення правосуддя
13	Ірландія	18	Chief Justice administration of justice
14	Ісландія	-	-
15	Іспанія	10	Justice – правосуддя та справедливість, administration of justice High Court of Justice
16	Італія	11	Minister of Justice administration of justice. Justice – справедливість та правосуддя
17	Ліхтенштейн	14	administration of justice Minister of Justice Princely Court of Justice (княжий суд) Justice - правосуддя
18	Люксембург	11	Justice – правосуддя Superior Court of Justice (верховний суд) Justices of the Peace – мирові суди (судді)
	Македонія	5	Minister of Justice(1)

19			social justice (4) – соціальна справедливість
20	Мальта	31	Administration of Justice Chief Justice – головний/верховний суддя Justice – справедливість, правосуддя
21	Монако	4	Justice – правосуддя, справедливість
22	Нідерланди	4	Administration of Justice
23	Норвегія	2	Justice of the Supreme Court Courts of Justice
24	Польща	7	Justice - справедливість social justice. administration of justice Minister of Justice
25	Португалія	20	social justice Supreme Court of Justice administer justice
26	Румунія	27	High Court of Cassation and Justice Minister of Justice Administration of justice Justice – справедливість (Статус Міністерства юстиції визначено щодо керівництва прокуратурою)

27	Сан-Маріно	-	-
28	Сербія	26	social justice justices – судді Constitutional Court justice justice
29	Словаччина	2	Justice- правосуддя (Статус МЮ не визначено)
30	Словенія	1	Justice- правосуддя
31	Турція	29	social justice Ministers of Justice Military justice Justice Academy of Turkey
32	Фінляндія	44	Administration of justice Chancellor of Justice - канцлер юстиції Justice- правосуддя
33	Франція	14	Court of Justice Minister of Justice Justice
34	Хорватія	8	Chief Justice of the Supreme Court social justice appointment of justices- призначення суддів
	Чорногорія	5	social justice

35			Minister of Justice. principles of justice
36	Чехія	20	Justices - судді Justice- правосуддя
37	Швейцарія	2	Justice - правосуддя
38	Швеція	8	administration of justice The Justice Chancellor Justice- правосуддя
39	Естонія	40	Chancellor of Justice Chief Justice justice of the Supreme Court.

*При формуванні даної таблиці було використано переклади текстів конституцій сучасних країн Європи, розміщених на офіційних урядових сайтах.

Додаток Д

Кількість та значення слів «юстиція/justice», що зустрічаються в текстах конституцій країн – членів СНД та Прибалтики:

№ з/п	Назва країни	Кількість слів «юстиція/justice», що зустрічаються в тексті конституції	В якому значенні використовується
1	Азербайджан	-	
2	Арменія	-	
3	Білорусь	-	
4	Литва	-	
5	Латвія	-	
6	Грузія	-	
7	Казахстан	1	Міністр юстиції
8	Киргизія	-	
9	Молдова	2	Міністр юстиції
10	Російська Федерація	-	
11	Таджикистан	3	Рада юстиції
12	Туркменістан	-	
13	Узбекистан	-	
14	Україна	6	Вища рада юстиції (5) Міністр юстиції (1)
15	Естонія	23	Канцлер юстиції